

UNIVERZA V LJUBLJANI
BIOTEHNIŠKA FAKULTETA
ODDELEK ZA KRAJINSKO ARHITEKTURO

Ines UNETIČ

**OBLIKOVANJE MESTNEGA SREDIŠČA LJUBLJANE
KOT PROTOKOLARNEGA PROSTORA REPUBLIKE
SLOVENIJE**

DIPLOMSKO DELO

Univerzitetni študij

Ljubljana, 2007

UNIVERZA V LJUBLJANI
BIOTEHNIŠKA FAKULTETA
ODDELEK ZA KRAJINSKO ARHITEKTURO

Ines UNETIČ

**OBLIKOVANJE MESTNEGA SREDIŠČA LJUBLJANE KOT
PROTOKOLARNEGA PROSTORA REPUBLIKE SLOVENIJE**

DIPLOMSKO DELO
Univerzitetni študij

**REDESIGN OF LJUBLJANA CITY CENTER INTO A PROTOCOL
SPACE OF REPUBLIC SLOVENIJA**

GRADUATION THESIS
University studies

Ljubljana, 2007

Diplomsko delo je zaključek univerzitetnega študija krajinske arhitekture.

Študijska komisija Oddelka za krajinsko arhitekturo je za mentorja diplomskega dela imenovala prof. dr. Davorina Gazvodo in za recenzenta dr. Petra Krečiča.

Komisija za oceno in zagovor:

Predsednik: prof. Alojzij DRAŠLER
Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Oddelek za krajinsko arhitekturo

Član: prof. dr. Davorin GAZVODA
Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Oddelek za krajinsko arhitekturo

Član: prof. dr. Peter KREČIČ
Arhitekturni muzej Ljubljana

Datum zagovora:

Naloga je rezultat lastnega raziskovalnega dela. Podpisani se strinjam z objavo svoje naloge v polnem tekstu na spletni strani Digitalne knjižnice Biotehniške fakultete. Izjavljam, da je naloga, ki sem jo oddal v elektronski obliki, identična tiskani verziji.

Ines Unetič

KLJUČNA DOKUMENTACIJSKA INFORMACIJA

ŠD	Dn
DK	UDK 711.45:711.551:712.25 (497.4) (043.2)
KG	protokolarni prostor/Ljubljana/državni protokol/ zgodovina protokolarnega prostora/ odprti prostor/monumentálnost/Južni trg
AV	UNETIČ, Ines
SA	GAZVODA, Davorin (mentor)
KZ	SI – 1000 Ljubljana, Jamnikarjeva 101
ZA	Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Oddelek za krajinsko arhitekturo
LI	2007
IN	OBLIKOVANJE MESTNEGA SREDIŠČA LJUBLJANE KOT PROTOKOLARNEGA PROSTORA REPUBLIKE SLOVENIJE
TD	Diplomsko delo (univerzitetni študij)
OP	XV, 114 str., 4 pregl., 167 sl., 6 pril., 96 vir.
IJ	sl
Jl	sl/en
Al	V nalogi se ukvarjamo z oblikovanjem protokolarnega prostora v središču Ljubljane. Ljubljana je glavno mesto Republike Slovenije, nudi sedež oblasti in je tudi ena izmed prestolnic Evropske unije. Glavna mesta držav oz. mesta, kjer predseduje oblast (vlada), imajo navadno urejen reprezentativen prostor, ki se uporablja v protokolarne namene, predvsem državne. Takšnega prostora, torej urejenega (državnega) protokolarnega prostora pa Slovenija nima. Da bi lahko oblikovali takšen prostor, je bilo potrebno pridobiti določene podatke kot; kaj sploh je protokolarni prostor, po kakšnih oblikovnih značilnostih ga prepoznamo, ali se navezuje na konkretne objekte, kakšne so njegove dimenzije in podobno. Ker uradna definicija protokolarnega prostora ni dana, smo jo oblikovali prek podatkov o protokolu na splošno, državnemu protokolu pri nas ter državnemu protokolu kot obredu, s poudarkom na odvijanju protokola v prostoru. Tako smo protokolarne prostore opredelili kot prostore neposredno navezane na državne protokolarne objekte, kot prostore, ki so bili ustvarjeni za obeleževanje države in na prostore, na katerih se odvijajo množične manifestacije vezane na državo. Za samo oblikovanje takšnega prostora pa smo potrebovali podatke o elementih in obliki prostora. Slednje smo pridobili iz zgodovinskega pregleda protokolarnih prostorov in analize izbranih tujih primerov teh prostorov. Ugotovili smo, da je prevladujoči oblikovni jezik protokolarnih prostorov klasicizem ter, da so ti prostori pogosto oblikovani na podlagi osne zasnove in (zaprtih) tlakovanih ploščadi. Te ugotovitve smo uporabili pri oblikovanju protokolarnega prostora v Ljubljani. Narejen je bil tudi pregled razvoja protokolarnega prostora v Ljubljani. Čeprav so se določeni prostori ohranili (Kongresni trg, Trg republike), so danes zaradi neprimerne rabe skoraj neopazni. Oblikovan je bil nov reprezentančen prostor, ki vključuje tako Kongresni trg kot Trg republike. Ureditve novega prostora pa so podane v treh različicah, ki se razlikujejo glede na količino poseganja v mestno tkivo.

KEY WORDS DOCUMENTATION

DN Dn

DC UDC 711.45:711.551:712.25 (497.4) (043.2)

CX protocol space/Ljubljana/statesprotocol/history of a protocol space/open space/monumentality/South square

AU UNETIČ, Ines

AA GAZVODA, Davorin (supervisor)

PP SI – 1000 Ljubljana, Jamnikarjeva 101

PB University of Ljubljana, Biotechnical Faculty, Department of Landscape Architecture

PY 2007

TI REDESIGN OF LJUBLJANA CITY CENTER INTO A PROTOCOL SPACE OF REPUBLIC SLOVENIJA

DT Graduation Thesis (University studies)

NO XV, 114 p., 4 tab., 167 fig., 6 ann., 96 ref.

LA sl

AL sl/en

AB In Thesis we studied design of protocol space in center of Ljubljana. Ljubljana is capitol city of Republic Slovenia in which state authority is located and is one of capitals of European Union. Such cities have generally well designed representative spaces, which are used in protocol purposes, usually state protocol. Slovenia has no formed (state) protocol space. To design such space we needed to acquire specific data like; what is protocol space, upon which formal characteristics can we identify it, is it tied on concrete edifices, of what size is it and suchlike. Since an official definition of protocol space is not given, we form it on the basis of data about protocol in generally, state protocol in Slovenia, state protocol as a rite (ceremony) and transform these data into space. In this way we defined protocol spaces as spaces situated next to protocol edifices of a state, as spaces created to glorificate a state and as spaces on which mass manifestations (bound with state) are taking place. For forming protocol space itself we needed data on elements and shapes of such spaces. These were gained through historical review of protocol spaces and analysis of chosen examples of foreign protocol spaces. We ascertained that a prevailing design language of treated spaces is classicizem and that these spaces are usually planed with axes and (closed) paved platforms. We used these ascertainments in forming protocol sapes in Ljubljana. We also made review on development of protocol space in city Ljubljana. Although some of these protocol spaces have been preserved till today (Kongresni trg, Trg republike), are today almost irrecognizable for unsuitable use. We designed a new representative space, which includes Kongresni trg and Trg republike. Redesign of protocol space of Republic Slovenia is given in three different variety, which are distinguished regarding quantity of intervention into city structure. Redesigned protocol space is placed in shpere of (as mentioned) Kongresni trg, parlament, Trg republike and governmental palace – in center of the city.

KAZALO VSEBINE

	str.
Ključna dokumentacijska informacija	III
Key words documentation	IV
Kazalo vsebine	V
Kazalo preglednic	VIII
Kazalo slik	IX
Kazalo prilog	XV
1 UVOD	1
1.1 OPREDELITEV PROBLEMA	1
1.2 DELOVNA HIPOTEZA	2
1.3 NAMEN IN CILJI NALOGE	2
1.4 METODA DELA	2
1.5 DEFINICIJA PROTOKOLARNEGA PROSTORA	3
1.5.1 Splošno o protokolu	3
1.5.2 Diplomatski protokol oz. diplomacija in zgodovina institucije protokola	3
1.5.3 Diplomatski protokol v Republiki Sloveniji	4
1.5.4 Protokolarni dogodki in objekti v Republiki Sloveniji	5
1.5.5 Protokol kot obred	6
1.5.6 Protokolarni prostor	7
2 PROTOKOLARNI PROSTOR SKOZI ČAS	9
2.1 ANTIČNI SVET	9
2.2 SREDNJI VEK (MED ANTIKO IN RENESANSO)	12
2.3 RENESANSA IN BAROK	14
2.4 OD 18. STOLETJA DO DANES	18
2.5 KLASIČNI ELEMENTI PROTOKOLARNIH PROSTOROV	23
2.5.1 Steber, pilaster, stebrišče	23
2.5.2 Slavolok	24
2.5.3 Častni steber in obelisk	25
2.5.4 Konjeniški spomenik	26
2.6 KRITERIJI ZA DOLOČANJE PROTOKOLARNIH PROSTOROV	27
3 ZGODOVINA IZBRANIH PRIMEROV PROTOKOLARNIH PROSTOROV	

	NA TUJEM	28
3.1	FRANCIJA, PARIZ	28
3.2	BELGIJA, BRUSELJ	31
3.2.1	Belgija – Danska –Švedska	34
3.3	AVSTRIJA, DUNAJ	35
3.4	ZDA, WASHINGTON D.C.	37
3.5	SRBIJA, BEOGRAD	41
3.6	HRVAŠKA, ZAGREB	43
4	PROTOKOLARNI PROSTOR V ZGODOVINI LJUBLJANE	50
4.1	EMONSKI FORUM	50
4.2	TRANČA IN MAGISTRAT	51
4.3	KONGRESNI TRG	53
4.4	POMEMBNEJŠI OBJEKTI	55
4.5	PLEČNIKOVO OBLIKOVANJE PROTOKOLARNEGA PROSTORA	58
4.5.1	Hradčani	58
4.5.2	Plečnikova Velika Ljubljana	61
4.5.3	Južni trg	63
4.5.4	Banski dvori in slovenski parlament	65
4.5.5	Magistrat	68
4.6	NATEČAJ ZA LJUDSKO SKUPŠČINO (PARLAMENT)	69
4.7	TRG REVOLUCIJE	72
4.8	NATEČAJ ZA JUŽNI TRG 1990	76
4.9	PROTOKOLARNI OBJEKTI V REPUBLIKI SLOVENIJI DANES	77
4.9.1	Rezidenca predsednika RS - vladna palača	77
4.9.2	Vila Podrožnik	78
4.9.3	Grad Brdo in predsedniški apartma hotela Kokra	79
4.9.4	Grad Strmol	79
4.9.5	Vila Bled	80
4.9.6	Vila Tartini	80
4.9.7	Grad Snežnik	81
4.10	PROTOKOLARNA ENOTA SLOVENSKE VOJSKE	82
5	SKLEPNE UGOTOVITVE V PRIMERJAVI TUJIH IN SLOVENSКИH PRIMEROV PROTOKOLARNIH PROSTOROV	84
6	PREDLOG UREDITVE PROTOKOLARNEGA PROSTORA V LJUBLJANI	89

6.1	PREDLOG A	93
6.2	PREDLOG B	97
6.3	PREDLOG C	99
6.4	SKLEP	102
7	POVZETEK	108
8	VIRI	110
8.1	CITIRANI VIRI	110
8.2	DRUGI VIRI	114
	ZAHVALA	
	PRILOGE	

KAZALO PREGLEDNIC

PREGLEDNICA 1: Primerjava izbranih tujih mest glede na določene kriterije:	
primer mesta Bruselj	46
PREGLEDNICA 2: Primerjava izbranih tujih mest glede na določene kriterije:	
mesta Pariz, Dunaj in Washington D.C.	47
PREGLEDNICA 3: Primerjava izbranih tujih mest glede na določene kriterije:	
Mesti Beograd in Zagreb	48
PREGLEDNICA 4: Primerjava izbranih tujih mest s poudarkom prikaza	
protokolarnih prostorov (1 cm = 400m)	49

KAZALO SLIK

Slika 1: Mozaika iz San Vitala, ki prikazujeta cesarja Justinjana in cesarico Teodoro v svečanem sprevodu, ki ga sestavljajo dvorni in cerkveni dostojanstveniki ter vojska (pri Justinjanu); dvorna odličnika imata pokrite roke, kar prikazuje upoštevanje protokola, saj ko cesar obdaruje posameznika – mora slednji sprejeti dar z pokritimi rokami, da pokaže svoje spoštovanje do velikega vladarja. O vlogi poglavarja v primitivnih družbah govori tudi Cazeneuve, saj poglavar izstopa iz skupnosti in je v stiku z numinoznim – fenomen vladarja, ki ga kažejo tudi stare civilizacije (npr. položaj faraona)	7
Slika 2: Agora v Asosu	10
Slika 3: Forum Romanum za časa Avgusta	11
Slika 4: Trajanov forum v tlorisu	11
Slika 5: Vstop v Trajanov forum	11
Slika 6: Tlorisni prikaz Aachna za časa Karla Velikega	12
Slika 7: Maketa Aachna	12
Slika 8: Lateranska palača z baziliko in trgom	13
Slika 9: Posedanje na Il Campu	14
Slika 10: Trg s Palazzo Publico in mestnim stolpom	14
Slika 11: Mestna palača v Firencah	15
Slika 12: Risba Palače Medičejcev	15
Slika 13: Piazza di San Pietro	16
Slika 14: Stebriščni obod trga	16
Slika 15: Champinova slika prikazuje Place de la Concord kot oder francoske revolucije, ki je konjeniški spomenik Ludvika XV. nadomestila z obeliskom	17
Slika 16: Slika Versaillesa prikazuje stanje vrtov v letu 1715	17
Slika 17: Sankt Peterburg zasnovan v zgodnjem 19. stoletju in rabljen kot promenadni prostor; prikazan je Trg palač	18
Slika 18: Trg palač s slavalokom, Sankt Peterburg	19
Slika 19: Trg palač z Aleksandrovim stebrom	19
Slika 20: Kraljevi trg v Münchnu danes	19
Slika 21: Proslavitev Dneva nemške umetnosti v juliju 1937	19
Slika 22: Maketa Speerove ideje za Hitlerjevo promenadno cesto	20
Slika 23: Nedeljsko popoldne na Tiananmenu	21

Slika 24: Maj 1989, milijon Kitajcev na trgu zahteva demokratične pravice	21
Slika 25: Rdeči trg v Moskvi za 1. maj, ko so pod komunistično oblastjo uprizarjali množične parade	22
Slika 26: Prikaz petih stebrnih redov, izris Serlia	23
Slika 27: Slavolok Septimija Severa v Rimu	25
Slika 28: Trajanov steber v Rimu	25
Slika 29: Obelisk	26
Slika 30: Sedem privilegiranih bazilik (1589), avtor N. von Aelst	26
Slika 31: Konjeniški spomenik Marka Avrelija v Rimu	26
Slika 32: Vhod v Louverski muzej, delo arhitekta Ming Peia	28
Slika 33: Trg Concorde	28
Slika 34: Vojaška parada na Elizejskih poljanah	29
Slika 35: Slavolok zmage (pariški rotor)	29
Slika 36: Elizejska palača	29
Slika 37: Bourbonška palača (parlament)	29
Slika 38: Tlorisni prikaz Pariza ter protokolarnih objektov in prostorov prikazuje os od Louvske palače do Slavoloka zmage ter njene posamezne člene, shematični prikaz v kotu pa bolj reducirano prikaže os do označenega Slavoloka in poudarja prostor Louvra, Tuilerijskih vrtov, Place de la Concorde ter robnih protokolarnih objektov kot enotno sfero protokolarnega prostora	30
Slika 39: Kraljevi trg s kraljevo palačo	31
Slika 40: Parlament	31
Slika 41: Bruseljski park	31
Slika 42: Veliki trg s cvetlično preprogo	31
Slika 43: Jubilejni park, slavolok	32
Slika 44: Jubilejni park, pogled proti vzhodu	32
Slika 45: Stavba Evropske komisije	32
Slika 46: Stavba Sveta EU	32
Slika 47: Stavba Evropskega parlamenta, Bruselj	33
Slika 48: Leopoldov park	33
Slika 49: Tlorisni prikaz Bruseljskih parkov in trgov, protokolarnih prostorov, ki postavlja glavne proste površine – največji po velikosti je Jubilejni park, sledi mu za polovico manjši Bruseljski park (prikazane so glavne poteze	

parkovnih ureditev) in nepravilna, organska zasnova Leopoldovega parka	33
Slika 50: Tlorisni prikaz Bruslja z označenimi protokolarnimi objekti, črno obrobjenimi trgi in sivimi površinami, ki predstavljajo večje (predvsem) zelene površine; shematični prikaz v kotu prikazuje 4 območja, kjer se pojavijo protokolarne prostori ter linijsko povezavo med njimi (cesta)	34
Slika 51: Kraljeva rezidenca (Amalienborg) s stražo	34
Slika 52: Nova kraljeva palača, Švedska	34
Slika 53: Hofburg s Trgom herojev	35
Slika 54: Mestna hiša	35
Slika 55: Pogled na dvorec Hofburg	36
Slika 56: Prvi del tlorisnega prikaza mesta Dunaj prikazuje širši prostor, tako da je prikazana lega Hofburga (Urada avstrijskega predsednika), Urada predsednika vlade, parlament in mestna hiša; tloris desno prikazuje podrobneje Trg herojev in njegovo zasnovo; shematični prikaz pa izpostavi glavne poteze odprtega prostora in pomembnejše protokolarne objekte	37
Slika 58: L'Enfantov načrt	38
Slika 58: McMillanov načrt	38
Slika 59: Načrt NCPC	38
Slika 60: Načrt NCPC – South Capitol Street	38
Slika 61: Načrt NCPC – East Capitol Street	38
Slika 62: Slavni govor Martina Luthra	39
Slika 63: Pogled preko US Capitola na Mall	39
Slika 64: Bela hiša	39
Slika 65: Kapitolski grič, kongres in senat	39
Slike 66, 67, 68: Prikaz poteka predsedniških parad	40
Slika 69: Tlorisni prikaz Washingtona D.C. oz. protokolarnega prostora mesta	40
Slika 70: Kraljevi dvor	41
Slika 71: Beli dvor	41
Slika 72: Stari dvor	42
Slika 73: Novi dvor	42
Slika 74: Trg republike	42
Slika 75: Narodna skupščina	42
Slika 76: Tlorisni prikaz mesta Beograd z označenimi državnimi protokolarnimi	

objekti prikazuje s poudarjenima pravokotnikoma opisana trga, s sivima pravokotnikoma pa zelene odprte površine; shematični prikaz poudarja dislociranost Trga republike od sklopa državnih objektov in navezanost teh objektov in trgov na glavno cesto – Bulevar Kralja Aleksandra	43
Slika 77: Banski dvori	44
Slika 78: Trg bana Jelačiča	44
Slika 79: Tlorisni prikaz mesta Zagreba z označbo protokolarnih prostorov in reprezentativno shemo v spodnjem mestu	45
Slika 80: Prikaz Emone na načrtu današnje Ljubljane in navezava ter primerjava z današnjima trgoma	50
Slika 81: Tranča leta 1688	52
Slika 82: Robbov vodnjak	52
Slika 83: Prikaz lege Kapucinskega samostana do leta 1817	53
Slika 84: Ureditve v prvi četrtini 19. stoletja	53
Slika 85: Uravnavanje Kongresnega trga in ureditev Zvezde	54
Slika 86: Ljubljana leta 1830	54
Slika 87: Pogled v park Zvezdo, v ospredju (Kobetov) vodnjak	55
Slika 88: Kresija	56
Slika 89: Univerza v Ljubljani	56
Slika 90: Prikaz lokacij pomembnejših objektov v središču Ljubljane	57
Slika 91: Tloris Hradčanov z vneseno Plečnikovo zasnovo	59
Slika 92: Aksonometričen prikaz Plečnikove ureditve Rajskega vrta in Vrta na okopih	59
Slika 93: III. dvorišče	60
Slika 94: Perspektivna risba Rajskega vrta z obeliskom	60
Slika 95: Pogled na Vrt na Bastiji	61
Slika 96: Vrt na okopih s piramido, pogled na cerkveno kupolo	61
Slika 97: Plečnikov regulacijski načrt Ljubljane, leta 1929	62
Slika 98: Plečnikov predlog Aleksandrovih propilej	63
Slika 99: Aleksandrove propileje	64
Slika 100: Maketa Propilej	64
Slika 101: Maketa Propilej	64
Slika 102: Plečnikova ureditev Kongresnega trga leta 1927	64
Slika 103: Shematski prikaz Plečnikove ureditve Kongresnega trga, predlog iz leta 1940	65

Slika 104: Plečnikova ureditev Tivolija, univerzitetna poslopja v parku	66
Slika 105: Plečnikova ureditev Tivolija, monumentalna os z banskimi dvori	67
Slika 106: Ureditev gradu kot ljubljanske agore	67
Slika 107: Ljubljanski grad, parlamentarni kompleks	67
Slika 108: Parlament v osi Šubičeve ceste, maketa	68
Slika 109: Izris novega magistrata	68
Slika 110: Ravnikarjev predlog, spodaj Severjev	69
Slika 111: Predlog za ureditev Marijinega trga H. Husa	69
Slika 112: Shematski prikaz Ravnikarjevega predloga ureditve Kongresnega trga, leta 1939	70
Slika 113: Ravnikarjev predlog v perspektivni skici	70
Slika 114: Predlogi regulacije mestnega središča Ljubljane	71
Slika 115: Ravnikarjeve študije za novo upravno središče v letih 1946-47	72
Slika 116: Ravnikarjev natečajni projekt za stavbo ljudske skupščine v Ljubljani, 1948	73
Slika 117: Ravnikarjev predlog za Trg republike leta 1960	74
Slika 118: Zazidalni načrt za Trg republike iz leta 1962	74
Slika 119: Maketa predloga iz leta 1960	75
Slika 120: Obstoječe stanje, stolpnici	75
Slika 121: Ravnikarjev predlog za natečaj iz leta 1957, pod šifro »Hrami«	75
Slika 122: Maketa zmagovalnega predloga	77
Slika 123: Tloris predloga Podrecce za natečaj Južni trg	77
Slika 124: Pročelje vladne palače	78
Slika 125: Glavni vhod vladne palače	78
Slike 126, 127, 128: Zunanja in notranja podoba vile Podrožnik	78
Slike 129, 130, 131: Zunanja in notranja podoba gradu Brdo	79
Sliki 132, 133: Grad Strmol od zunaj in znotraj	80
Slika 134: Vhod v vilo Bled	80
Slika 135: Bivši jugoslovanski predsednik Tito pred vilo Bled leta 1948	80
Slika 136: Vila Tartini	81
Slika 137: Grad Snežnik	81
Slika 138: Grad Snežnik	81
Slika 139: Švicarska garda papeža	82
Slika 140: Kraljičina garda, Velika Britanija	82

Slika 141: Vojaki Ameriške vojske, častni pogreb v Arlingtonu	82
Slika 142: Kraljeva garda, Danska	82
Slika 143: Kraljeva garda, Švedska	82
Slika 144: Francoska Republikanska garda, sprejem pred Elizejsko palačo	82
Slika 145: Pozdrav državnikom	83
Slika 146: Prikaz izurjenosti čete (po določenem programu– show program), v novih gardnih uniformah	83
Slika 147: Shepherdova slika trga Trafalgar v Londonu iz leta 1840	84
Slika 148: Trg Sv. Marka (Piazza San Marco) v Benetkah	84
Slika 149: Grabrijanovo razumevanje Plečnikovih osnih kompozicij v Ljubljani	88
Slika 150: Častna četa, posnetek iz letošnje državne proslave	89
Slika 151: Dvig zastave	89
Slika 152: Predlog Anderliča objavljen v Delu 11. marca 2006	90
Slika 153: Novi kongresni center na Brdu pri Kranju	92
Slika 154: Novi Šumi podnevi (Gajšek, 2006: 12)	93
Slika 155: Novi Šumi ponoči	93
Slika 156: Shematični prikaz Plečnikovega snovanja prostora mestnega centra Ljubljane med Tivolijem in Grajskim gričem	93
Slika 157: Shematični prikaz Ravnikarjevega snovanja prostora mestnega centra Ljubljane; ploskev dvojčkoma prikazuje novo upravno središče, druga ploskev prikazuje severni del centra mesta	93
Slika 158: Bulevterij (175-164 pr. n. št.), Milet	94
Slika 159: Razporeditev državnih funkcij v središču mesta, predlog A	95
Slika 160: Tloris ureditve protokolarnega prostora, predlog A	96
Slika 161: Razporeditev državnih funkcij v središču mesta, predlog B	97
Slika 162: Tloris ureditve protokolarnega prostora, predlog B	98
Slika 163: Razporeditev državnih funkcij v središču mesta, predlog C	99
Slika 164: Tloris ureditve protokolarnega prostora, predlog C	100
Slika 165: JUŽNI TRG M=1:100	105
Slika 166: Shematični prikaz možne postavitve vojaških (in policijskih) čet v primeru izvajanja državnega protokola na novo oblikovanem protokolarnem prostoru v središču Ljubljane; predlog A in B (ni v merilu)	106

Slika 167: Shematični prikaz možne postavitve vojaških (in policijskih) čet v primeru izvajanja državnega protokola na novo oblikovanem protokolarnem prostoru v središču Ljubljane; predlog B in C (ni v merilu)

107

KAZALO PRILOG

Priloga A: Prikaz lege protokolarnih objektov v Republiki Sloveniji

Priloga B: Shematični prikazi

Priloga C: Shematični prikazi

Priloga D: Predlog A, M=1:2000

Priloga E: Predlog B, M=1:2000

Priloga F: Predlog C, M=1:2000

1 UVOD

Ljubljana je 25. junija 1991 postala glavno mesto samostojne države Republike Slovenije (RS). S 1. majem 2004 pa se je RS vključila v Evropsko unijo (EU). Naše glavno mesto tako nudi sedež državni oblasti in je hkrati ena izmed prestolnic EU. Za takšna mesta, torej glavna mesta držav in mesta, kjer so prostori predstavnikov oblasti, je značilna večja prostorska prepoznavnost. To pomeni, da so mesta splošno poznana in vsebujejo prepoznavne prostorske elemente. Pogosto so najbolj izstopajoči objekti tisti, v katerih je sedež oblasti, ali pa odprte površine, ki se na te objekte navezujejo. V grobem lahko sklop prostih površin in pomembnih objektov, ki jih veže določen (državni) protokol, imenujemo državni protokolarni prostor. Takšni prostori so se oblikovali tekom različnih zgodovinskih obdobjih. Njihova podoba ni odvisna samo od časa nastanka, temveč tudi od družbene ureditve, v kateri so nastajali. Glede na družbeno ureditev je zaznati določene posebnosti pri oblikovanju prostora. Tako je za monarhično družbeno ureditev značilno ustvarjanje prostorov izjemnih dimenzij, arhitekturnih, krajinskih idr. prvin, kar je omogočalo izraziti veličino vladarja. Danes, v času demokratične ureditve, je večina državnih protokolarnih prostorov neposredna naslednica že obstoječih. Novo nastali pa se v veliki meri nanašajo na zgodovinske zglede, iščejo pa tudi svoj novi (demokratični) izraz.

Ljubljana v svoji zgodovini ni nikoli predstavljala glavnega mesta države (do leta 1991). Bila je del Rimskega imperija, Avstroogrške monarhije, Ilirskih provinc, kraljevine SHS oz. kasneje Jugoslavije. Predstavljala je predvsem provincialno mesto, nudila prenočišče avstroogrskemu monarhu, sedež namestnikom oblasti, kasneje deželnim oblastem in banu. Navkljub tem dejstvom, so bili v Ljubljani prisotni poskusi oblikovanja protokolarnega prostora. Vendar bi danes težko rekli, da se je skozi razvoj mesta oblikoval prepoznaven državni protokolarni prostor. Danes so v rabi državnega protokolarnega prostora deli mesta kot Trg republike in Kongresni trg ter ulici Erjavčeva in Gregorčičeva ob Vladni palači. Različne manifestacije, vključno z državno proslavo ob prazniku neodvisnosti, se odvijajo na Trgu republike. Tu se začnejo tudi mnoge demonstracije, ki pa se navadno preusmerijo na Kongresni trg. Kongresni trg z Zvezdo je danes velikokrat prostor sejmov, koncertov in nagovorov množici. Predvsem slednji tvorijo izjemno zgodovino tega trga, saj so se tu odvijali nagovori politično pomembnih posameznikov kot npr. Tita v letu 1945 in Billa Clintona v letu 1999.

1.1 OPREDELITEV PROBLEMA

V prvih stavkih uvoda je bilo poudarjeno, da je Ljubljana glavno mesto države, mesto s sedežem državne oblasti in ena izmed prestolnic EU. Vsa ta dejstva pričajo o nujnosti oblikovanja protokolarnega prostora v Ljubljani. Potrebno je oblikovati prostor, ki bi omogočal množične manifestacije, državne proslave, sprejeme pomembnih gostov, ljudska srečanja in izvajanje drugih pomembnih dogodkov ter bi hkrati dal naši prestolnici večjo prepoznavnost (kot jo ustvarjajo Plečnikova dela in Grad).

Kongresni trg, ki je bil načrtovan kot paradni prostor in je v zgodovini slovenskega ozemlja pomenil glavno prizorišče zbiranja množic, in Trg republike, ki je bil zasnovan kot odprti prostor novega upravnega središča Ljubljane, sta danes prosti površini namenjeni javnemu parkiranju. V času državne proslave, demonstracij, koncertov ali podobnih javnih manifestacij se funkcija parkirišča ukine, vendar zaradi slabega vzdrževanja, neprimerne ureditve in označenih parkirnih mest, teh dveh trgov ne moremo prepoznati kot reprezentativna. Enako velja za ulico ob vladni palači, ki sta delno namenjeni parkiranju, reprezentativnih potez pa drugače v prostoru ni zaznati.

1.2 DELOVNA HIPOTEZA

Večji odprti površini v centru Ljubljane, ki sta obenem v bližini vladnih objektov sta Trg republike in Kongresni trg. Obe lokaciji sta primerni za potrebe državnega protokolarnega prostora, vendar je potrebno v njun prostor vnesti spremembe, najprej spremembo trenutne rabe. Pri oblikovanju protokolarnega prostora Ljubljane je smiselno oblikovati kontinuiran protokolarni prostor s povezovanjem vladnih in upravnih objektov preko snovanja odprtega prostora. Hkrati se je smiselno opirati na Plečnikove predloge za Južni trg. Prostor je potrebno prilagoditi sedanjim razmeram v središču Ljubljane ter zahtevam protokolarnega prostora sodobne evropske države.

1.3 NAMEN IN CILJI NALOGE

Cilji naloge so:

- pridobiti čim več podatkov o protokolarnih prostorih, tako na določenih primerih v tujini kot tudi pri nas, v Ljubljani,
- primerjalna analiza le-teh,
- poiskati skupne točke v kompozicijah protokolarnih prostorov v tujini,
- poiskati lokacije v Ljubljani, ki so predstavljale protokolarni prostor ali so bile kot take načrtovane,
- poiskati možne lokacije za umestitev in ureditev protokolarnega prostora v Ljubljani,
- na podlagi vseh pridobljenih podatkov izdelati predlog ureditve protokolarnega prostora v Ljubljani.

1.4 METODA DELA

Preko pregleda in primerjave grafičnega ter pisnega gradiva je v nalogi predstavljen določen nabor podatkov. Sprva je predstavljenih nekaj najrepreszentativnejših primerov protokolarnih prostorov skozi zgodovino. Ti se razlikujejo glede na družbeno ureditev v kateri so nastali in glede na čas nastanka. Takšen pregled državnih protokolarnih primerov in nadaljnje primerjalne analize so omogočile izluščiti kriterije oz. elemente, ki so značilni za zasnovo protokolarnega prostora (dimenzije prostora, arhitekturne elemente, elemente odprtega prostora, spomenike, kompozicijo).

V drugem delu naloge so natančneje predstavljeni posamezni protokolarni prostori v Bruslju, Parizu, Dunaju, Washingtonu D.C., Beogradu in Zagrebu. Izbor primerov protokolarnih prostorov je temeljil na družbeni ureditvi (demokratična, kraljevina), prepoznavnosti v svetu (Washington D.C., Pariz), pomembnosti v Evropi (Bruselj) ter zgodovinski navezanosti na prostor Republike Slovenije (Dunaj, Beograd, Zagreb). Prostori so predstavljeni pisno in grafično, s shematičnim tlorskim izrisom na zemljevidu. S pomočjo analize kartnega gradiva so prostori paralelno primerjani. Rezultati primerjalne analize so podani v razpredelnici in razporejeni na podlagi že omenjenih kriterijev. Poleg teh razpredelnic so primeri tujih protokolarnih prostorov razvrščeni na enem listu v enakem merilu, tako da je omogočena primerjava prostorov glede na njihovo velikost.

Tudi pri četrtem sklopu naloge, pri predstavitvi zgodovine protokolarnega prostora v Ljubljani, je bilo pregledano ter analizirano pisno in grafično gradivo.

Zadnji del naloge predstavlja rešitve oz. možne ureditve protokolarnega prostora v središču Ljubljane. Predstavljene so tri različice, pri čemer prva predvideva minimalne

posege v prostor in se tako ukvarja z obstoječo strukturo mesta, ki ostaja nespremenjena. Druga različica predvideva manjše posege, vključno z oblikovanjem Južnega trga. Tretja je spontana, torej poskuša ustvariti idealen protokolarni prostor ter tako dopušča tudi večje poseganje v grajeno tkivo mestnega središča. Različice so bile pridobljene ob upoštevanju urbanih elementov mesta Ljubljane in značilnih elementov zasnove protokolarnih prostorov na tujem.

1.5 DEFINICIJA PROTOKOLARNEGA PROSTORA

Sklop prostih površin in pomembnih objektov, ki jih veže določen (državni) protokol, smo poimenovali državni protokolarni prostor. Takšna oznaka je zelo splošna. Glede na to, da je protokolarni prostor osrednja tema te naloge, sem se odločila poglobljeno spoznati pojem protokolarnega prostora. Temeljni dokumenti s področja protokola RS ne vsebujejo uradne definicije državnega protokolarnega prostora. Pravtako ni najti opredelitve takšnega prostora v leksikonih, enciklopedijah in podobnih monografskih publikacijah. Tako sem zbrala podatke o protokolu na splošno, o diplomaciji in zgodovini institucije protokola ter o pravnih določilih protokola v RS. Temu naboru podatkov je bila dodana tudi preučitev protokola kot obreda. Ob vzporednem upoštevanju uporabe prostora v državnem protokolu je nastala širša opredelitev državnega protokolarnega prostora.

1.5.1 Splošno o protokolu

»Protokol« ima več pomenov. Definicija v Slovarju slovenskega knjižnega jezika (SSKJ) se glasi:

protokol -a m (o)

1. uradna in družabna pravila za medsebojne stike uradnih predstavnikov držav: držati se protokola; sprejem predsednika republike, veleposlanika je potekal po protokolu / diplomatski protokol // urad, oddelek ustreznega organa, ki skrbi za izvajanje teh pravil: sprejem je organiziral protokol; delati v protokolu / šef protokola

2. polit. mednarodni dogovor, navadno o določenem vprašanju: delegaciji sta podpisali protokol o gospodarskem sodelovanju; finančni protokol

3. polit. zapisnik o poteku, rezultatih mednarodne konference, sestanka: ker diplomati niso dosegli sporazuma, so objavili samo protokol

4. star. (uradni) zapisnik: protokol zasliševanja / sestaviti protokol; dati na protokol / sodnijski protokol (SSKJ, 1994: 1089).

Protokol torej lahko opredelimo kot skupek ali zaporedje različnih postopkov (dejanj), ki se lahko navezujejo na različne dogodke ali dejavnosti. Za oblikovanje protokolarnega prostora je zanimiv protokol kot celota pravil za medsebojne stike, torej sprejemi politično, gospodarsko ali družbeno pomembnih osebnosti in zaporedje dogodkov ob državnih in drugih pomembnih prireditvah, slovesnostih ali nagovorih.

1.5.2 Diplomatski protokol oz. diplomacija in zgodovina institucije protokola

Pod pojem protokol uvrščamo tudi diplomatski protokol. »Diplomacija« pomeni »dejavnost, ki se ukvarja z zunanjo, mednarodno politiko«, označuje »sposobnost ravnati z ljudmi spretno, okoliščinam primerno« (SSKJ, 1994: 140) oz. »umetnost pogajanja, predvsem ureditev odnosov med državami« ali »skupnost ustanov in posameznikov, ki vodijo zunanjo politiko« (Veliki splošni leksikon, 1997: 836). Diplomatski protokol tako lahko razumemo kot vrsto pravil, ki so potrebna pri medsebojnih stikih predstavnikov držav na ravni zunanje, mednarodne politike.

Diplomacijo pa lahko opredelimo kot »primarno metodo, s katero se uresničuje zunanja politika« ali pa kot »normalno sredstvo komuniciranja v mednarodnih odnosih« (Vukadinovič, 1995: 109). Opredelitev diplomacije kot umetnosti pogajanja med različnimi državami (skupnostmi), omogoča mnenje, da je bil diplomatski protokol rabljen že v času prvih stikov med plemeni oz. ljudstvi. Seveda potek protokola tedaj še zdaleč ni bil tako determiniran kot je danes. Začetki diplomacije torej segajo v čas prvih stikov med ljudstvi in so se razvijali skozi čas. Diplomacija je bila pomembna veščina v stari Grčiji, Rimu, Bizancu in v času renesanse, ko se je trgovanje razvilo po celem svetu in je postajalo vse pomembnejše vedenje ter podrobne sodbe o razmerju med silami.

Protokol kot uradna dejavnost pa se je prvič pojavila v 15. stoletju. Velikokrat so gostitelji pomembnih osebnosti (največkrat veleposlanikov) sami poskrbeli za pravilen sprejem tako, da so v gospodinjstvu zaposlili uslužbenke, ki so poznali pravila lepega vedenja, jih razložili ostalemu osebju in skrbeli, da se je protokol odvijal brez napak. Ker se je velikokrat zgodilo, da je na področju pravilnosti protokolarnega sprejema vladalo nepoznavanje, je francoski kralj Henrik III. leta 1585 ustanovil službo »uvajalcev veleposlanikov in tujih princev« ter službo »velikega mojstra ceremoniala«. Slednjemu je pomagal sekretar za vedenje (Vukadinovič, 1995).

Z Napoleonom je bila ustanovljena služba protokola kot jo poznamo še danes. Šef službe protokola je bil hkrati uvajalec veleposlanikov, podrejen pa je bil neposredno ministrstvu za zunanje zadeve. Imel je celo večji ugled in prestiž kot drugi njegovi kolegi v ministrstvu. Vzporedno z uradom Uvajalcev veleposlanikov in tujih princev je bil organiziran Oddelek za protokol. Od leta 1852 je šef Oddelka za protokol opravljal funkcijo uvajalca, sčasoma pa sta bili obe instituciji združeni v eno. Temelji sodobnega diplomatskega protokola so bili postavljeni s Pravilnikom o stopnjah diplomatskih predstavnikov, podpisanim 19. marca 1815 na Dunajskem kongresu. Diplomatska služba je bila priznana kot poklic. Pravilnik je bil leta 1818 podpisan tudi na mednarodni konferenci v Aachnu, kar je pomenilo določitev hierarhičnega zaporedja, naziva diplomatskih predstavnikov, njihovih kategorij, stopenj in privilegijev (Vukadinovič, 1995: Flegar, 2002).

Leta 1961 je bilo na Dunaju podpisano besedilo Dunajske konvencije o diplomatskih odnosih. S tem novim mednarodnim sporazumom so podpisnice kodificirale posodobljene in dopolnjene norme diplomatskih odnosov in stikov. Dogovorjeno je bilo, da se navezava diplomatskih odnosov med dvema državama ne ureja avtomatično, temveč z dogovorom (Vukadinovič, 1995).

1.5.3 Diplomatski protokol v Republiki Sloveniji

Z osamosvojitvijo je prišlo do odločitve, da se Protokol Izvršnega sveta skupščine SRS, ki je opravljal protokolarne zadeve na republiški ravni do leta 1991, preimenuje v Protokol Republike Slovenije. Kasneje, leta 1994, so bila uradno objavljena vsa protokolarna pravila in aktivnosti, ki jih Protokol RS izvaja danes (Flegar, 2002).

Za razliko od večine drugih držav, ki imajo protokol organiziran v enem uradu, ima Republika Slovenija dva protokolarna urada - Protokol RS (pri vladi) in Sektor za protokol, privilegije in imuniteto, diplomatsko korespondenco in prevajanje v okviru Ministrstva za zunanje zadeve. Urada sta posebni službi pri vladi in ministrstvu za zunanje zadeve in skrbita za stike s tujimi diplomatskimi misijami, organizirata obiske državnih delegacij, pripravljata sprejeme in druge pogostitve ter organizirata državne svečanosti. Z Odlokom o ustanovitvi javnega gospodarskega zavoda protokolarne storitve Republike Slovenije

(2001) je bil leta 2001 ustanovljen JGZ Brdo Protokolarne storitve RS, ki upravlja protokolarne objekte (Odlok..., 2001; Flegar, 2002; Protokol Republike Slovenije..., 2006).

Protokol RS je natančneje določen v Sklepu o določitvi protokolarnih pravil, ki je bil sprejet 1994. S tem sklepom so določena protokolarna pravila, protokolarni dogodki, način izvajanja protokolarnih zadev, izvajalci, način financiranja protokolarnih dogodkov ter pravice in dolžnosti organov, za katere Protokol RS opravlja protokolarne zadeve. Tu je navedeno za katere uradne osebe se protokolarne zadeve opravljajo, kakšno je njegovo organizacijsko-tehnično delo ob obisku državnih delegacij, poudarjeno je zagotavljanje varnosti, častne enote slovenske vojske idr.. Danes je Sklep o spremembah in dopolnitvah sklepa o določitvi protokolarnih pravil (Ur. l. RS, št. 95/02) poleg Sklepa o določitvi protokolarnih pravil v RS (1994) in Pravilnika o notranji organizaciji in sistemizaciji delovnih mest v Protokolu RS temeljni dokument na področju protokola Republike Slovenije (Flegar, 2002; Spletišče Vlade..., 2006).

1.5.4 Protokolarni dogodki in objekti v Republiki Sloveniji

Med protokolarne dogodke v RS uvrščamo (Sklep..., 1994: 2. člen):

- obiske osebnosti iz tujine v RS,
- obiske osebnosti RS v tujini,
- protokolarne dogodke soproge predsednika RS,
- proslave in druge prireditve,
- odlikovanja, slovesnosti ob izrekanju priseg, svečane podpise in predajo akreditivnih pisem, čestitke in zahvale, državne pogrebe, žalne slovesnosti in izrekanja sožalja družinam, organom in organizacijam ob smrti vidnih osebnosti, polaganje vencev, vojaške časti... (Sklep o določitvi protokolarnih pravil, 1994).

Uradni in delovni obiski tujih osebnosti v RS trajajo praviloma do tri delovne dni (protokolarni čas traja od 9:00 do 21:00), medtem ko priprave na državni obisk v Protokolu RS potekajo od enega meseca do dveh tednov, odvisno od tega koliko v naprej je protokolarni dogodek napovedan. Ob vsaki taki priložnosti Protokol RS izda belo knjižico, ki jo dobijo vsi člani spremstva – tako tujega kot domačega predstavnika in v kateri so natančno popisani vsi protokolarni dogodki ter natisnjen seznam vseh udeležencev tega dogodka (Sklep..., 1994; Flegar, 2002).

V 58. členu Sklepa o določitvi protokolarnih pravil so navedeni protokolarni objekti države glede na svoj namen. Vila Podrožnik, Grad Strmol in Grad Brdo se uporabljajo za nočitve, uradne in delovne razgovore, kosila in večerje tujih ali domačih delegacij oz. državnih predstavnikov. Za izvedbo posameznih delov protokolarnih dogodkov sta v uporabi Vila Tartini in Vila Bled, Grad Snežnik se kot zgodovinski objekt uporablja predvsem za kulturne, turistične namene, razgovore in sprejeme (Sklep..., 1994). »Najbolj izkoriščeni protokolarni objekt v RS je Vila Podrožnik, predvsem zaradi svoje ugodne lege. Za uporabo teh objektov in za opravljanje storitev Servisa za protokolarne storitve se v naprej pripravijo letni programi protokolarnih dogodkov« (Flegar, 2002: 14).

1.5.5 Protokol kot obred

Splošni pogled v dejavnost protokola in uradna določila protokola RS nam pokaže, da se protokol drži točno določenih pravil, ki so se izoblikovala (in spreminjala) skozi čas. Jean Cazeneuve definira obred kot »dejanje, ki je lahko individualno ali skupinsko, ki pa vselej, tudi kadar je toliko ohlapno, da dopušča improvizacijo, ostaja zvesto določenim pravilom, ki tvorijo prav tisto, kar je v njem obrednega« (Cazeneuve, 1986: 14). Potemtakem lahko (državni) protokol opredelimo tudi kot obred.

Cazeneuve se v svoji knjigi Sociologija obreda ukvarja predvsem z obredom med primitivnimi ljudstvi. Ta ljudstva mu predstavljajo izhodišče za spoznavanje obreda, ki je seveda prisoten tudi v modernih družbah. Cazeneuve nam človeka predstavi kot bitje, ki si ustvarja varen svet s tem, da si postavlja pravila. Tako si razumsko oblikuje svoje bivanje kot umetno tvorbo, ki temelji na njem samem. Dokler se vse odvija po določenih pravilih, se človek počuti varnega in samo-zadostnega. V trenutku, ko se zgodi nekaj nepričakovanega, neverjetnega ali, recimo, nadnaravnega, se človek znajde v položaju, ko mu pravila več ne pomagajo. Čuti tesnobo ali celo grozo. Ne počuti se več varnega ter čuti prisotnost nečesa, kar ne razume. To »nekaj« imenuje Rudolf Otto *numen* oz. numinozno. Pojem numinoznega, ki pomeni sveto, *mana*, tudi nadnaravno (je izvirno, svojsko občutje, je skrivnostno), pa uporablja tudi Cazeneuve. Numinozno vsebuje tudi *tremendum* in *fascinans*. Na eni strani so torej vznemerljive prvine numinoznega, ki človeka plašijo, na drugi strani pa zaželjene prvine, ki človeka privlačijo in se skuša včasih z njimi celo identificirati. Človekov odnos do numinoznega odražajo obredi, h katerim se človek zateče ravno zaradi stika z numinoznim. Obred je za človeka način ponovnega ustoličenja reda. Obredi so različni. Lahko odstranjujejo numinozno kot nečisto (tabu), lahko z numinoznim ravnaajo kot z načelom magične moči (magija) ali pa si ga predstavljajo kot sveto (religija). Osrednja nit obreda (predvsem religioznega) je zgodba, mit (**muqo~**). Slednjega v obredu postavijo v trenutni čas in tako omogočijo povezavo med seboj in numinoznim (čas večnosti). Tako ni le zadoščeno potrebi po redu, ampak se človek dvigne oz. postane za čas obreda del svetega (Cazeneuve, 1986).

Izpostavimo lahko naslednja dejstva:

- obred poteka po pravilih, ki se prenašajo iz roda v rod,
- vsebuje elemente numinoznega, ki človeka strašijo, navdajajo s tesnobo ali navdušujejo,
- obredi se že pri primitivnih ljudstvih opravljajo v določenem času in na določenem prostoru (sveti prostor, ki je zaznamovan z elementi pomembnimi za mitologijo primitivnih ljudstev, npr. svete gore),
- vedno znova ponavljajo osrednjo zgodbo obreda (mit),
- obred ustvarja občutek preseganja zgolj človeškega (reda, pravil), udeležence navda z »vzvišenim« občutkom.

Vsa ta dejstva lahko prenesemo v današnji čas, v polje državnega obreda. Vemo, da se državniki med protokolom skrbno držijo medsebojno oblikovanih pravil, ki slonijo na tradiciji (Dunajska konvencija o diplomatskih odnosih). Sprejemi in slavlja v sklopu državnega protokola se odvijajo v določenem času in prostoru. Elementi, ki se ob takšnih priložnostih uporabljajo so simboli držav (gostitelja in gostov). Ob dejavnostih državnega protokola je v središču pozornosti država kot institucija, ki izpostavlja »svoj« mit. V spremni besedi knjige Sociologija obreda Neda Pagon zapiše: »Verjeti in verovati je banalni, trivialni in zato nujni pogoj za »srečno« oziroma sploh mogoče delovanje sleherne institucije... Med najpomembnejšimi obredi so zato vselej prav obredi

institucionaliziranja: opravijo jih tisti, ki jih ti obredi institucionalizirajo, vzpostavijo v njihovih družbenih funkcijah – kot kralje, papeže, rektorje, predsednike. V obredih se kuje njihova družbena podoba, da bi se v zgodovinski čas umestili kot mit... Zato ima spet prav Durkheim, ki pravi, da miti pogosteje rabijo za opravičevanje obstoječih obredov kakor pa za spominjanje na minule dogodke» (Cazeneuve, 1986: 278).

Državni protokol torej je obred, ki ga določajo pravila, čas, kraj in mit države. Državo sicer ne moremo enačiti z numinoznim, lahko pa rečemo, da imajo državni obredi namen poustvarjati nekakšno »vzvišeno«, sveto atmosfero, ki je nad človekovim svetom pravil oz. mu načeljuje. Tako državna slavlja sprožijo drugačne občutke v ljudeh, z državnim obredom se državljanom ustvari občutek pripadnosti, udeležnosti v mitu države.

Že sama zapuščina zgodovine priča o pomembnosti državnega protokola oz. njenega voditelja. Čeprav se pravila znotraj državnega protokola spreminjajo, obred ostaja.

Slika 1: Mozaika iz San Vitala, ki prikazujeta cesarja Justinjana in cesarico Teodoro v svečanem sprevodu, ki ga sestavljajo dvorni in cerkveni dostojanstveniki ter vojska (pri Justinjanu); dvorna odličnika imata pokrite roke, kar prikazuje upoštevanje protokola, saj ko cesar obdaruje posameznika – mora slednji sprejeti dar s pokritimi rokami, da pokaže svoje spoštovanje do velikega vladarja. O vlogi poveljarja v primitivnih družbah govori tudi Cazeneuve, saj poveljar izstopa iz skupnosti in je v stiku z numinoznim – fenomen vladarja, ki ga kažejo tudi stare civilizacije (npr. položaj faraona) (Early Christian-Byzantine, 2004)

1.5.6 Protokolarni prostor

Državni protokol je obred s točno določenimi pravili, ki se odvija na določenem mestu, v določenem času in povzdiguje mit države. Kje pa se odvija državni protokol, je odvisno od njegove vsebine. V primeru obiska tuje delegacije, bo protokol sledil programu, ki vključuje tiste prostore, ki so za delegacijo bistveni. Seveda se med te prostore vključujejo tudi protokolarni objekti (zaradi pogostitev, prenočitve). V primeru državnega slavlja pa bo državni obred potekal na (določenem) javnem prostoru.

Potek obiska, npr. predsednika druge države, se začne navadno že na letališču, torej na točki vstopa gosta v Republiko Slovenijo. Odvisno od namena obiska in trajanja so nato opredeljene posamezne lokacije, ki jih gost obišče ali dogodka, ki se jih udeleži.

Prva točka obiska je pogosto vladna palača. V primeru obiska visokega državnika se vzpostavi častna četa po Erjavčevi ulici, če obišče gost predsednika države, ali po Gregorčičevi, če obišče gost predsednika vlade. Vojaške časti se lahko izkažejo tudi ob drugih protokolarnih objektih (Brdo pri Kranju). Gostu se odredi prostore bivanja v primerno urejenih protokolarnih objektih kot sta Vila Podrožnik in Grad Brdo. V zadnjem

času se pojavlja pogostejša raba hotelov kot sta hotel Union v Ljubljani in hotel Kokra pri Brdu. Takemu izboru botruje boljša oz. primernejša opremljenost hotelov.

Gost obišče objekte, katerih funkcija se navezuje na njegove pristojnosti ali zanimanje (Hilary Clinton je obiskala Center za begunce, rehabilitacijski center Sočo). V obisk se vključijo tudi ogledi bolj oddaljenih lokacij in, če dopušča čas, ogled mesta Ljubljane. Gostu se razkaže staro Ljubljano od stolnice, mestne hiše in Gradu do Križank, tudi gospodarsko zbornico in parlament. V ta okvir sodi tudi Kongresni trg, kjer je Bill Clinton ob svojem obisku Slovenije v juniju leta 1999 nagovoril množico z balkona Rektorata ljubljanske Univerze.

Opredeliti protokolarni prostor z obsegom vseh protokolarnih objektov in drugih prostorov, ki jih gost Republike Slovenije obišče bi bil nesmiseln. Pri opredeljevanju definicije protokolarnega prostora moramo upoštevati ne le t.i. protokolarne objekte, vladna poslopja, ampak tudi odprte prostore namenjene državnim proslavam ali drugim s protokolom povezanimi aktivnostmi. Pojavi pa se tudi vprašanje ali pri opredeljevanju protokolarnega prostora upoštevamo tudi prostore, kjer se odvijajo množične manifestacije, ljudske demonstracije in podobna srečanja, ki se nanašajo na državo. Tudi pri teh primerih gre za dejavnost, ki je usmerjena k mitu države, čeprav ne deluje kot državni obred (ga ne vodijo visoki državniki). Vendar je smiselno vzeti v ozir tudi takšne prostore v mestu, saj gre vendarle za državljane, tipične udeležence mita države.

V okviru procesa protokola nas zanima opravljanje protokola na državni ravni (mednarodna srečanja, tuje in domače delegacije, obiski pomembnih posameznikov, ipd.). V tem primeru se omejimo na protokolarne objekte in objekte, ki so nosilci pomembnih državnih funkcij (parlament, vladna palača). Ker pa je v središču naše pozornosti odprt prostor, moramo obravnavo razširiti izven teh objektov na nanje vezane odprte površine (trge, vhodne ploščadi). Pri tem je protokolarni prostor zgolj tisti, ki se navezuje na imenovane objekte. Ne smemo pa pozabiti, da obstajajo tudi odprti prostori velikega pomena za ljudi in s tem tudi za državo. V demokratični ureditvi takega prostora ne smemo prezreti. V Ljubljani sodita med slednje Kongresni trg, ki ima že dolgo tradicijo zbiranja množic in Trg republike, ki je zaradi svoje lege pred parlamentom bolj izpostavljen. Poudarimo še enkrat, da sta imenovana trga v svoji trenutni rabi popolnoma neprimerna kot protokolarna prostora.

V nadaljnjih poglavjih bodo prikazani tudi prostori, ki so bili ustvarjeni iz nič (*ex nihilo*) v namen proslavitve države. Slednji se uporabljajo predvsem v namen državnih proslav, vojaških parad in drugih slovesnosti navezanih na državo (pogosto njeno osamosvojitve). Takšne površine so navadno velikanskih dimenzij in postanejo primerne za vse vrste druženja, koncerte in druge nedržavne manifestacije (multifunkcionalnost prostora).

Zaključimo lahko, da se med protokolarne prostore štejejo:

- prostori, ki so neposredno navezani na določene protokolarne objekte in druge državne objekte pomembne za protokol države,
- prostori na katerih se odvijajo množične manifestacije (vsebinsko vezane na državo) in
- prostori, ki so bili ustvarjeni za obeleževanje države.

2 PROTOKOLARNI PROSTOR SKOZI ČAS

Državni protokolarni prostor sestavljajo na eni strani pomembni vladni objekti, proste površine, razna obeležja in po drugi strani dejavnosti oz. državni protokol, ki se tu odvija. Kot je že bilo omenjeno gre za proces, ki vključuje sprejem gosta, postavitve častne čete, menjavo častne straže, parade, proslave, demonstracije in podobne dejavnosti. Večina teh aktivnosti zahteva določeno pot poteka (npr. vojaška parada) t.i. procesijsko pot, ki je bila prisotna pri zgodnjih razvitih civilizacijah. Egipčani so prirejali procesije in sprevede po poteh, ki so bile zaznamovane s posebnimi obeležji in so povezovale faraonovo domovanje s slovesno poudarjenim vhodom v tempelj. Sprva je bil namen teh procesij čaščenje bogov, kar je bilo pri Egipčanih neposredno vezano tudi na vladarje – božje sinove oz. namestnike. Kasneje pa so mnogi monarhični vladarji procesije uporabili v namen izkazovanja vojaške moči, kar lahko opazimo še danes.

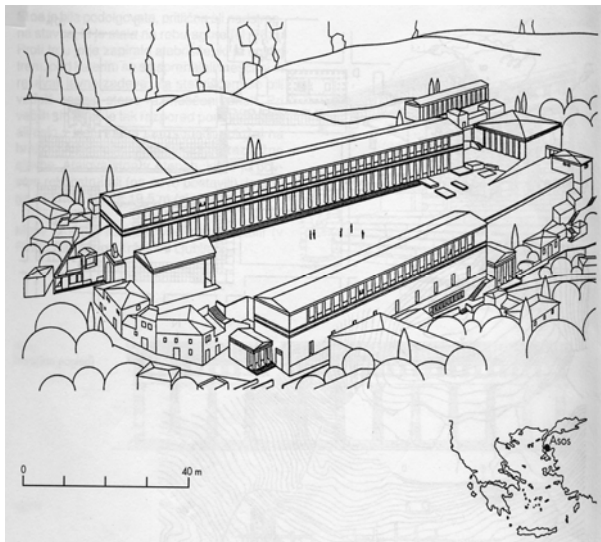
2.1 ANTIČNI SVET

V stari Grčiji se oblikuje večji odprt prostor namenjen zbiranju ljudi. Takšen trg je uokvirjen s stavbno opno, v kateri je najti tudi »državno« pomembne objekte. Sistem mestnih držav je temeljil na demokratični ureditvi. Glavno politično telo je predstavljal mestni svet, ki se je zbiral v *bulevteriju* (zgradbi mestnega sveta). Mestne države, *polis* pa so vključevale v procese političnega odločanja tudi svobodne može. Slednji so se v popoldanskem času zbirali v *eklazisteriju*. Družbena ureditev je vplivala na podobo *agore*, ki jo opisuje že Iliada. *Agora* je tako kot prostor zbiranja obstajala že od svojega začetka in je nosila še eno pomembno funkcijo, ki jo omenja tudi Mumford. Mestni ljudje so se tu zbirali tudi zaradi zbora starešin, »ki so sedeli na čistih kamnih sredi posvečenega kroga« in odločali o krvnem davku morilca (Mumford, 1969: 210).

Grška agora je torej sprva služila materialni in duhovni menjavi, to je bilo mesto srečevanja, trgovanja, ločeno od obstoječega naselja, obdano z zidom, situirana pod akropolo (zaradi obrambe). Skupni trg je imel velik pomen tudi v sociološkem smislu, saj je postal mesto razpravljanja (Repše, 1991). V arhaičnem obdobju je bila agora neizoblikovana ploščad. V klasičnem in predvsem v helenističnem času pa se je izoblikovala v reprezentančen, pravokotno oblikovan prostor na katerem je bilo najti spomenike zaslužnih meščanov, ob robu pa so se vrstili trgovski lokali in lope. Rob *agore* je omejevala podolgovata, pritlična ali nadstropna stavba imenovana *stoa*, ki jo je sestavljalo proti trgu obrnjeno stebrišče. V bližini *agore* ali ob njej je stal *bulevterij*, ki je pomenil središče političnega življenja. Navadno pravokotna stavba je imela znotraj urejeno mesto za govornika in manjšo amfiteatralno tribuno. Bogatejše tovrstne stavbe so imele tudi vhod poudarjen s propilejami in dvorišče obdano s tremi. Velikokrat so se v bližini trga pojavile dvorane za zbiranje (tudi za nekaj sto) ljudi, imenovane *telesteriji* in *eklazisteriji* (Marinko, 1997).

Osnovno merilo starogrške umetnosti je človek, določena razmerja in njihova harmonija. Z rimskim svetom pa pridobi gradnja, arhitektura in nasploh grajen prostor drugo dimenzijo. Tako kot je bil v rimskem pravu in vojski v prvi vrsti prisoten red, tako je bilo tudi v stavbarstvu. Urejene ortogonalne kompozicijske sheme lahko zasledimo v celotnem rimskem imperiju, saj so bila nova vojaška oporišča in kolonialna mesta grajena po shemi t.i. *urbs quadrata*. Stari del mesta Rima je sicer grajen organsko. Tu leži tudi nepravilni trg Forum Romanum oz. »najstarejši reprezentančni trg« (Marinko, 1997: 264). Kasnejše zasnove forumov, tako v Rimu kot v novo nastalih mestih, so bile pravilne, ortogonalne. V redu (pravilnosti) in reprezentativnosti oblikovanja prostora ter v velikih dimenzijah prostora se je kazal Rimski imperij oz. njegova družbena ureditev in moč. Po besedah

Marinka je tako nastala »razmeroma enovita, prva internacionalna arhitektura, ki so ji bili podrejeni lokalni vplivi« (Marinko, 1997: 241). Družbene ureditve Rimskega imperija so se spreminjale - od vladavine kraljev, republike do cesarstva. »V republikanskem in cesarskem času, ko je Rim postajal središče sveta, je arhitektura dobila pomembno politično vlogo. Postala je orodje za utrjevanje oblasti, predvsem z zunanjim razkazovanjem njene moči. Pojem »imperialne arhitekture« se je pojavil v poznem rimskem obdobju in se je v zgodovini pojavljal vselej, kadar je arhitektura stopila v službo poudarjanja politične moči, v novejšem času tudi gospodarske (palače multinacionalnih firm)« (Marinko, 1997: 241).

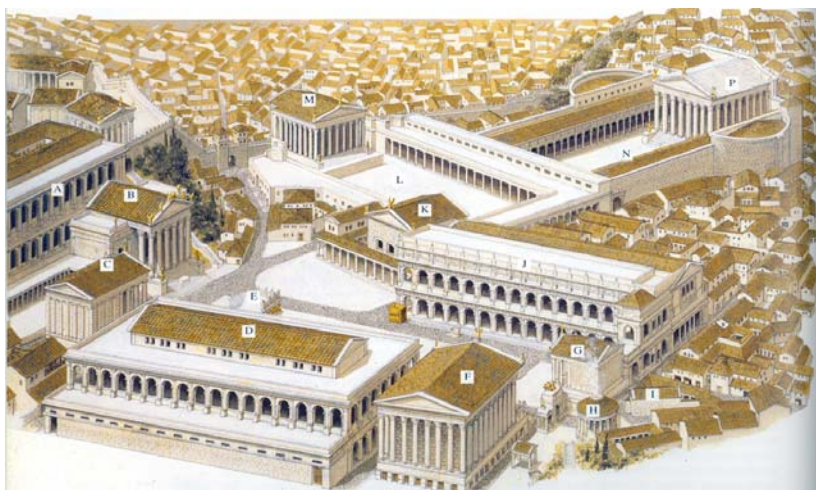
Slika 2: Agora v Asosu (Marinko, 1997: 207)

Forum je imel veliko podobnih elementov kot agora, vendar je bil v osnovi prazna tlakovana površina, ki je omogočala sprejem velike množice ljudi. Forum, javni trg, je imel na dveh vzdolžnih stranicah dvoetažne stebriščne lope. Ob eni krajši stranici je stal glavni mestni tempelj, na drugi krajši stranici pa so trg omejevale glavne javne stavbe kot *kurijs* (stavba mestnega sveta), *tabulariji* (stavba mestnega arhiva), *bazilika*, *govorniška tribuna*, *stavba edilov* (gradbenih nadzornikov) ali *žrtvenik* (Marinko, 1997).

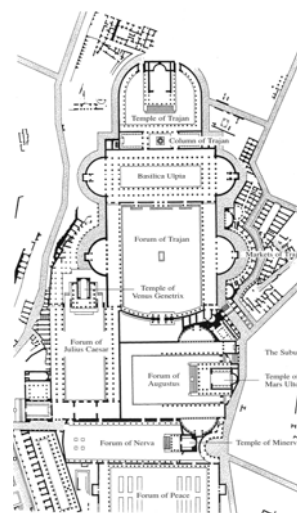
Ob glavnem javnem trgu v Rimu (Forum Romanum) so nastajali novi forumi pravilnih oblik, imenovani cesarski forumi. Ti so impresionirali posameznika s svojo veličino in so bili ustvarjeni kot javno dobro. Posebnega pomena med temi forumi je bil Trajanov forum, ki je nastal okoli leta 113 n. št.. Vsebuje mnoge grajene elemente in spomenike, ki jih srečujemo skozi celotno zgodovino, predvsem v navezavi na protokolarne prostore. Trajanov forum je bil oblikovan kot velik prazen prostor, pravokoten trg obdan s stebriščem, v katerega si vstopil skozi slavolok. Središčno figuro je predstavljal spomenik cesarja na konju. Osa zasnova trga je povezovala slavolok, petladijsko baziliko Ulpio in Trajanov steber (kasneje je os zaključeval novejši tempelj). Na podolžnih stranicah prostora pred Ulpio so se vrstile trgovine in drugi lokali, za njo pa stavbe arhiva (knjižnice) (Marinko, 1997). Cesarski forum se je ponašal z vrstami stebrov, Trajanovim častnim stebrom, slavolokom in osno kompozicijo, ki je bila vpeta v sklenjeno stavbno opno.

Procesije in procesijske poti so bile prisotne tudi v stari Grčiji in Rimskem imperiju. Kot že pri Egipčanih so se tudi te procesije navezoval na božanstva oz. na templje in druga svetišča. Glavni mestni templji so se navadno nahajali na višjem terenu, griču ali hribu, vendar še vedno znotraj mesta; v Atenah *Akropola* in v Rimu *Kapitol*. Antični svet je

poznal triumfalne sprevode, ki so potekali po določeni poti skozi mesto, preko glavnega trga (agora, forum) do glavnega svetišča (Akropola, Kapitol). Zmagovalec – vojskovodja je prišel v mesto na kvadrigi in v zahvalo (glavnim mestnim) bogovom podaril del vojnega plena. V Rimu je ta proces vseboval večje občutje veličastnega, saj je potekal po t.i. *Via sacra* (Sveta cesta) skozi *slavoloke*, ki so bili navadno postavljeni ravno v čast takšnih triumfov. Poti za procesije so vključevali v gradnjo mest že stari Grki, kar je najbolj vidno pri novo nastalih mestih helenističnega časa. Leta 331 pr. n. št. je bilo ustanovljeno najpomembnejše mesto Aleksandrovega kraljestva – Aleksandrija, kjer znotraj geometrično pravilnega tlorisa izstopata dve ravni osi. Slednji sta široki 33 m, se pravokotno sekata in sta obdani s kolonadami. To sta bili triumfalni cesti za vojaške sprevode, priljubljeno zabavo tistega časa. Ob križišču teh dveh osi je stal družbeni center z agoro, gledališčem, znamenito aleksandrijsko knjižnico, gimnazijo in glavnim mestnim templjem (Marinko, 1997).

Slika 3: Forum Romanum za časa Avgusta
(Connolly in Dodge, 1998)

Slika 4: Trajanov forum v tlorisu
(Connolly in Dodge, 1998)

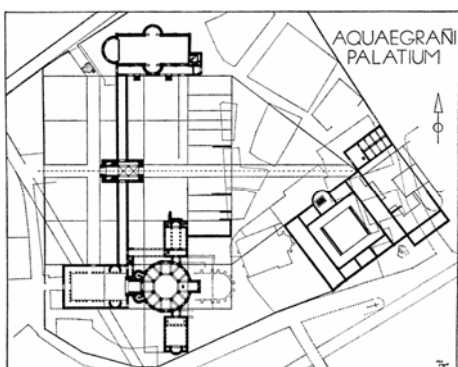

Slika 5: Vstop v Trajanov forum (Connolly in Dodge, 1998)

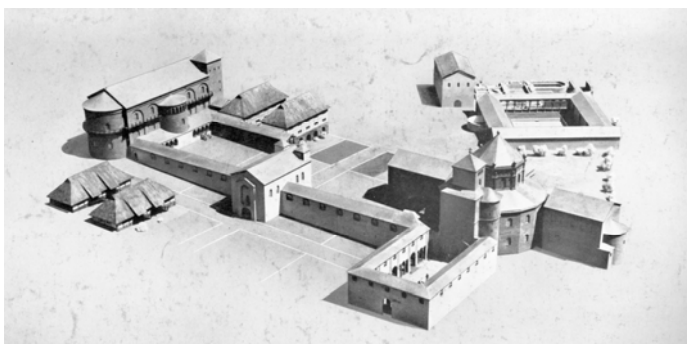
2.2 SREDNJI VEK (MED ANTIKO IN RENESANSO)

Čas, ki sledi veličastnemu Rimskemu imperiju, je pravo nasprotje antičnega sveta. Začetek srednjega veka zabeležijo preseljevanja ljudstev in oblikovanje barbarskih držav na robu rimskega imperija. Počasi se oblikujejo kraljevine kot je Frankovska kraljevina, ki zaobjema velik del zahodne in srednje Evrope. Frankovska kraljevina ima pod vladavino Karla Velikega politični status cesarstva. Drugje pa se začnejo oblikovati tudi manjše državnice (značilno za območje Italije), ki sledijo zgledu grških *polis*.

Za čas vladanja Karla Velikega (768 - 814) oz. za celotni srednji vek je značilna tesna prepletenost vladavine cesarja in Cerkve. Kot posledico lahko razberemo množične gradnje novih cerkva in samostanov, ki rezultirajo že v pravo samozadostno tvorbo. Na drugi strani pa je bila za kraljeve rezidence tedaj značilna mnogoštevilčnost in preprostost (bolj zasilni dvori), saj je moral vladar varovati svoje meje in nadzorovati veliko kraljestvo (monarh neposredno izvaja oblast). Karel Veliki je prekinil s to tradicijo lokacijsko raztresenih dvorov. Izbral je sebi najljubše mesto Aachen in se odločil, da ga spremeni v prestolnico kraljevine, v novi Rim. Novo prestolnico je začel graditi okoli leta 793, dela pa so trajala deset let. Na kvadratni površini dvajsetih hektarov, obdani z obzidjem so nastali objekti za katere je dal vladar pripeljati marmor in stebre iz Italije. Tu je stala dvorana za slovesne sprejeme, ob njej je bil stolp, v katerem so hranili listine in kraljevski zaklad. Dolg hodnik je povezoval Sprejemno dvorano s Palatinsko kapelo, na sredi hodnika pa se je dvigala hiša oz. dvorec, kjer je bila prisotna telesna straža in kjer je bival kralj s svojo družino in še nekaterimi visokimi osebnostmi. Kapela je imela osmerokoten tloris in emfore. Slednje so bile namenjene vladarski družini kot že znan primer iz časa Rimskega imperija - San Vitale v Ravenni. Hodnik, ki je povezoval slavnostno dvorano na severu in kapelo na jugu, je predstavljal procesijsko pot, ki je bila slavnostno okrašena ob pomembnejših obiskih. V prostoru je bil prisoten tudi konjeniški spomenik Karla Velikega kot zaščitnika svoje države in razumnega vladarja (Delperrie de Bayac, 1980; Golob, 2006). V celotni shemi Aachna lahko razberemo mnoge klasične elemente, katerim je potrebno prišteti centralni tloris kapele. Pomembna sta tudi konjeniški spomenik in stolp, slednji se skozi zgodovino utrdi kot nepogrešljiv del cerkva in posameznih mestnih palač (mestni stolpi).

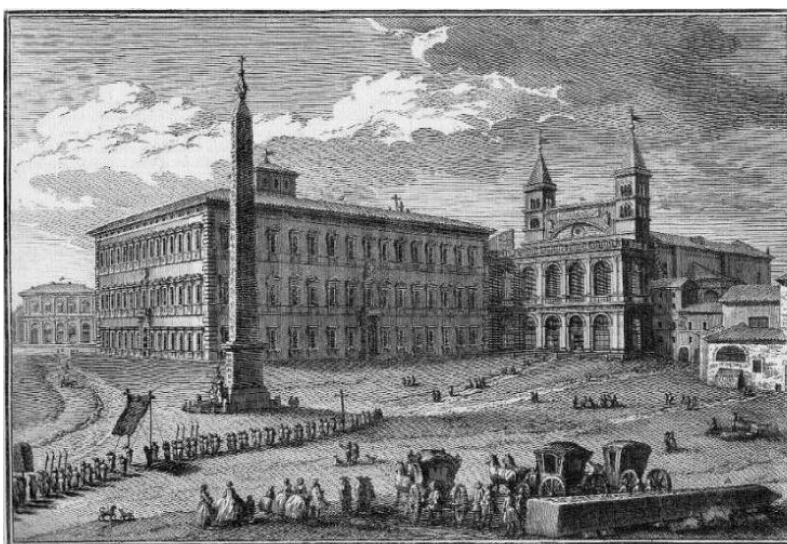
Slika 6: Tlorisni prikaz Aachna za časa Karla Velikega (Braunfels, 1968: 129)

Slika 7: Maketa Aachna (Braunfels, 1968: 238)

Cerkvena oblast se je v obdobju srednjega veka močno razvila. Politični pomen, ki so ga imeli papeži, je bil nespretno gledljiv. Krščanstvo je pridobilo na pomenu z Milanskim ediktom 313 n.št., ko je krščanska vera postala enakovredna drugim veram. Poleg tega je vero sprejel celo sam rimski cesar Konstantin. Slednji je Cerkvi podaril Lateransko ozemlje v Rimu v namene administracije in vodenja vere. Papež Sikst III. je začel z urejanjem tega

območja. Čeprav so bile rezidence papežev raztresene po Italiji zaradi nestalnih družbenih razmer, je postalo Lateransko ozemlje uradni sedež papežev. Uradno rezidenco papeža je predstavljala Lateranska palača. Ob njej je stala bazilika. V 9. stoletju je bila palača severno od bazilike sestavljena iz prostorov, ki so si sledili v osi: sprejemne dvorane, kapele, papežev bivalni prostor. Prostori so bili okrašeni z mozaiki in marmornimi oblogami. Poleg teh prostorov so bili tu še hlevi, shrambe, kuhinje, zakladnica ter prostori za administracijo. Prostori so bili povezani z hodniki in notranjimi dvorišči. Ob tem celotnem stavbnem kompleksu so rastle nove zgradbe za člane papeževega gospodinjstva in samostani. Severno in zahodno od palače se razteza trg, ki je danes zaznamovan z obeliskom. Politični center krščanstva z uradno rezidenco papeža je, kljub svoji pomembni funkciji in prestižu, ostajal prostorsko ločen od živega središča Rima. Verniki so namreč videli cerkev Sv. Petra kot središčno točko mesta in verskega dogajanja. Nekaj kilometrov od Lateranske palače oddaljena cerkev Sv. Petra pridobi tudi bogaten arhitekturni kontekst. Tekmovanje med tema dvema deloma mesta Rima se je zaključilo leta 1871. Od tedaj se palača papeža nahaja na trgu Sv. Petra ob Vatikanski baziliki (Krautheimer, 2000).

Slika 8: Lateranska palača z baziliko in trgom (Lateranska palača, 2006)

V 13. stoletju se začno italijanska območja osvobajati fevdalnega sistema. Nastajajo mestne državice, sestavljene iz mestnega in ruralnega okoliškega dela. Glavna dejavnost postane trgovina (tudi bančništvo). Eno izmed takšnih območij je tudi Siena. To mesto oz. njeni prebivalci se znajdejo v vrtincu novega upravljanja. V ospredje stopi skupni interes, kar se posledično kaže v samospoštovanju in ponosu, ki ju meščani črpajo tudi iz videza mesta. Oblast in kultura stopita v tesen stik. Sistem oblasti je zastavljen tako, da lahko sodeluje veliko ljudi pri odločanju (v 8 letih izvolijo približno 480 ljudi). Na čelu je vladajoča oligarhija (politična aristokracija) oz. mestni možje (Rowe, 1997).

Demokracija se kaže tudi v ureditvi mesta. Simbolični in geografski center Siene je trg Il Campo. Središčna točka srečevanja še vedno pomeni prostor uprizorjanja raznih festivalov, javnih slovesnosti, tudi konjskih dirk. V današnjem času pa trg predstavlja priljubljeno mesto za druženje in posedanje. Včasih je bil Il Campo predvsem tržni prostor, na njem so se odvijale cerkvene slovesnosti, obredi, politični forum in druge slovesne dejavnosti. Zanimiva je njegova zasnova, reliefna podoba in simbolni pomen. Trg ima krožno oz. pahljačasto obliko, teren pada proti središčni točki in tako ustvarja

naraven amfiteater. Tlakovana ribja kost vodi k najnižji točki trga v devetih segmentih (vlada devetih mož). Na trg je bil kasneje (1343) postavljen vodnjak t.i. Fonte Gaia. Siena je veljala za mesto Device. Izreden pomen te svete osebe poudarja tudi oblika trga. Znana je namreč legenda, da je Marija zaščitila mesto, nad katerega je spustila svoj plašč in tako omogočila zmago Siene nad Firencami. Trg pomensko poudarja Palazzo Publico (Ljudska palača), ki so jo začeli graditi 1297 in je bila sedež mestnega sveta, vlade. Palača je nekdanj predstavljal star vhod v mesto. Med letoma 1325 in 1334 ji je bil dodan mestni stolp (campanile). Vertikalni poudarek je bil zasnovan z namenom, da mesto pridobi višji stolp kot so ga imele Firenze, sienska tekunica (Rowe, 1997).

Slika 9: Posedanje na Il Campu (Wikipedia, 2006)

Slika 10: Trg s Palazzo Publico in mestnim stolpom (Siena, 2002)

Izkaže se, da so poleg klasičnih elementov v arhitekturi in gradnji protokolarnega prostora, uporabljeni za demonstracijo moči tudi vertikalni samostojni elementi, ki segajo vse višje. Težnja po gradnji vedno višjih objektov je vidna še danes po celem svetu - v gradnji nebotičnikov.

2.3 RENESANSA IN BAROK

Sredi 15. stoletja je v Italiji množica malih mestnih držav, ki se spopadajo za prevlado. Center renesanse na začetku obdobja so Firenze in nova dinastija Medičejcev. Glavno politično prizorišče Firenc je mestna palača oz. Palazzo della Signoria.

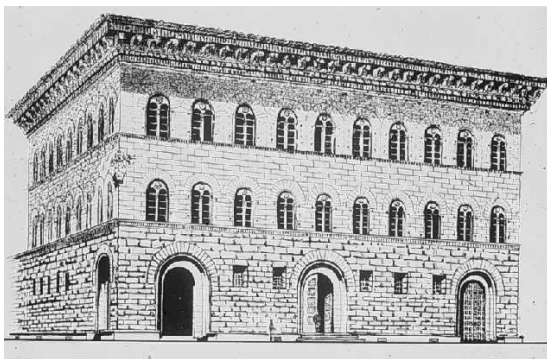
Palazzo della Signoria zgradijo Firenze že konec 13. stoletja. Povod gradnje je bila, med drugim, tudi želja preseči Sieno. Palača ima trdnjavski izgled. Gmoto stavbnega volumna rahlija 91 m visok mestni stolp. V palači je predsedovalo glavno vladno telo. Tu je bila tudi rezidenca osmih predstavnikov mesta, administrativne pisarne, meščanski ceremonialni center, ipd. Ob stavbi leži trg nepravilnih oblik (Piazza della Signoria), dvignjena platforma. Nastala je z uravnavo terena in podrtjem hiš dinastije Uberti (izgnani iz mesta). Trg je bil prizorišče sprejema diplomatskih delegacij in slavnih obiskovalcev. Oblikovan je bil v skladu s protokolom, ki se je na njem odvijal. V drugi polovici 14. stoletja je na robu trga nastala velikanska troarkadna loža (Loggia dei Lanzi). Nastala je z namenom ustvariti veličasten pokrit prostor za ceremonije in razpravljanje. Loža se zgleduje po ostankih Konstantinove bazilike v Rimu. Tako je jasno izražen namig, da naj bi Firenze predstavljale drugi Rim (Turner, 1997).

Palazzo della Signoria je bila znana tudi kot Palazzo Vecchio. Trg ob njej je bil pomensko poudarjen s kipi sedmih vrlin in konjeniškim spomenikom vojvodi Cosimu I. Medičejskemu. Kip je bil postavljen leta 1594, dvajset let po Cosimovi smrti in obeležuje

Cosima kot prvega vojvodo Toskane. To delo Giambologna je prvi konjeniški spomenik v Firencah. Velik pomen Medićejske družine pa demonstrira tudi njihova nova palača (slika 12). Okoli leta 1445 jo je začel graditi Cosimo Medićejski. Pri oblikovanju palače je moral paziti na izraz svojega položaja v mestu. Pokazati se je moral kot enakopravni meščan in hkrati kot *primus inter pares* (prvi med enakimi). Nastala je renesančna palača z horizontalno razčlenjeno fasado in notranjim arkadnim dvoriščem. Fasado zaključuje masiven strešni venec, ki je značilna »krona« pomembnih objektov renesanse. Dvorišče, ki se nahaja v središču palače, se je odpiralo na vrt in je bilo namenjeno protokolu (Levey, 1997; Turner, 1997). Cosimo Medićejski pa je svojo politično moč kazal tudi na drugačne načine. Eden izmed teh je bil sprejem novega Milanskega vojvode leta 1459. Sprejem je bil sestavljen iz javnega in privatnega dela. Javni del slavlja se je začel z viteškim dvobojem na Trgu Svetega križa (Piazza S. Croce), nadaljeval s plesom na Novem trgu (Mercato Nuovo), z lovom na trgu ob mestni palači in zaključil z demonstracijo orožja na ulici via Medici (pri palači Medićejcev). Zasebni del slavlja se je odvijal v prostorih palače Medićejcev (Meteer, 2000).

Slika 11: Mestna palača v Firencah (Palazzo Vecchio, 2006)

Slika 12: Risba Palače Medićejcev (Palača Medićejcev, 2006)

Renesansa je obudila klasični jezik z deli Brunelleschija, Bramenteja, Raffaela, Michelangela, Palladija in mnogih drugih ter je slonela na antični arhitekturi in inovativno ustvarjala nov izraz. Tudi barok preigrava klasične teme. Ustvari pročelje palače Louvre (Louis Le Vau, 1660) in med mnogimi umetninami tudi trg pred baziliko Svetega Petra v Rimu (Summerson, 1998). Čeprav je trg Svetega Petra glavno prizorišče nagovora papeža in ne predsednika neke države, izpostavljam ta prostor prav zaradi njegovih lastnosti. Slednje so namreč prisotne tudi pri ostalih državnih protokolarnih prostorih, poleg tega pa lahko papeža razumemo kot »monarha« Vatikana. Papež pravtako kot državniki izvaja določen protokol. V protokolarne namene uporablja svoje uradne prostore in omenjeni trg. Torej se na trgu, poleg tradicionalnih nagovorov vernikom, odvija tudi sprejem državnikov ali drugih pomembnih osebnosti.

Trg pred baziliko Svetega Petra predstavlja zelo znan primer prostora, kjer se zbirajo množice. V veliki meri se nanaša na antično tradicijo, saj gre za zaprt trg, obdan s stebriščem. Osnovno kompozicijo trga poudarja v sredino postavljen vertikalni element – obelisk, ki ga s strani obdajata dva vodnjaka. Skozi zgodovino je Cerkev pridobila pomembno politično vlogo. Kot takšna je imela vso pravico ustvariti protokolarni prostor

enakovreden prostorom posvetne oblasti. Za izvajanje lastnih obredov in protokolarnih dejavnosti je uporabljala (poleg Lateranske, Vatikanske palače in Kvirinala) trg Sv. Petra.

Trg Svetega Petra je v 17. stoletju (1655 – 1657) projektiral Bernini. Ustvaril je ogromen zaprt *cortile* pred cerkvijo. Trg omejujeta dve ravni krili, ki se v središču trga zaokrožita in ustvarjata ovalen prostor. Kolonade sestavlja 280 samostojnih stebrov, visokih 15 metrov, razporejenih v štiri linije. Stebri so dorski s toskansko bazo in jonskimi elementi. V svoji množičnosti delujejo kot debla v gozdu in stražijo prostor, za katerega se zdi, da bi se izgubil v daljavi, če ga ne bi stebri omejevali. Struktura takšnih dimenzij je ustvarila najverjetneje najveličastnejšo skupino stebrov, ki se v zgodovini oblikovanja prostorov ni več ponovila (Summerson, 1998).

Slika 13: Trg Sv. Petra ali Piazza di San Pietro (Webb, 1990: 135)

Slika 14: Stebriščni obod trga (Webb, 1990: 134)

Čisto drugačen pogled nam ponuja francoski barok. Ko govorimo o baroku, moči vladarjev in Franciji, je pogosta asociacija vladavina kralja Ludvika XIV. Slednji je leta 1661 prevzel vso oblast v svoje roke ter se tako poistovetil z državo (*l'état c'est moi*). Glavna naloga umetnosti tega obdobja je postala poveljevanje kralja, kar se je zrcalilo v gradnji prostora. Veličastnost palače je prekosil prostor okoli nje. Že v 15. stoletju je postalo oblikovanje zunanega prostora izjemnega pomena. Pri oblikovanju zunanega prostora so se aristokrati držali srednjeveškega načela gradnje parterjev, določanja tematik posameznim delom vrta in italijanskih primerov, po katerih so povzeli osno zasnovo. V začetku 17. stoletja so začeli razdrobljene srednjeveške parterje povezovati v enovit parter. Tako je bila ustvarjena primerna podlaga za nastanek francoskih baročnih vrtov, ki so postali temeljno merilo blišča kraljevega dvora. Najznamenitejši primer je gotovo Versailles, zasnovan s strani krajinskega oblikovalca Le Nôtra (Ogrin, 1993).

Kraljevi vrtovi so postali ključna točka dvornega ceremoniala oz. protokola. Ustvarjeni so bili za uživanje kralja, razkazovanje kraljeve blaginje in posledično impresioniranje obiskovalcev. Značilnosti, ki se nam pokažejo znotraj kraljevih vrtov in vrtov drugih aristokratov so: »vseskozi dosledna osna zasnova, tridelni razvoj programa v vzdolžni smeri (dostop s predvrtom – častno dvorišče – дворец – vrt); iluzionistična perspektiva, ki vzdolž osi prenaša vtis notranjega reda v vesoljni svet; velike zrcalne vodne ploskve in obilje gibajoče se vode; raznovrstni parterji z gladko tekočimi vzorci, ki se prelivajo iz razdelka v razdelek; njim kontrastne gmote bosketov s striženimi zunanjimi robovi; vrsta natanko preračunanih pogledov in v vzdolžni smeri razgibanost celote« (Ogrin, 1993: 90).

Glede na trg pred Sv. Petrom v Rimu srečamo v Franciji oblikovane površine večjih dimenzij ter mnogo bolj razgibane. Čeprav se nemara zdi, da med prostoroma ni najti povezave, ju lahko povežemo preko osne kompozicije in zaprtosti prostora, katerega v vrtovih ustvarjajo s striženim rastjem (geometrizirana drevesa lahko enačimo s stebri in množičnost stebrov z gozdom). Vertikalni poudarek, v Rimu obelisk, ima v francoskih vrtovih mnoge oblike. Pokaže se lahko kot monolit, večkrat pa kot vodni motiv, ki s svojimi vzporednimi motivi ustvarja izredno slikovito enoto v osi. Trg pred sv. Petrom ne kaže takšne pestrosti motivov. Upoštevati moramo, da je ta trg namenjen zboru množice, kraljevi vrtovi pa v prvi vrsti zabavi in navduševanju samega kralja. V obeh prostorih so torej prisotni klasični elementi (stebrišče, uokvirjen prostor, »častni steber« oz. obelisk).

Slika 15: Champinova slika prikazuje Place de la Concorde kot oder francoske revolucije, ki je konjeniški spomenik Ludvika XV. nadomestila z obeliskom (Webb, 1990: 151)

Slika 16: Slika Versaillesa prikazuje stanje vrtov v letu 1715 (Francoska umetnost, 2006)

Čas baroka ni okrasil le francoskih dvorcev, bogatili so se dvorci po vsej Evropi. Kraljeve palače Danske, Švedske ter Louvre imajo svoje začetke sicer v 12., 13. stoletju (kot utrdbe), vendar so bile v 16., 17., tudi 18. stoletju preoblikovane ali prenovljene. Izdelane so bile podobe dvorcev in prostih površin v njihovi neposredni bližini kot jih poznamo danes. Izoblikovali so se (kraljevi) protokolarni prostori, pogosto pa se je nadgradil tudi protokol. Omenili smo že razkošne zabave, prireditve in sprevide v vrtovih francoske aristokracije. Del razkazovanja kraljeve moči pa je pomenilo tudi razkazovanje njegove vojske. Takšno »demonstracijo moči« lahko opazujemo še danes. Ob državnih proslavah lahko spremljamo vojaške parade, tudi policijske čete, godbo ali celoten sprevod, ki popelje predsednika do njegove rezidence.

2.4 OD 18. STOLETJA DO DANES

Konec 18. stoletja se oblikuje ideja o izgradnji protokolarnega prostora Združenih držav Amerike. Webb imenuje protokolarni prostor Washingtona D.C. kot najuspešnejšo "reinkarnacijo" Versaillesa, kot drugo najuspešnejšo pa Sankt Peterburg. Poudarja razliko med tema dvema primeroma. Versailles in Washington D.C. imata ustvarjeno poudarjeno linearno težnjo in trge, ki so ji podrejeni. V Sankt Peterburgu pa je doseženo ravnotežje med ulico in trgom, med gibanjem in mirovanjem (Webb, 1990).

Mesto je ustanovil Peter Veliki leta 1703, da bi obvaroval novo pridobljena ozemlja in se odprl zahodu. Leta 1712 je prestavil prestolnico iz Moskve v Sankt Peterburg. Želel je ustvariti trge obdane z reprezentativnimi objekti in omogočiti dogodke, ki bi ovekovečili Rusijo. Francoski, italijanski in ruski arhitekti so ustvarili kompleks palač in trgov. V začetku 19. stoletja je bila ustvarjena sekvenca (dolga več kot 800 m) treh večjih in dveh manjših trgov, ki so služili političnim, vojaškim in verskim ceremonijam. V centru je bil Trg admiralitete (danes so tu vrtovi), ki je povezoval Trg senata (danes Trg dekambristov) na zahodu in Trg palač na vzhodu, kjer je tudi Zimska palača. Trg senata je ovekovečen s konjeniškim spomenikom Petra Velikega. Trg palač pa sestavlja slavnostni vhod skozi stavbe oz. slavolok (nad njim je triumfalna osmerovprega) in vertikala – častni steber, ki nosi soho angela t.i. Aleksandrov steber. Veličastni trg poudarja moč carja in množic. Trg je preživel mnoge revolucije, demonstracije in mnoge žrtve. Nemara je zato v tem prostoru prisotna tišina, ki pa ne zatemni blišča palač in prostora (Webb, 1990).

Slika 17: Sankt Peterburg zasnovan v zgodnjem 19. stoletju in rabljen kot promenadni prostor; prikazan je Trg palač (Webb, 1990: 157)

Slika 18: Trg palač s slavolokom, Sankt Peterburg (Webb, 1990: 158)

Slika 19: Trg palač z Aleksandrovim stebrom (Webb, 1990: 158)

V Nemčiji, natančneje v Münchnu, je prvi bavarski kralj Maximilian I. Josef naročil dvornemu arhitektu Leu von Klenzeju oblikovanje Kraljevega trga (Königsplatz). Oba (naročnik in arhitekt) sta se navduševala nad grško kulturo in v tem duhu je začel nastajati protokolarni prostor v Münchnu. V času med letoma 1812 in 1821 je nastala moderna agora. Trg je bil obdan z dvema templjema, kasneje pa je Klenze dodal Propylaeum oz. propileje kot vhod na Königsplatz. Leta 1933 je bil prostor preoblikovan s strani Hitlerjevega arhitekta Ludwiga Troosta. Trg je postal prizorišče nacističnih parad. Na robu novo-tlakovanega trga sta nastali še dve klasični stavbi (Hitlerjeva stavba in stavba Partije). Na vsaki strani osne ureditve je Troost projektiral Tempelja časti, ki naj bi slavila nacionalno socialno ideologijo. Danes ima trg bolj privlačno podobo. Kraljevi trg so ponovno zasadili in zatravili, v prostorih robnih objektov pa se nahajajo muzej, gliptoteka in glasbena akademija (Webb, 1990).

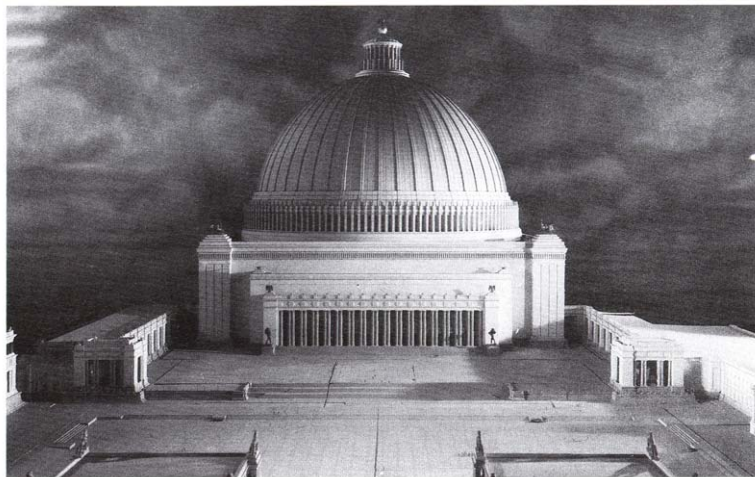
Slika 20: Kraljevi trg v Münchnu danes (Webb, 1990: 163)

Slika 21: Proslavitev Dneva nemške umetnosti v juliju 1937 (Webb, 1990: 162)

Adolf Hitler je ustvarjal svoj novi Veliki Reich. Težnje po stvaritvi najmočnejšega kraljestva, novega Rimskega imperija, je videti tudi v prostoru, ki je bil na njegovo pobudo oblikovan. Kraljevi trg v Münchnu je preoblikoval njegov arhitekt Troost. Vendar je šele arhitekt Albert Speer prikazal pravi »prostorski« izraz Hitlerjeve oblasti, moči in ideje. Albert Speer je nasledil Troosta leta 1934. Njegove prve stvaritve so se nanašale na mesto Nürnberg, kjer je zasnoval prostor za parade t.i. Zeppelinfeld (Märzfeld, Große Straße, Kongreßhalle, Luitpold Arena, Zeppelintribüne). Oblikovno ozadje tega prostora je najti v zasnovi Pergamonskega oltarja stare Grčije. Zeppelinfeld je obdajala t.i. Lichtdom, iz katere je v času nočnih nacističnih slavlji svetilo 120 žarometov s svetlobnimi snopi, ki

so segali po tisoč metrov v nočno nebo. Oblikoval je tudi druge stavbe Nürnberga kot npr. Stadion, novo kanclerstvo in veliko drugih objektov oz. projektov, ki se niso uresničili (Webb, 1990).

Slika 22: Maketa Speerove ideje za Hitlerjevo promenadno cesto (Webb, 1990: 177)

Hitler je zahteval ureditev novega Berlina, ki bi bila vredna novega režima. Speer je zasnoval os v smeri sever-jug (dolgo 4,8 km), ki bi povezovala velik paradni prostor preko slavloloka in velikega trga (štirikrat večji od Rdečega trga) ter 290 m visok objekt s kupolo, kjer bi bila velika dvorana. Okoli trga naj bi stale še Državne pisarne Reichkanzlei, Parlament, Glavni vojaški štab in Palača Führerja. Dela je ustavila vojna, tako da kompozicija ni bila zaključena. Nastal naj bi dolg bulevar, kateremu je dodal krajšo os v smeri vzhod-zahod (slednjo so zaključili). Danes ostaja vidna z glavnim atributom – Brandenburškimi vrati (Webb, 1990). Velikopotezna zasnova protokolarnega prostora bi pomenila zelo velik poseg v mesto.

Izjemne dimenzije tega načrtovanega prostora se povezujejo s klasičnimi prvinami. Slednje so temeljni zgled tudi pri drugih načrtovanih projektih Speera: stebrišča, slavolok, celotne kompozicije kot grški oltarji in rimski cirkusi ter izjemna kupola, katere vzor lahko iščemo v rimskem panteonu. Slednji je v zgodovini človeka pustil močno sled, tako zaradi občutka sredotežnosti prostora, ki ga ustvarja, kot zaradi tehničnega napredka civilizacije in svoje funkcije (tu je bil sprva prostor vseh bogov). Vplival je na zasnovo parlamentarne stavbe Združenih držav Amerike in mnogih drugih kot npr. cerkev Sv. Petra v Rimu, po kateri se je zgledoval tudi Speer.

Tako Troost kot Speer sta svojo mojstrovino utemeljevala na antičnih dosežkih. To govori o Hitlerjevi naklonjenosti klasičnim elementom oz. o njegovi ideji oblikovanja velikega imperija kot ga je poznal antični svet. Po Hitlerjevem prepričanju naj bi torej takšne orjaške arhitekturne stvaritve omogočile, da bi prihodnje generacije že iz ruševin razbrale, kako velik je bil Hitlerjev Reich (kot so to razbrale prejšnje generacije iz rimskih in grških ostankov).

Speerov načrt se ni uresničil, Sankt Peterburg in München pa nosita v svojem tkivu kraljevske reprezentančne trge, ki ne služijo več v protokolarne namene, čeprav so v ta namen nastali. So pa tudi drugi primeri, ki ostajajo v svoji prvotni funkciji.

Mao Zedong je leta 1949 razglasil Kitajsko za Ljudsko republiko na trgu Tiananmen (trg Nebeškega miru). Tiananmen je postavila že dinastija Ming leta 1417, v letu 1699 je bil prostor prenovljen (dinastija Qing), s prihodom Maa na oblast pa se je začela širitev proti jugu (vzhodno in zahodno od Muzeja Kitajske revolucije in Velike dvorane ljudstva) in nastala je podoba javnega trga kot jo poznamo danes. Trg lahko sprejme milijon ljudi in meri 880 m v smeri sever-jug in 500 m v smeri vzhod-zahod, skupna površina torej znaša 440 000 m². Je dvakrat večji kot načrtovani Speerov Veliki trg in velja za največji javni trg na svetu. V času dinastij Ming in Qing je bil trg namenjen vladnim uradom in je imel osno kompozicijo kot baročni francoski vrtovi s poudarkom vrhovne oblasti vladarja. Pred Vrati nebeškega miru je bil le manjši trg. Slednjega je Mao razširil v prostoren trg vzdolž osi, ki je omogočal parade in zbor velikanske množice. Leta 1949 je trg pridobil tudi vertikalni poudarek – 38 m visok Spomenik narodnih herojev. Oblikovni in funkcionalni zgled trgu je bil moskovski Rdeči trg (Webb, 1990).

Slika 23: Nedeljsko popoldne na Tiananmenu (Webb, 1990: 178)

Slika 24: Maj 1989, milijon Kitajcev na trgu zahteva demokratične pravice (Webb, 1990: 179)

Začetke Rdečega trga v Moskvi lahko iščemo v 14. stoletju, ko je na njegovem mestu stalo mesto obdano z obrambnim jarkom. Leta 1493 je dal Ivan Grozni odstraniti lesene stavbe iz tega območja in nastal je odprt prostor, sprva rabljen kot tržni. V 15. stoletju so preuredili Kremelj, ki tvori eno stranico trga. V naslednjem stoletju nastane cerkev Vasilija Blaženega, ki je s svojimi pisanimi kupolami značilen element ruskega stila. V času Stalinove oblasti se je snoval načrt rekonstrukcije trga. Cerkev Vasilija Blaženega je načrtovalca ovirala pri snovanju paradnega prostora, vendar je Stalin ni pustil podreti. Trg, ki se nahaja med temi objekti ima pestro zgodovino. Na trgu so se odvijale množične usmrtitve in upori, cerkvene procesije (ki so s svojo svečanostjo obujale vstop Jezusa v Jeruzalem), govori Ivana Groznega, kronanja carjev in zbori ljudi, ko so bili brani dvorni razglasili ali ob drugačnih priložnostih kot je bil tržni sejem. Leta 1812 so večino okoliških stavb porušili Rusi sami, saj niso želeli, da bi njihovo mesto pridobil Napoleon. Dve leti kasneje je arhitekt Osip Ivanovič Bove prostor na novo projektiral v paradni prostor, povezan s širokimi avenijami in novimi trgi. Objekti okoli trga so bili obnovljeni. V letu 1880 so prostoru dodali Zgodovinski muzej, trgovski center (GUM), v letih 1925 do 1930 pa Leninovo grobnico (Webb, 1990).

Rdeči trg s svojo veliko tlakovano površino (330 x 70 m) omogoča množične parade. Ena najznamenitejših se je odvila leta 1941 ob napadu Nemcev, druga 1945 t.i. Zmagoslavna parada, ko so bili prapori premaganih nacistov vrženi na podnožje Leninovega mavzoleja. Kremelj je danes velik stavbni kompleks, ki vsebuje štiri palače, katedralo, ima notranja dvorišča in vrtove ter obzidje s stolpi. Danes predstavlja uradno rezidenco predsednika Rusije in sedež vlade. Rdeči trg impresionira obiskovalca, je (skupaj s Kremljem) duhovna manifestacija ruske oblasti in države. Prostor deluje kot sveto mesto, tu nihče ne teče, ne

povzdiguje glas. Tudi Tiananmen je razumljen kot poseben kraj, tudi tu stoji grobnica, vendar lahko vidimo otroke, ki se igrajo, spuščajo zmaje in tekajo. Rdeči trg je izjemen protokolarni prostor. Poleg njegovih velikanskih dimenzij učinkujejo na obiskovalca ali državljana občutja, ki jih ta prostor ustvarja (Webb, 1990).

Slika 25: Rdeči trg v Moskvi za 1. maj, ko so pod komunistično oblastjo uprizarjali množične parade (Webb, 1990: 171)

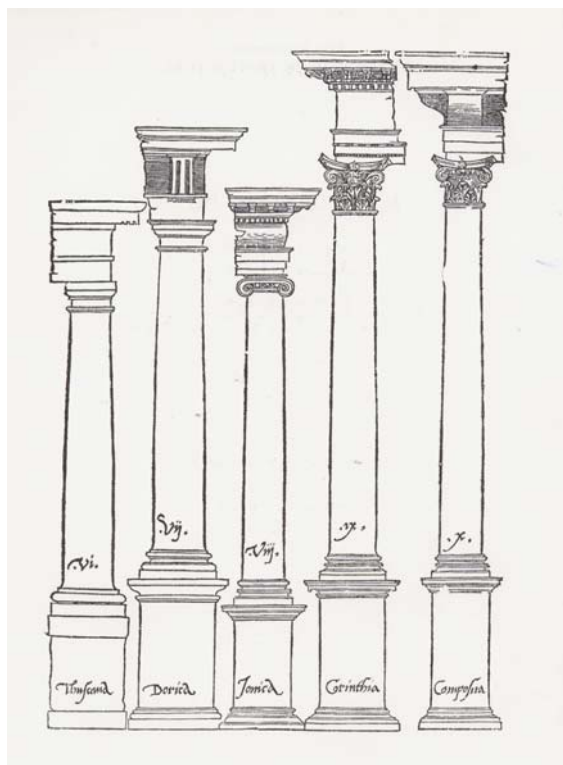
2.5 KLASIČNI ELEMENTI PROTOKOLARNIH PROSTOROV

Pregled protokolarnih prostorov pokaže na določene lastnosti v prostoru, ki se vedno znova pojavljajo. Ti elementi so predvsem arhitekturni elementi, razmerja med odprto površino in objekti, spomeniki in obeležja, kompozicija idr.. Pogosto je bila poudarjena osna kompozicija prostorov, v središču so se pojavili vertikalni elementi (obelisk, častni steber), na obrobju prostora stojijo stebrišča, promenadne poti vključujejo slavoloke, pojavlja pa se tudi arhitektura centralne zasnove (izhodišče v rimskem panteonu). V besedilu smo našete elemente prostora imenovali tudi klasični elementi. Izhajajo namreč iz antične dobe (starega Egipta, Grčije, Rima) in so jih v zgodovini na različne načine obujali. Imeli so izvirno in preoblikovano podobo. Značilno zanje je tudi to (kot smo lahko videli), da so umeščeni v protokolarnem prostoru kot poudarjeni elementi.

2.5.1 Steber, pilaster, stebrišče

Steber je samostojen element. Stebri, ki so v določenem razmerju in zasnovi razporejeni v prostoru, oblikujejo stebrišče. Pilaster je ploskoviti posnetek stebra in se uporablja predvsem kot element krasitve fasad.

Steber je omenjen kot sestavni del grajene opne agore in foruma, pojavlja pa se tudi v sklopu stebrišč, ki obdajajo svetišča ali pa so del javnih zgradb, kjer je bilo v senci možno razpravljati o javnih vprašanjih. Steber je osnova klasičnega sloga in zato neogibna prvina vseh klasicističnih objektov. Klasicizem se tako pokaže kot oblikovni jezik države. Steber se danes pojavlja kot npr. arhitekturni element Bele hiše, U.S. Capitola, francoskega, belgijskega, avstrijskega in srbskega parlamenta, ali (predvsem pilastri) kot okras dvorcev. Uporaba teh prvin je značilna tudi za Plečnika in njemu podobnim ustvarjalcem, vendar je njegov pristop drugačen, subverziven.

Slika 26: Prikaz petih stebrih redov, izris Serlia (Summerson, 1998)

Na začetku svoje rabe je bil steber zgolj funkcionalen element, sčasoma pa je postal najpomembnejši arhitekturni člen, kateremu so grški graditelji posvečali posebno pozornost, tako posameznim delom stebra kot tudi oblikovni celoti stavbe. V grškem svetu se razvijejo trije stebni redi t.i. dorski, jonski in korintski. Le-tim so Rimljani dodali še kompozitnega in toskanskega. Petero stebnih redov pomeni temelj klasične arhitekture. Prvi, ki jih poda v ilustraciji, je Vitruvij, ki je pisal o tedanji arhitekturi v svojem delu *De Architectura* v prvi četrtini 1. stoletja pr. n. št.. Vitruvij piše o dorskem, jonskem, korintskem in toskanskem stebnem redu, vendar jih ne poda v izčrpnih opisih ali pravih medsebojnih razmerjih. V sredini 15. stoletja arhitekt in humanist Leone Battista Alberti poda opise petih redov, vendar se šele z delom Sebastiana Serlia, stoletje kasneje, poda prvi kanonski oris in prikaz petih stebnih redov. Stebri nosijo tudi simbolični pomen, o katerem piše že Vitruvij. Slednji vidi v dorskem redu moč in stas moškega telesa, v jonskem žensko vitkost, v korintskem krhko silhueto deklice. Tudi kasnejši arhitekti in teoretiki so stebrom nadevali različne pomene, ki so se bolj ali manj držali omenjenih. Tako je v rabi stebrov zaznati te skrite pomene, saj se je toskanski red večkrat uporabljal za utrdbe ali zapore, dorski in jonski se velikokrat uporabljata pri pomembnih javnih zgradbah, korintski in kompozitni pa večinoma v primerih, ko želi biti izkazano razkošje, izobilje ali posebna pomembnost objekta (Summerson, 1998; Marinko, 1997).

Steber kot »kraljevska stvaritev grškega duha« nosi pomembno vlogo, saj iz njegovih osnov črpajo Rimljani, renesansa, klasicizem 18. in 19. stoletja, tudi »arhitekt Plečnik je eden njenih (mišljena je antična grška arhitektura) zadnjih velikih dedičev, ki je ni le kopiral, ampak ustvarjalno dograjeval« (Marinko, 1997: 236). Izjemno preroditev je doživel grški steber po sredini 18. stoletja v Angliji v t.i. Greek Revival. V tem času se črpa iz osmih priznanih stebnih redov. Petih rimskih, ki jih je predstavil Serlio in treh grških, ki sta jih predstavila teoretika Stuart in Revett. Te predstavnike klasične arhitekture lahko še vedno zaznamo. Moderna je prinesla izjemno čistočo v izrazu arhitekture in nove materiale, vendar se še naslanja na klasično, kar lahko vidimo tudi v betonskih konstrukcijah (paralela stebriščnim kompleksom), ki ji zakrijejo steklene fasade (Summerson, 1998).

2.5.2 Slavolok

Nastanek slavoloka izhaja že iz časa Etruščanov, kateri so imeli v svojih mestih glavna mestna vrata, ne le utrjena, temveč tudi lepo oblikovana. Skoznje so se vračali zmagovalni vojskovodje z vojaških pohodov. Takšno funkcijo so imela tudi v Rimu, le da so sprva provizorično zgrajena vrata pomaknili v mesto na pot k forumu. Konec 1. stol. pr. n. št. so postali slavoloki samostojni objekti; stena predrta z enim ali tremi polkrožnimi oboki, stebri ali pilastri, ki so nosili izstopajoči venec. Vrh slavoloka so krasile plastike, v sredini je bil navadno uprizorjen zmagovalec na konju. Slavolok so krasili tudi reliefi in napisi v čast junaku, kateremu je bil slavolok posvečen (Marinko, 1997).

Podoba slavoloka sestavljajo stebri, okrašeni venci, plastike in oboki. Slednji izhajajo iz lokov, etruščanske iznajdbe, ki je omogočala gradnjo veličastnih zgradb tistega časa. Tudi slavolok postane motiv, ki ga je zgodovina sprejela v svoje oblikovanje prostora. Leone Battista Alberti ga vpelje v krščansko cerkev, kasneje pa se pojavi predvsem kot vhodni portal najprej obzidij, nato pomembnih javnih stavb (Sumerset House v Londonu, Asmolean muzej v Oxfordu). Kot posebna memorialna arhitektura z močnim monumentalnim poudarkom se slavolok uveljavi v 18. in 19. stol. v Franciji - Slavolok zmage v Parizu, tudi v Nemčiji - Brandenburška vrata v Berlinu. Zgledi slednjih se močno nanašajo na ohranjene slavoloke iz rimskih časov (Konstantinov, Septimija Severa idr.),

kar nakazuje podobna reliefna obdelava slavloloka ter uporaba plastik (zmagoslavna četverovprega). Uporabo slavloloka lahko zasledimo že v helenističnem obdobju oz. v rimskih mestih Bližnjega vzhoda, kjer so bile po helenistični tradiciji mestne magistrale obdane s kolonadami, končevale pa so se s slavlolokom, kar je aveniji dalo še večji poudarek (Summerson, 1998; Marinko, 1997).

Slika 27: Slavolok Septimija Severa v Rimu (Arc de Septime Sévère, 2006)

Slika 28: Trajanov steber v Rimu (Connolly in Dodge, 1998)

2.5.3 Častni steber in obelisk

Tako v primeru častnega stebra kot v primeru obeliska bi lahko govorili o stebru, ki je izločen iz konteksta (objekta, stebrišča) ter poudarjen z višino in zgodbo, ki jo nosi (napisi, prizori).

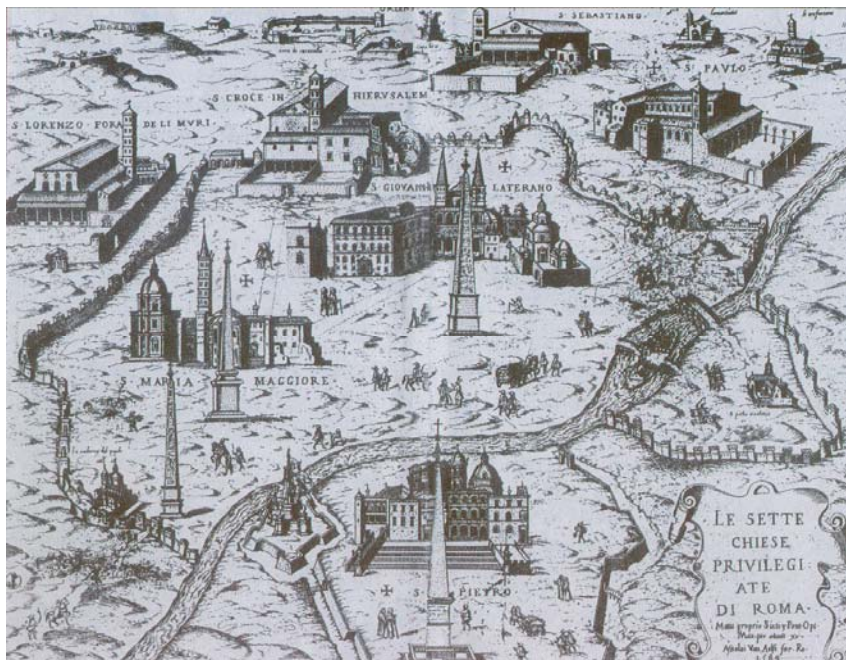
Omenili smo že Trajanov steber na Trajanovem forumu (visok približno 35 m). Častni steber je sestavljen iz podstavka, velikega votlega stebra in kipa vladarja na vrhu. V prvotni sestavi zgradb ob forumu je pomenil vertikalni poudarek celotne kompozicije. Enako kot pri obelisku, katerega površina je bila v celoti popisana, je tudi plašč častnega stebra pripoved; v primeru tega rimskega častnega stebra je to pripoved o trajanovih bojih z Dačani. Tudi motiv častnega stebra je doživel ponovne upodobitve. Uporabljen je bil na primer pri baročnih znamenjih in pri Plečniku; Marijin steber pred Šentjakobsko cerkvijo in Napoleonov steber pred Križankami v Ljubljani (Marinko, 1997: 297).

Med značilnosti egipčanske arhitekture sodi malce drugačen vertikalni poudarek, ki je tudi soustvarjal vtis monumentalnosti v zasnovi osne simetrije. Pare figur, pilone, kolose faraona in obeliske so postavljali predvsem ob glavni poti. Ti popisani spomeniki so največkrat stali neposredno pred vhodom v tempelj. Obeliski iz egipčanskega sveta so

potovali v Evropo kot vojni plen. Najdemo jih v Rimu, kjer so v 17. stoletju z obeliski poudarili prostor, trg pred cerkvjo in v Parizu (Place de la Concorde).

Slika 29: Obelisk
(Marinko, 1997: 57)

Slika 30: Sedem privilegiranih bazilik (1589), avtor N. von Aelst (Selan, 2000)

2.5.4 Konjeniški spomenik

Pomembno vlogo v protokolarnemu prostoru odigra tudi konjeniški spomenik, ki je navadno namenjen vladarju ali pomembnejšemu posamezniku. Upodobitve na konju oz. v vpregi smo srečali kot plastiko na slavolokih. Kvadriga je imela poseben pomen, saj so jo uporabljali pomembni bogovi (Zeus, Helios ali Jupiter) in zmagoslavni vojskovodja ob prihodu v domače mesto. Pomemben konjeniški spomenik je spomenik Marka Avrelija (161 – 180 n. št.), ki se je ohranil na Kapitolu v Rimu. Ta spomenik je bil zgled za prihodnje konjeniške spomenike. Prosto stoječe konjeniške spomenike srečamo ob mnogih upodobitvah velikih vladarjev (Karla Velikega, Magdeburški jezdec, Ludvik XV.) in pomembnih družin oz. rodbin (Medičejci, rodbina della Scala, Viscontiji). Spomenik je uporabljen kot izraz moči posameznika, njegove izjemnosti ali izraža poklon za pomembne zasluge (Golob, 2005).

Slika 31: Konjeniški spomenik Marka Avrelija v Rimu (Images de la Rome..., 2006)

2.6 KRITERIJI ZA DOLOČANJE PROTOKOLARNIH PROSTOROV

Protokolarni prostori so prostori, ki so bili deklarirano oblikovani ali urejeni kot protokolarni prostori. Kot takšni so se nahajali v neposredni bližini državnih oz. vladnih objektov ali na odmaknjeni izbrani lokaciji. Na protokolarni prostor moramo gledati kot na celoten kompleks odprtih površin in objektov, ki te površine pomensko dopolnjujejo. Tako označen kompleks stavbnega in ploskovnega dela prostora je bil torej ustvarjen v namen obeleževanja države ali državne ureditve in je posledično postal glavno prizorišče državnih dogodkov in množičnih (nespontanih) manifestacij državljanov.

Pregled različnih protokolarnih prostorov skozi čas omogoči pogled na ponavljajoče se elemente teh prostorov. Tako so izluščeni posamezni elementi, ki jih kot kriterije uporabimo za lažje primerjanje in analiziranje izbranih primerov. V nadaljevanju naloge primerjamo mesta Bruselj, Pariz, Washington D.C., Dunaj, Beograd in Zagreb oz. trge in druge odprte prostore znotraj imenovanih mest. Po določenih kriterijih so ti prostori razporejeni v preglednicah 1, 2 in 3.

Kriteriji so:

1 DIMENZIJE PROSTORA (prostorska razmerja)

Dolžina, širina odprtega prostora.

2 REPREZENTANČNI ARHITEKTURNI ELEMENTI

Klasicistične stavbe in vsi objekti z arhitekturnimi elementi, ki povzemajo v svoji formi oblike klasičnih (antičnih) arhitekturnih prvin (stebri, stebrišče, kupole, slavolok,...), tudi baročna arhitektura (dvorci – kraljeve rezidence).

3 ELEMENTI ODPRTEGA PROSTORA

Reflektivne vodne površine, vodometi, drevoredi, tlakovane površine, travne ploskve.

4 SPOMENIKI

Obelisk, slavolok, konjenik (tudi kvadriga) in upodobitve pomembnih oseb ali dogodkov.

5 KOMPOZICIJA – sinteza elementov grajenega in odprtega prostora

Sem sodijo dolge avenije obdane z drevoredom, večje odprte površine z vodometom (na vstopnih točkah v pomembne stavbe ali kot samostojne enote), simetrična razporeditev tlakovanih ali zatravljenih ploskev (navadno vključujoče drevje),... Pomembne glavne linije oz. avenije so zaznamovane v osrednji osi linije z vertikalnim poudarkom (obelisk – Washington, Pariz, Rim; slavolok – Pariz, Sankt Peterburg). Osrednjo os navadno poudarjajo tudi horizontalni elementi (poleg same odprte tlakovane ali zatravljene površine) kot je voda, ki postane pomemben nosilec odseva vertikale, prav tako poudarjajo avenijo obrobni elementi, ki so navadno zgoščeni na robu odprte površine (drevored, zgradbe).

3 ZGODOVINA IZBRANIH PRIMEROV PROTOKOLARNIH PROSTOROV NA TUJEM

Izbrani primeri protokolarnih prostorov se nahajajo v mestih Bruselj, Pariz, Washington D.C., Dunaj, Beograd in Zagreb. V tem poglavju so primeri prostorov predstavljeni in analizirani. S pomočjo kriterijev, ki so bili določeni v prejšnjem poglavju, so ti prostori tudi razporejeni v preglednicah na koncu tega poglavja.

3.1 FRANCIJA, PARIZ

Mesto Pariz ima v svojem središču enega najznamenitejših državnih protokolarnih prostorov, ki je danes veliko bolj poznan kot turistična atrakcija. Poglavitni del tega prostora so Elizejske poljane s Slavolokom zmage in trgom Concorde. Slednje gradijo os, ki teče od Louvra (nekdaj kraljeve palače), preko Tuilerijskih vrtov, katerih začetni del je poudarjen s slavolokom, preko Elizejskih poljan in Sene do novodobnega obrambnega ministrstva (La Défense). Tako se historična os, ki so jo začeli graditi francoski vladarji nadaljuje v novozgrajeni del mesta - iz prostora palač, vrtov in drevoredov v prostor nebotičnikov.

Zgradba Louverskega muzeja, ki velja za največjega na svetu, je nastala že okoli leta 1190 kot utrjen grad. Skozi svojo zgodovino je menjala mnoge lastnike oz. vladarje kot so Karel V., Franc I. in Henrik II.. Spreminjala se je tudi podoba Louverske palače. Palači je dal renesančno podobo arhitekt Pierre Lescot. V letu 1560 je začela graditi Katarina Medici drugo krilo palače, dokončal pa ga je Ludvik XIII. ter dodal še Richelieujevo krilo. Kralj Henrik IV. (vladal 1589 - 1610) je zgradil Veliko galerijo za umetnine. V Richelieujevem krilu je bilo Ministrstvo za finance, dokler ni muzej leta 1993 pridobil prostorov zase. V času vladanja Ludvika XIV. je pod vplivom italijanskega arhitekta Berninija nastala veličastna kolonada s središčnim slavolokom. Z letom 1793 postane Louvre javni muzej, z Napoleonom se poveča zbirka umetniških del in sam objekt, z letom 1899 pa pridobi palača sedanjo podobo (Tillier, 1993; Dunlop, 1997; Fallon in sod., 1998).

Slika 32: Vhod v Louverski muzej, delo arhitekta Ming Peia (Les Pages..., 2006)

Slika 33: Trg Concorde (Les Pages..., 2006)

Od Louvra do Trga Concorde (Place de la Concorde) se raztezajo Tuilerijski vrtovi. Vrtovi so se navezovali na Tuilerijsko palačo (Palace de Tuileries), ki jo je začela graditi Katarina Medici. Zasnova vrtov sega v čas okoli leta 1576. Sredi 17. stoletja so, poprej bolj preprosti vrtovi, pridobili središčno alejo (sodelovanje Molletov in Le Nôtrov). V času zidave Versaillesa je Tuilerijsko palačo za svojo rezidenco uporabljal tudi Ludvik XIV. Tedaj je njegov osebni krajinski oblikovalec André Le Nôtre na novo uredil vrtove (Ogrin, 1993). Tuilerijska palača je bila pomemben objekt v katerem je imel uradno rezidenco tudi

Napoleon. V času francoske revolucije je bila palača dom kraljeve družine, do leta 1795 so tu delovali državni stanovi. V letu 1882 je francoski parlament, navkljub ostremu nasprotovanju kulturnikov in umetnikov podprl pobudo za odstranitev palače. Dvorišče Louvra se je tako odprlo vrtovom, ki v veliki meri še sledijo zasnovi Le Nôtra in se nadaljujejo v t.i. zgodovinsko os (Tillier, 1993, Dunlop, 1997; Fallon in sod.; 1998).

Slika 34: Vojaška parada na Elizejskih poljanah (Les Pages..., 2006)

Slika 35: Slavolok zmage (pariški rotor) (Les Pages..., 2006)

Naslednji v osi je Trg Concorde, katerega danes obkroža predvsem gost promet. Trg je bil zasnovan z namenom postavitve konjeniškega kipa kralja Ludvika XV., vendar je revolucija to onemogočila. Trg obeležuje 3000 let star egipčanski obelisk, ki se obrača na osem simboličnih kipov, ki predstavljajo francoska mesta. Obelisk je dal v Francijo prinesiti Napoleon; razen zašiljenega vrha obeliska ima spomenik še vedno svojo originalno podobo (Tillier, 1993, Dunlop, 1997; Fallon in sod.; 1998).

Sledijo Elizejske poljane in Slavolok zmage. Leta 1616 je Marija Medici, žena Henrika IV., naredila iz te linije modno prometno žilo. Današnje ime pa ji je nadel André Le Nôtre, ko je tu nasadil drevorede in uredil vrtove. V prvi polovici 19. stoletja so Elizejske poljane novo tlakovali in dodali vodnjake. Tako je nastala najimenitnejša pariška promenada s kavarnami in restavracijami, ki so jo okronali še s Slavolokom zmage, ki ga je dal zgraditi Napoleon in je znamenje njegovih vojaških moči in ambicij. Danes je Slavolok zmage znan tudi kot »pariški rotor« zaradi velike cirkulacije prometa. Nekdaj so zmagoslavni Slavolok obdajali vrtovi, ki so bili hkrati vstopna točka v Tuilerijsko palačo (Repše, 1991; Dunlop, 1997; Fallon in sod.; 1998).

Slika 36: Elizejska palača (Présidence..., 2004)

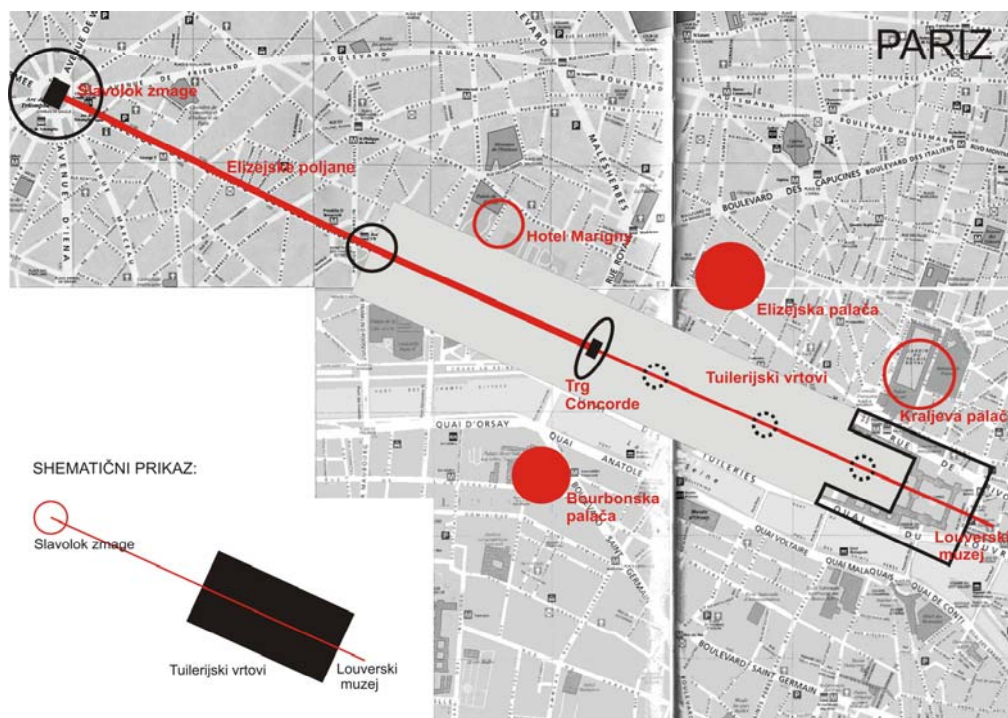
Slika 37: Bourbonska palača (parlament) (Les Pages..., 2006)

Danes na Elizejskih poljanah prevladujejo trgovski in turistični lokali, predvsem avtomobilski saloni, vendar še vedno ostajajo glavno prizorišče državnih proslav, naj bo to tradicionalna parada 14. julija v spomin na padec Bastilije, ki je pomenil začetek francoske revolucije, ali 11. november s polaganjem vencev pri Slavoloku zmage. Elizejske poljane so prizorišče tudi finala kolesarske dirke Tour de France ter drugih manifestacij (Tillier, 1993; Dunlop, 1997; Fallon in sod.; 1998).

Ob predstavljeni osi stojijo pomembni vladni oz. protokolarni objekti. Blizu Louvra se tako nahaja Kraljeva palača (Palais Royal), kjer je danes sedež državnega sveta in ministrstva za kulturo (Tillier, 1993, Dunlop, 1997; Fallon in sod.; 1998). Ob Tuilerijskih vrtovih, naprej od Kraljeve palače je sedež predsednikove pisarne in njegova glavna rezidenca. Imenuje se Elizejska palača. Med mnogimi njenimi lastniki so bili Madame de Pompadour, Ludvik XV, Ludvik XVI, v njej pa so tudi uradovale vlada Napoleona Bonaparta in vlada druge republike. S slednjo je palača pridobila današnje ime (Présidence..., 2004). Blizu Trga Concorde, na drugi strani Sene se nahaja Bourbonška palača, kjer ima danes sedež francoski parlament, Narodna skupščina (Tillier, 1993, Dunlop, 1997; Fallon in sod.; 1998).

Predsednik Francije ima poleg uradne rezidence v Elizejski palači v domeni več predsedniških rezidenc, mednje sodijo (Présidence..., 2004):

- Hotel Marigny (rezidenca državnih obiskov - obiskovalcev) - nedaleč od Elizejske palače stoji t.i. mestna hiša, ki je last države od leta 1972,
- Posestvo Souzy-la-Briche (privatna rezidenca),
- Fort de Brégançon (Bregançonova trdnjava),
- Državno posestvo Marly (rezidenca predsednika),
- Palača Rambouillet.

Slika 38: Tlorisni prikaz Pariza ter protokolarnih objektov in prostorov prikazuje os od Louverske palače do Slavoloka zmage ter njene posamezne člene, shematični prikaz v kotu pa bolj reducirano prikaže os do označenega Slavoloka in poudarja prostor Louvra, Tuilerijskih vrtov, Place de la Concorde ter robnih protokolarnih objektov kot enotno sfero protokolarnega prostora (kart. podloga: Dunlop, 1997)

3.2 BELGIJA, BRUSELJ

Danes je Bruselj znan kot prestolnica Evropske skupnosti, saj je tu sedež Evropskega parlamenta (poleg drugega v Strasbourgu), sedež Sveta Evropske unije, Evropske komisije, Odbora regij in Ekonomsko-socialnega odbora. Mesto je pridobilo svojo funkcijo glavnega mesta Evrope leta 1958, z letom 1967 pa je tu tudi administrativni center organizacije NATO (European and international..., 2006).

Samo mesto nima prepoznavne osi kot Pariz, ima pa določene odprte prostore, ki se uporabljajo kot protokolarni ali pa imajo velik pomen v zgodovini države.

Slika 39: Kraljevi trg s kraljevo palačo (Brussels..., 2006) Slika 40: Parlament (Brussels..., 2006)

Kot prvega omenimo Kraljevi trg. Slednji se povezuje z Bruseljskim parkom. Skupaj tvorita t.i. Trg palač, pomembno točko mesta znotraj katere najdemo Kraljevo palačo, Državno palačo, sodišče in celo veleposlaništvo ZDA. V Državni palači je Urad predsednika vlade, Ministrstvo za finance, senat (parlament) idr. uradi. Kraljevi trg so uredili v 2. polovici 18. stoletja kot osmerokotnik, obdan z osmimi arkadami povezanih palač. Na sredini trga stoji konjeniški spomenik Gottfriedu Bouillonskemu, vojskovodji prvega križarskega pohoda. V palačah ob trgu so danes muzeji. Znotraj Trga palač je Bruseljski park, ki je bil nekdanje lovišče monarha, leta 1775 je bil preurejen tako, da več drevoredov vodi k osrednjemu motivu vodnjaka (Sattin in Franquet, 2000).

Slika 41: Bruseljski park (Brussels..., 2006)

Slika 42: Veliki trg s cvetlično preprogo (Brussels..., 2006)

V ožjem jedru mesta, blizu Kraljevega trga, leži Veliki trg (Grote Markt). Danes je to najbolj priljubljena točka turistov, nosi pa tudi velik pomen za samo mesto. Že v 11. stoletju je bilo tu središče tržne izmenjave. V času velikega razcveta Bruslja, v 15. stoletju, pa je postala Mestna hiša simbol narodnega ponosa. Mestna hiša gradi okvir trga in je z visokim mestnim stolpom nosilec vertikalnega poudarka ter ima v svoji notranjosti veliko stopnišče z doprskimi kipi bruseljskih županov, gotsko dvorano (nekdaj sejno dvorano) in dva vodnjaka na dvorišču, ki predstavljata dve pomembni reki Belgije, Mozale in Šeldo. Največja turistična atrakcija Velikega trga pa je mnogobarvna cvetlična preproga, ki jo položio vsako drugo leto (Sattin in Franquet, 2000).

Slika 43: Jubilejni park, slavolok (Brussels..., 2006)

Slika 44: Jubilejni park, pogled proti vzhodu (Brussels..., 2006)

Izven ožjega centra, vzhodno od Evropske četrti Bruslja, se nahaja Jubilejni park. Prostor je bil sprva del vojaških vadišč. Leta 1880 so ga, za potrebe svetovne razstave, spremenili v razstavni prostor, od katerega je danes ostala le steklena konstrukcija, dvorana Bordiau. Že tedaj so planirali gradnjo protokolarnega prostora oz. slavloloka, ki bi obeležil petdesetletnico neodvisnosti Belgije. Trajalo je kar petindvajset let, da je slavolok dobil današnjo podobo. Nastanku je botroval spor med kraljem Leopoldom II. in vlado Belgije, ki je imela projekt za prevelik finančni zalogaj. Tako je bil slavolok postavljen šele 1905, ravno v letu petinsedemdesete obletnice belgijske samostojnosti. Slavoloku zmage so dogradili dve stebrišči, okrašeni z mozaiki, ki slavijo Belgijo. Blizu osrednjega slavloloka se nahajajo muzeji, sam prostor pa je namenjen ne le vojaškim paradam, temveč tudi drugim dogodkom kot so razne razstave, »drive-in« kino poleti ali začetek množičnega tradicionalnega teka (Sattin in Franquet, 2000).

Slika 45: Stavba Evropske komisije (European and international..., 2006)

Slika 46: Stavba Sveta EU (European and international..., 2006)

V t.i. Evropski četrti (European district) najdemo sedeže pomembnih institucij Evropske unije (EU) kot so Evropska komisija (ima sedež v palači Berlaymont), Svet EU (v palači

Justus Lipsius), Odbor regij, Ekonomsko-socialni odbor in Evropski parlament. Evropsko četrt tako gradijo posamezne stavbe, ki so večinoma novejšega datuma (steklene, razgibane konstrukcije). Znotraj četrti pa se nahaja tudi urejen zeleni prostor t.i. Leopoldov park, ki se dotika Evropskega parlamenta (European and international..., 2006; Sattin in Franquet, 2000).

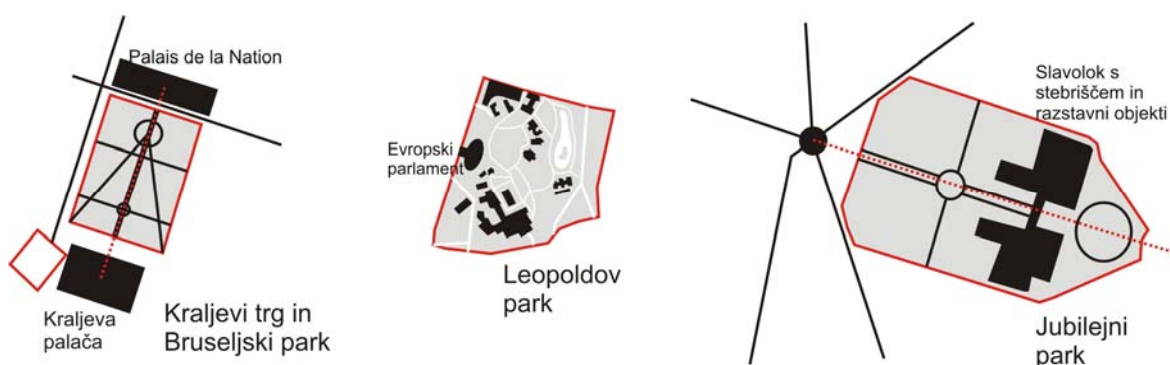

Slika 47: Stavba Evropskega parlamenta, Bruselj (European and international..., 2006)

Slika 48: Leopoldov park (European and international..., 2006)

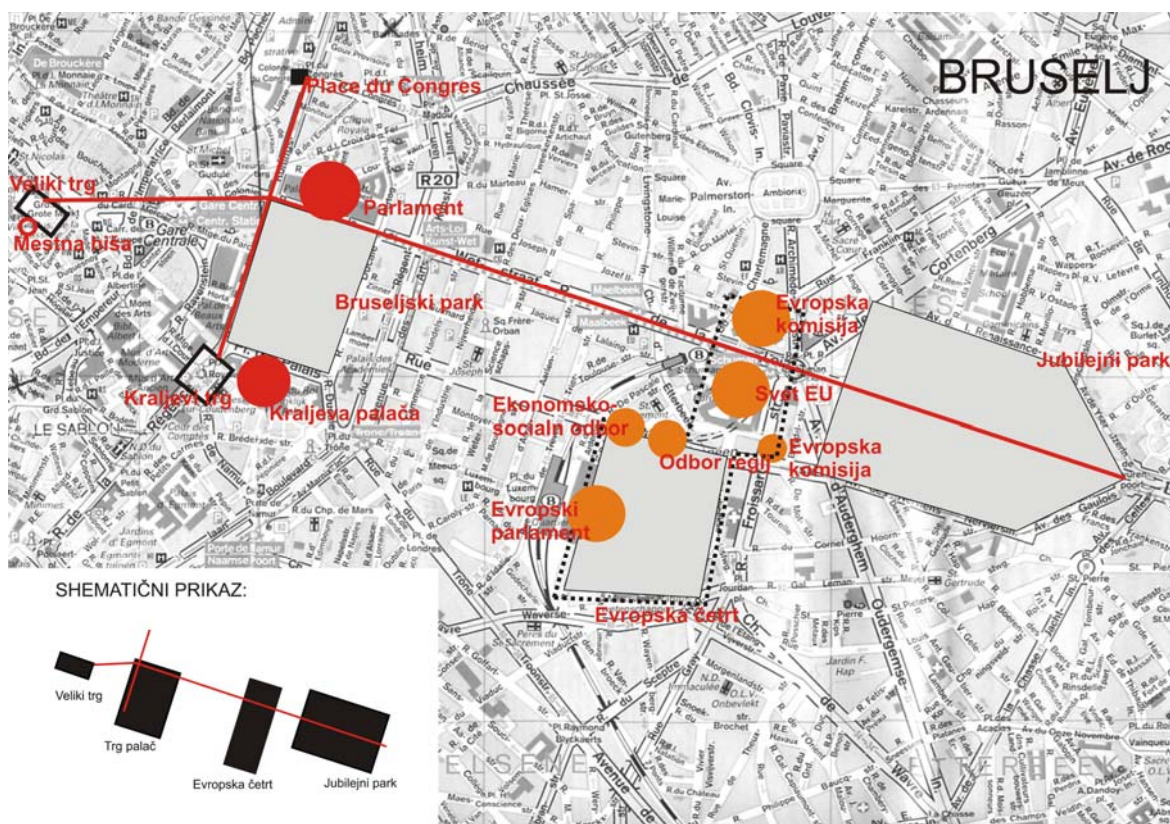
Kraljevi trg in Veliki trg predstavljata večji tlakovani ploskvi, ki omogočata večje zборе ljudi, proslave idr. Zeleni površini Bruseljskega parka in Jubilejnega parka sta zasnovani v osni, simetrični kompoziciji in nas tako spominjata na Pariz s Tuilerijskimi vrtovi in osjo Elizejskih poljan. Pariški ambient služi državnim in drugim proslavam ter vsakodnevnim uporabnikom parkovnih površin. Podobno funkcijo nosi tudi Jubilejni park, medtem ko je Bruseljski park namenjen predvsem rekreaciji in sprostitvi posameznikov. Slednjo funkcijo lahko razberemo tudi pri Leopoldovem parku. Ta ima popolnoma drugačno zasnovo kot prostori, ki smo jih predstavili v prejšnjih poglavjih. Zasnova je organska - v stilu angleškega krajinskega sloga. Vendar ta prostor, čeprav se navezuje na institucijo velikega pomena za Evropo, ne omogoča množičnih manifestacij in ga lahko razumemo zgolj kot mestni park.

Slika 49: Tlorisni prikaz Bruseljskih parkov in trgov, protokolarnih prostorov, ki postavlja glavne proste površine – največji po velikosti je Jubilejni park, sledi mu za polovico manjši Bruseljski park (prikazane so glavne poteze parkovnih ureditev) in nepravilna, organska zasnova Leopoldovega parka

Omenimo še Kongresni trg (Place du Congres), ki stoji v liniji Kraljevega trga. Na tem trgu stoji Kongresni steber, katerega so postavili leta 1850 v spomin na državni kongres 1831.

Ob vznožju gori plamen za neznane padle vojake v obeh svetovnih vojnah (Sattin in Franquet, 2000).

Slika 50: Tlorisni prikaz Bruslja z označenimi protokolarnimi objekti, črno obrobljenimi trgi in sivimi površinami, ki predstavljajo večje (predvsem) zelene površine; shematični prikaz v kotu prikazuje 4 območja, kjer se pojavijo protokolarne prostori ter linijsko povezavo med njimi (cesta) (kart. podloga: Sattin in Franquet, 2000)

3.2.1 Belgija – Danska – Švedska

Razpršena porazdelitev pomembnih odprtih prostorov, predstavljena v Kraljevini Belgiji, je prisotna tudi v Kraljevini Danski in Kraljevini Švedski. Trgi, ki se uporabljajo v protokolarne namene, so tlakovani, večjih dimenzij in pogosto zaznamovani s spomenikom (omogočena je menjava straže ob množici turistov). V vseh treh primerih je pomemben objekt mestna hiša, kjer oz. pred katero se večinoma odvijajo srečanja, koncerti, ljudske manifestacije.

Slika 51: Kraljeva rezidenca (Amalienborg) s stražo (Kongehuset, 2006)

Slika 52: Nova kraljeva palača, Švedska (Kunliga..., 2006)

V glavnem mestu Danske je pomembno družbeno dogajanje vzpostavljeno na trgu pred mestno hišo (Rådhuspladsen). Drugo, politično bolj pomembno mesto, je t.i. Slotsholmen,

ki leži na otočku. Tu je sedež danske vlade. V glavni stavbi (Christiansborg Slot) so Vrhovno sodišče, Kraljevi sprejemni prostori, parlament in Urad predsednika vlade. Vhodno dvorišče krasi konjeniški spomenik. Rezidenca kraljice Margrethe II. se nahaja v Amaleinburg Slotu.

Na Švedskem je mestna hiša ali Stadshuset velikanska hiša z dvema notranjima dvoriščnima kompleksoma. Znotraj objekta je dvorana, kjer potekajo letni banketi, prireditve Nobelovih nagrad. Parlament je na otočku (t.i. Helgeandsholmen) podobno kot na Danskem. Kraljeva družina ima rezidenco v Novi kraljevi palači (Kungliga Slottet), ki je hkrati največja po svoji funkciji (vsebuje tudi državne apartmaje) in je znana po svoji znameniti menjava straže.

3.3 AVSTRIJA, DUNAJ

Dunaj je zaznamovalo zgodovinsko dejstvo, da je bilo tu glavno mesto Avstroogrške monarhije. Vladarji monarhije so izvirali iz nemške dinastije Habsburžanov. V času svojega vladanja so zgradili izjemne reprezentativne dvorce na Dunaju (Hofburg, Schönbrunn, Belvedere). Slednji so razodevali njihovo moč, tako s stavbami kot s parki (Eder, 2003).

Hofburg je bila uradna rezidenca kraljeve družine, kljub temu so ga Habsburžani uporabljali predvsem za zimsko rezidenco. Schönbrunn in Belvedere sta bila pogostejše rabljena, predvsem zaradi svojih vrtov. Snovanje Schönbrunna (po naročilu Leopolda I.) je z letom 1686 sledilo želji zgraditi cesarsko palačo na griču Gloriette kot presežek Versaillesa v Franciji. Danes je двореc last države, zaradi svoje zgodovinske pomembnosti pa je bil uvrščen tudi na UNESCO-ov seznam kulturne dediščine. Tudi Belvedere krasijo vrtovi, slednji so razporejeni po terasah. Znotraj kompleksa dvorca so Spodnji, Gornji Belvedere in Oranžarija. Danes so namenjeni kulturni rabi (Eder, 2003).

Slika 53: Hofburg s Trgom herojev (Hofmann, 2004)

Slika 54: Mestna hiša (Hofmann, 2004)

Hofburg je danes pomemben državni objekt, ki je tudi v preteklosti nudil rezidenco vladarjem. Sprva srednjeveški grad je bil od 13. stoletja do leta 1918 uradni sedež habsburških vladarjev. Polovico tega ogromnega poslopja danes uporabljajo v vladne namene. V kompleksu so še Narodna knjižnica, Zakladnica, Španska jahalna šola in nekaj cerkva. V letu 1660 je dal Leopold I. zgraditi t.i. Leopoldinsko krilo in tako povezal do tedaj zgrajeni kompleks. Franc Jožef je želel ustvariti novi двореc (Neue Hofburg). Dal je pobudo za izgradnjo pravega cesarskega foruma, ki naj bi stal na starem prostoru za vojne parade – двореc naj bi obkrožal Trg herojev (Heldenplatz). Ideja se ni do kraja uresničila. Danes je v Leopoldovem krilu Hofburga Urad avstrijskega predsednika

(Bundespräsident), na drugi strani dvorišča pa državno ministrstvo. Urad predsednika vlade (Bundeskanzler) se nahaja na Ballhausplatzu ob Hofburgu (Eder, 2003; Bundespräsident..., 2007).

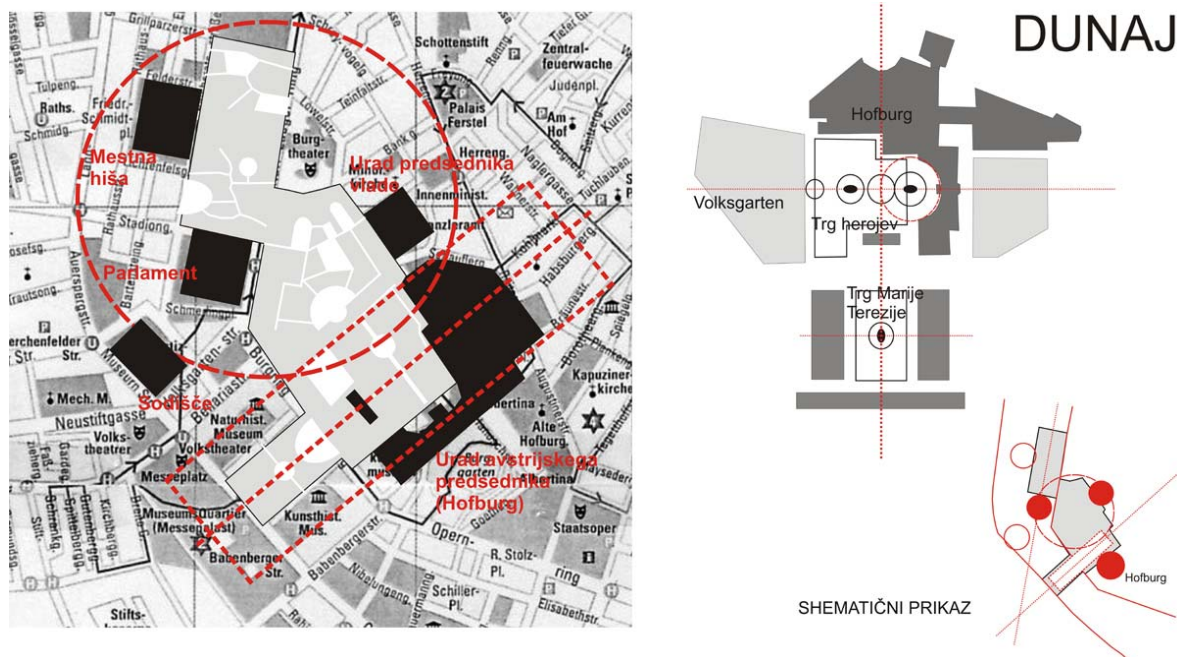

Slika 55: Pogled na дворец Hofburg (Hofmann, 2004)

Trg herojev je v zgodovini Dunaja odigral pomembno vlogo. Sprva (1821) je bil namenjen raznim paradam, od leta 1918 pa se ga je prijelo današnje ime (zmaga nad Turki, Napoleonom). Na trgu stojita konjeniška spomenika posvečena dvema pomembnima avstrijskima vojnima herojema. Skulpturi sta postavljeni v os glede na glavni vhod v дворец, površina, na kateri se kipa nahajata, ima osno zasnovo. Bližnji Trg Marije Terezije in del Ljudskih vrtov imata prav tako pravilno zasnovo s poudarjeno osjo ter simetrijo. Z balkona Hofburga so Habsburžani gledali parade na trgu, leta 1848 se je na Trgu herojev začela revolucija (zbralo se je 250.000 ljudi), na trgu je zbrano množico nagovoril Adolf Hitler (2. april 1938), smučar Schranz in papež Janez Pavel II. Trg je umeščen med Narodno knjižnico, Hofburg in Ljudske vrtove (Volksgarten) ter se navezuje na blizu stoječe Mestno gledališče, Mestno hišo, Parlament, zgodovinski muzej in različne cerkve (Eder, 2003).

Trg herojev je navezan na sam дворец in je prostor za zbiranje množic. Trg ima poudarjeni dve osi. Os, v kateri stojita konjeniška spomenika, vodi od glavnega vhoda palače do roba Ljudskih vrtov. Druga os pa povezuje trg prek slavnostnega vhoda na trg (slavoloka) s Trgom Marije Terezije. Osne kompozicije tu niso tako močno izražene kot v Parizu, bruseljskem Jubilejnem parku ali ameriškem Mallu. Ljudski vrtovi imajo ortogonalno zasnovo, ki je bolj razdrobljena. Tako nastanejo manjše površine, primerne za uporabo vsakodnevnih obiskovalcev zelenih površin. Takšno zasnovo, bolj nepravilno – ne pa tudi organsko, ima zelena ploskev med parlamentom, mestno hišo in univerzo. Tudi na Dunaj je vplival čas in družbena ureditev kot v Parizu. Nastal je prostor, ki je bolj po meri ljudi, množic in posameznika. Oblikoval se je torej način ureditve, ki že pozablja na velike države, oblasti in ideje, kar skušajo Združene države Amerike po drugi strani še obdržati.

Na robu opisanega prostora je Dunajska mestna hiša (Wiener Rathaus), ki ima velik družbeno-politični pomen. Dvorišče mestne hiše je nekdanj nudilo prostor paradam. Projekt nove krožne ceste (das Ringstraßenprojekt) pa ji je to prominenco odvzel. Dvoriščni prostor so kasneje preuredili v manjši park in vanj postavili osem skulptur zgodovinsko pomembnih osebnosti. Danes je prostor namenjen različnim proslavam ali koncertom (Eder, 2003).

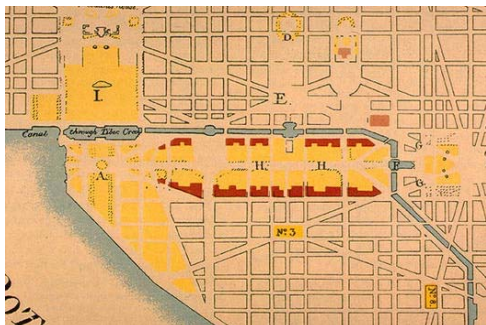
Slika 56: Prvi del tlorisnega prikaza mesta Dunaj prikazuje širši prostor, tako da je prikazana lega Hofburga (Urada avstrijskega predsednika), Urada predsednika vlade, parlament in mestna hiša; tloris desno prikazuje podrobneje Trg herojev in njegovo zasnovo; shematični prikaz pa izpostavi glavne poteze odprtega prostora in pomembnejše protokolarne objekte (kart. podloga: Eder, 2003)

3.4 ZDA, WASHINGTON D.C.

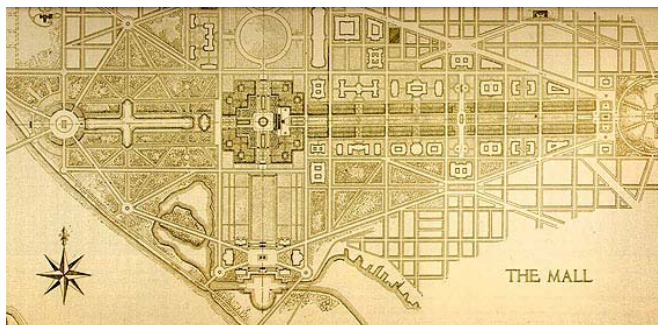
Washington D.C. je mesto polno politično in kulturno pomembnih objektov, ki so prepoznavni kot posamezni elementi in kot sklop značilne kompozicije teh elementov v mestno tkivo. Veliko zaslug za to nosi Pierre L'Enfant, rojen 1754 v Parizu, zavzet borec za neodvisnost Amerike in avtor prvega ureditvenega načrta za osrednji – reprezentativni del Washingtona (Burke, 2000; The Mall, 1997).

Leta 1791 je Pierre L'Enfant dobil enkratno priložnost oblikovanja glavnega mesta Združenih držav Amerike. V tem času je bila namreč dana pobuda za določitev glavnega mesta, za kar se je potegovalo več mest, tudi New York in Philadelphia. L'Enfant je v Washingtonu D.C. zasnoval veliko avenijo, zeleno površino z vrtovi, ki je povezovala tako razne spomenike in kulturne objekte kot tudi politično pomembne objekte – Kapitolski grič in Belo hišo. V svojem načrtovanju je poskušal enakomerno porazdeliti javne trge po mestu, da bi tako omogočil boljši razvoj mesta. L'Enfant se je pri oblikovanju demokratične prestolnice zgledoval po glavnih mestih in kraljevih rezidencah evropskih monarhij. Nekateri so mu očitali navezovanje na kraljevi grad Marly in Versailles, s tem pa tudi na simbolično predstavo o imperialni obliki oblasti. Drugi so glavne elemente ureditve – široke avenije in odprte javne prostore Washingtona interpretirali kot izraz za demokratične vrednote in simbol vlade, ki je dostopna svojemu ljudstvu ter so tako videli prostor za rastoči narod. Voditelji vlade v tistem času (tudi Jefferson in Washington) pa so menili, da

je njegov projekt preambiciozen in predrag za mlado republiko. Leta 1792 je bil odpuščen. Še istega leta je bil izdan uradni načrt mesta s strani Jamesa Thacharja in Johna Vallancea (The Mall, 1997).

Slika 57: L'Enfantov načrt (The Mall, 1997)

Slika 58: McMillanov načrt (The Mall, 1997)

Za ureditev velike avenije Washingtona je bilo narejenih kar nekaj predlogov. Omenimo lahko še načrt McMillana 1901-02. Njegova ideja je nastala že leta 1893 ob dogodku Svetovne kolumbijske razstave, v namen prikaza arhitekturnega klasičnega sloga Beaux-arts. Leta 1996 je nastal zadnji znani načrt s strani Nacionalne planerske komisije prestolnice (National Capital Planning Commission, NCPCC). Slednja se je osredotočila na celotno mesto – na njegov razvoj in transportni sistem. Ta načrt je mešanica načrta L'Enfanta in McMillana. Najboljših potez prvega in izdelanih potez drugega, ki se je sicer povečini nanašal na L'Enfanta (The Mall, 1997).

Slika 59: Načrt NCPCC (The Mall, 1997)

Slika 60: Načrt NCPCC – South Capitol Street (The Mall, 1997)

Slika 61: Načrt NCPCC – East Capitol Street (The Mall, 1997)

Skozi čas ter prek mnogih načrtov se je oblikovala svojevrstna zasnova mesta. Glavna ideja, ki jo lahko vidimo v vseh zasnovah, je dolga zelena linija, bulevar oz. os. Slednja teče od Lincolnovega spomenika (Lincoln Memorial), čez vodno površino do Washingtonovega spomenika (Washington Monument) in se nadaljuje po zelenih površinah do Kapitolskega griča (Capitol Hill). Na obeh straneh osi so razporejeni različni spomeniki (v prvem delu osi – do Washingtonovega spomenika); spomenik vietnamskim

veteranom, spomenik korejski vojni, ob jezeru Tidal Basin stojita spomenika Franklinu D. Rooseveltu in Jeffersonu. Med Washingtonovim spomenikom in Kapitolskim gričem pa obrobajo osrednje zelene površine mnogi muzeji in galerije kot Galerija Arhurja M. Saklerja, Državni muzej ameriške zgodovine, Državni muzej naravoslovne zgodovine, Državna galerija umetnosti in drugi (Burke, 2000; The Mall, 1997).

Slika 62: Slavni govor Martina Luthra (Washington..., 2006)

Slika 63: Pogled preko Kapitola (US Capitol) na Mall (Washington..., 2006)

Ta zelena linija je imenovana Mall in je prizorišče vsakodnevnega druženja in najpomembnejših državnih ali ljudskih manifestacij. Kako pomembno je Mall vplival na ljudi kažejo dogodki kot so zbor demonstrantov na poti h Kapitolu (kongresu in senatu), maševanje papeža, pevski nastop sopranistke Marian Anderson in govor dr. Martina Luthra Kinga. Tako se tudi na praznik dneva neodvisnosti slavnost odvija v Mallu (Burke, 2000).

Slika 64: Bela hiša (Washington..., 2006)

Slika 65: Kapitolski grič, kongres in senat (Washington..., 2006)

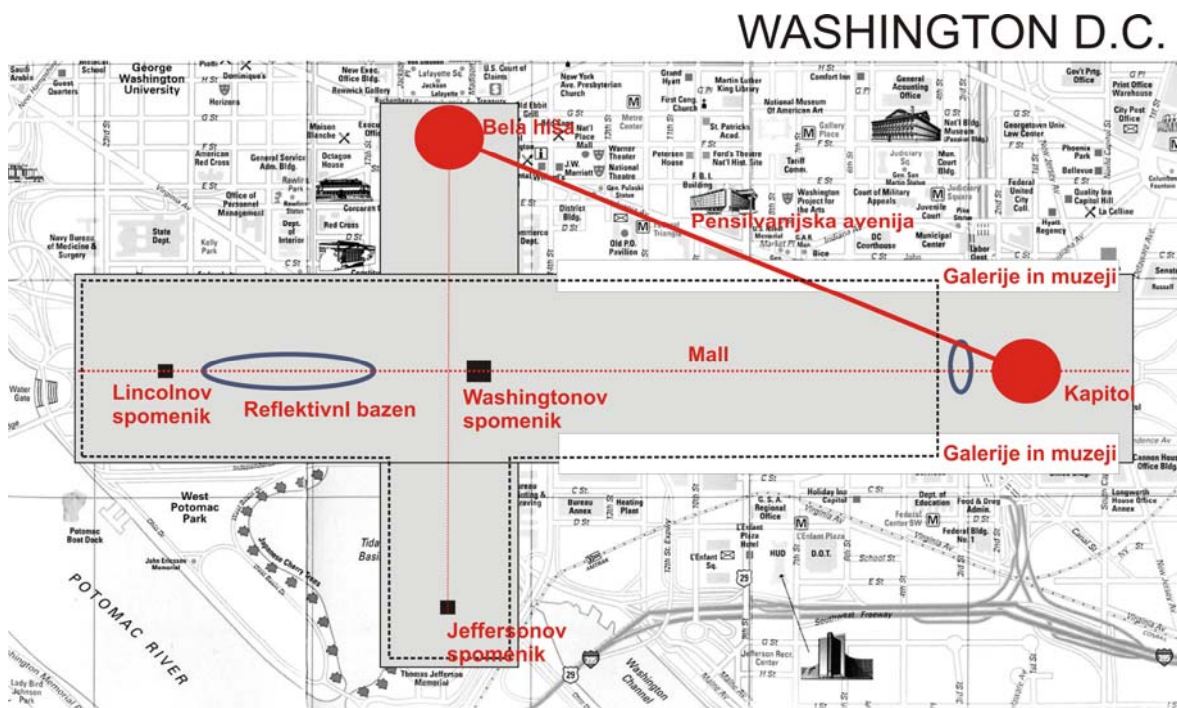
Mesto se deli na več delov. Kapitolski grič je območje, ki na eni strani zaključuje opisano os. Tu sta tudi kongres in senat, prostor je funkcijo prevzel leta 1791. Danes je to območje simbol kulturnega razvoja ter je prepleteno tudi z državnimi poslopi in tržnimi centri. V tem delu mesta ima arhitektura pridih klasičnega. Z marmorjem obložene stavbe, ki so povečini državne, Stavba kongresa in senata (US Capitol), pred katerim se nahaja reflektivni bazen in spomenik generalu, Vrhovno sodišče, Knjižnica kongresa in drugi objekti. Drugo pomembno območje je t.i. območje Bele hiše in Meglenega dna, ki leži ob severni stranici osi Malla. Bela hiša, uradna rezidenca predsednika Združenih držav Amerike, je ena najznamenitejših ameriških stavb. Današnji namen je prevzela z letom 1800. Stavbo Bele hiše obdaja s prednje strani odprta travnata ploskev imenovana Elipsa, z zadnje pa Lafayettev trg. Ob strani sta dve pomembni stavbi - Zakladnica oz. finančni

oddelek države (na vzhodni strani) in Stavba državnih agencij (na zahodni). Tudi območje Meglenega dna ima nekaj pomembnih stavb (Kennedyjev kongresni center in Zunanje ministrstvo - najstarejši izvršilni oddelek). Samo območje se razteza od Bele hiše proti reki Potomac in je bilo nekdaj močvirnato (Burke, 2000).

Slike 66, 67, 68: Prikaz poteka predsedniških parad (Washington..., 2006)

Del mesta imenovan Old Downtown je bil pred stotimi leti središče mesta. Območje obsega prostor od Bele hiše do sedeža vlade. Danes je območje prepleteno z uradnimi tudi državnimi, kulturnimi stavbami ter komercialnimi centri. Glavna cesta je Pensilvanijska avenija (Pennsylvania Avenue), katera je bila zarisana kot veliki bulevar in prva glavna cesta že v originalnem načrtu L'Enfanta. Veličastna avenija je glavna pot predsedniške parade, ki poteka na dan, ko novi predsednik priseže in zavzame mesto predsednika ter vstopi v svojo uradno rezidenco. Tudi Pensilvanijska avenija je obdana z mnogimi pomembnimi stavbami (npr. Stavba FBI) in trgi (Trg svobode oz. Freedom Plaza - v tlaku ponazarja originalni L'Enfantov načrt) in drugimi spomeniki (Burke, 2000).

Slika 69: Tlorisni prikaz Washingtona D.C. oz. protokolarnega prostora mesta (kart. podloga: McNally Rand, 1991)

L'Enfantovemu načrtu so očitali zgledovanje po protokolarnih prostorih, ki izvirajo iz monarhičnih družbenih ureditev. Njegovo zasnovo lahko primerjamo celo z zasnovo pariške osi. Obe osi sta prepleteni z zelenimi površinami, obe sta poudarjeni z vertikalnim elementom in obdani s stavbnim ali zelenim okvirjem. V primeru Malla izstopa reflektivni

bazen, ki odseva vertikalni spomenik, slednji je še poudarjen s čisto ploskvijo na kateri stoji. V Parizu predsednikova palača ni tako jasno navezana na os Elizejskih poljan kot je tu Bela hiša navezana na Mall (obe pa sta poleg osi). V Parizu se s kompozicijo protokolarnega prostora prepletajo vsakdanje rabe uporabnikov prostora (park, promet). Protokolarni prostor v Washingtonu D.C. pa deluje svečano in patriotsko. Mogoče mu to omogočajo velike proste površine, jasno določen okvir ali odsotnost prometa.

3.5 SRBIJA, BEOGRAD

Beograd je imel funkcijo glavnega mesta v Kraljevini Srbiji in jo je obdržal tudi ob nastanku Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev leta 1918. Danes je Beograd glavno mesto Republike Srbije. Vlogo voditeljev v času Kraljevine je odigrala dinastija Karađorđević oz. kralja Peter in Aleksander I. Karađorđević.

Dinastija Karađorđević je še danes prisotna v srbskem prostoru. Čeprav družina živi v Veliki Britaniji, ima v svoji lasti več objektov v Republiki Srbiji. Izven mesta Beograd ima dinastija dva dvora. Eden je Kraljevi dvor na Dedinju, zgrajen v letih od 1924 do 1929 po ukazu kralja Aleksandra I., danes naj bi tu živel Aleksander II. z družino. Velika, reprezentativna vila iz belega kamna ima bogato opremljeno notranjost (baročni Modri salon, renesančni Zlati salon) z dragocenimi predmeti iz kraljeve zbirke. Vrt dvora predstavljajo parkovne terase, bazeni, pergole, paviljon in koncertna terasa (Royal Family, 1998).

Drugi dvorec je t.i. Beli dvor, ki se nahaja v istem kompleksu kot Kraljevi dvor. Grajen je bil po želji Aleksandra I. kot letovišče za njegove sinove. Tu najdemo svečano dvorano, niz salonov ter dvorno knjižnico (Royal Family, 1998).

Slika 70: Kraljevi dvor (Royal Family, 1998)

Slika 71: Beli dvor (Royal Family, 1998)

V središču Beograda se nahajata Mestna dvora t.i. Stari in Novi dvor. Stari dvor je bil sprva Kraljeva rezidenca, kasneje mesto zasedanja skupščine Kraljevine SHS, danes pa se tu nahaja Skupščina mesta Beograd. Zaradi svojega reprezentativnega značaja je poslopje rabljeno za sprejeme domačih in tujih delegacij ter drugih uglednih gostov. Tukaj so tudi organizirane svečane slovesnosti, prireditve, banketi idr. Znotraj stavbe imajo prostore tudi predsednik, podpredsednik in tajnik Mestne skupščine kot tudi predstavniki izvršilne veje oblasti (Royal Family, 1998; Grad Beograd, 2001).

Slika 72: Stari dvor (Grad Beograd, 2001)

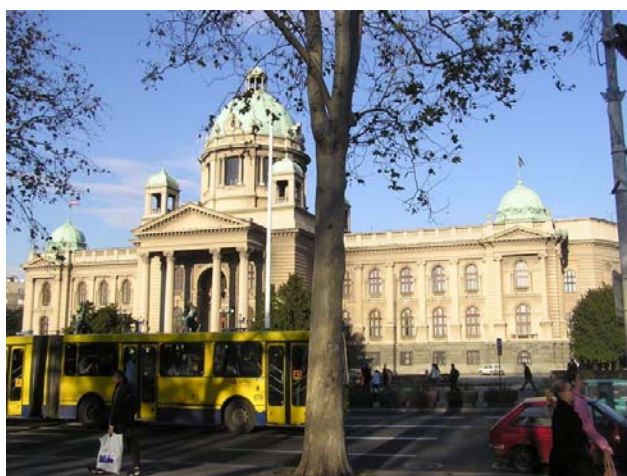
Slika 73: Novi dvor (Grad Beograd, 2001)

Novi dvor, ki stoji v neposredni bližini Starega dvora, je bil od leta 1922 uradna rezidenca kralja Aleksandra I. in kraljice Marije in je služil v protokolarne namene. Danes se v zgradbi nahaja Kabinet predsednika Republike Srbije (Royal Family, 1998; Grad Beograd, 2001).

Socialistično federativno republiko Jugoslavijo je vodil maršal Josip Broz Tito. Kljub dejstvu, da je predsedoval socialistično samoupravni federaciji republik, je imel podobno protokolarno vlogo kot monarhi pred njim. Tako je imel na voljo tudi več rezidenc raztresenih po celotnem območju republike Jugoslavije. V Beogradu sta bili njegovi rezidenci poslopje na Užički ul. 15 ter Beli dvor na Dedinju. Politično pomembni stavbi v tistem času sta bili objekt Skupščine vseh narodov Jugoslavije oz. Palača zvezne vlade in stolpnica Centralnega komiteja v Novem Beogradu (Smole, 1992).

Slika 74: Trg republike (Grad Beograd, 2001)

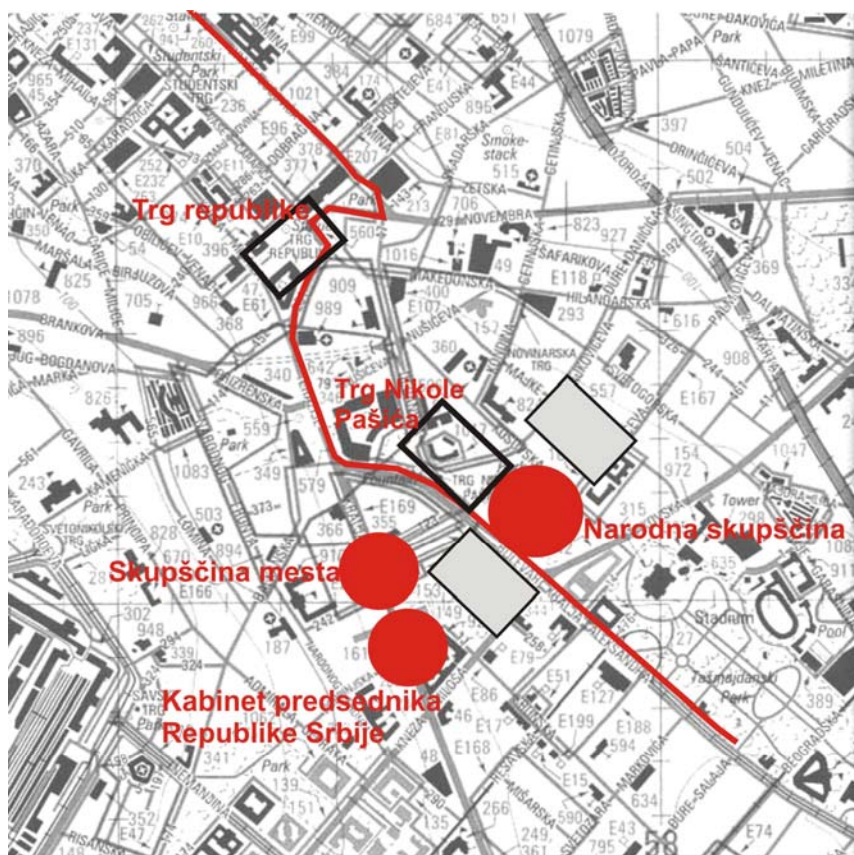

Slika 75: Narodna skupščina (Grad Beograd, 2001)

Trg republike je pomemben odprt prostor, kjer se odvijajo glavne prireditve (tudi državne) in množična zbiranja ljudi. Prostor je obeležen s konjeniškim spomenikom knezu Mihajlu Obrenoviću in obdan s kulturno pomembnimi stavbami kot sta Narodni muzej ter Narodno gledališče. Trg republike leži nedaleč od Trga Nikole Pašića, ki se dotika stavbe Narodne skupščine. V njeni bližini se nahajata še Stari in Novi dvor. Cesta, ki ločuje ta dva objekta od Narodne skupščine je v času državnih slovesnosti prostor za postroj čet (Grad Beograd, 2001).

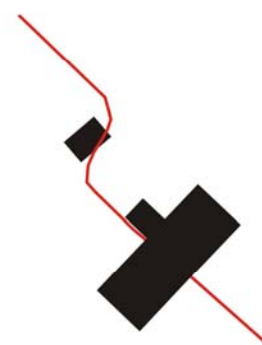
Beograd je mesto, ki je imelo v svoji zgodovini vodilno vlogo kot glavno mestno v Kraljevini Srbiji, Kraljevini SHS in Federaciji Jugoslavije. Kljub temu v Beogradu ne najdemo osnih kompozicij ali velikih tlakovanih površin kot smo jih srečali v drugih izbranih

glavnih mestih držav. Trg republike je prepreden z raznimi lokali, ob trgu teče glavna prometna žila, tudi vladni objekti so oddaljeni od trga. Še vedno ima trg v mestu pomembno funkcijo, kar kaže npr. konjeniški spomenik in predvsem zbor množic oz. razna slavlja. Na drugi strani, nekoliko stran od trga, pa se je oblikovalo jedro z vladnimi objekti. Parlament ima okoli sebe proste površine, ki se niso nikoli nadgradile oz. uredile tako, da bi pritegnile posameznikovo pozornost. Edino Trg Nikole Pašića je urejen z vodomedom in longitudinalno vodno površino, vendar trg deluje mimobežno, prehodno. Čeprav je bila na mestu jedra z vladnimi objekti v preteklosti nastavljena bolj slovesna kompozicija (parter obdan s tremi dvorci), lahko danes vidimo predvsem neizkoriščen potencial.

BEOGRAD

SHEMATIČNI PRIKAZ:

Slika 76: Tlorisni prikaz mesta Beograd z označenimi državnimi protokolarnimi objekti prikazuje s poudarjenima pravokotnikoma opisana trga, s sivima pravokotnikoma pa zelene odprte površine; shematični prikaz poudarja dislociranost Trga republike od sklopa državnih objektov in navezanost teh objektov in trgov na glavno cesto – Bulevar Kralja Aleksandra (kart. podloga: Grad Beograd, 2001)

3.6 HRVAŠKA, ZAGREB

Zagreb je danes glavno mesto Republike Hrvaške. V preteklosti je bil Zagreb glavno mesto Države Srbov, Hrvatov in Slovencev, sicer pa je vseskozi pomenil nacionalno in politično prestolnico Hrvatov. Mesto se deli na Gornje in Spodnje mesto. V Gornjem mestu najdemo več pomembnejših politično funkcionalnih objektov, medtem ko je Spodnje mesto središče množičnega družbenega, kulturnega in lahko bi rekli tudi znanstvenega dogajanja. Spodnje mesto je zanimivo zaradi dveh zelenih avenij, kjer se prepletajo trgi, parki in objekti z mnogimi spomeniki (Lenucijevi zeleni liniji). V liniji, ki jo omejuje Trg bana Jelačića na severu in glavna železniška postaja na jugu, si sledijo Tomislavov trg z reprezentativnim konjeniškim kipom, Strossmayerjev s palačo Hrvaške

akademije znanosti in umetnosti ter Moderno galerijo in Zrinski trg (mestni park). Druga zelena linija teče nekoliko bolj zahodno. V tem delu stoji Narodno gledališče, Narodna in univerzitetna knjižnica ter muzeji. Spodnje mesto ima reprezentativno nastavljeno shemo, ki jo gradijo kulturni in univerzitetni objekti (Horvatič, 1999).

Pod Gornjim mestom je glavni mestni center, Trg bana Jelačića, kjer se odvijajo vse pomembnejše proslave in zbori. Tudi tu trg obeležuje konjeniški spomenik posvečen imenovanemu banu (Horvatič, 1999).

V Gornjem mestu so državno pomembni objekti v robnem prostoru Markovega trga s cerkvijo. Na vzhodni strani je najmlajša stavba na trgu – Sabor Republike Hrvaške. Iz balkona te stavbe je bila 29. oktobra 1918 razglašena hrvaška odcepitev od monarhije Avstroogrske. Na severu trga najdemo Urade hrvaške vlade in Ustavno sodišče. Na zahodni strani pa so Banski dvori. V tej baročni palači so parlamentarna dvorana, državni arhiv, sodišča in drugi državni uradi (Horvatič, 1999).

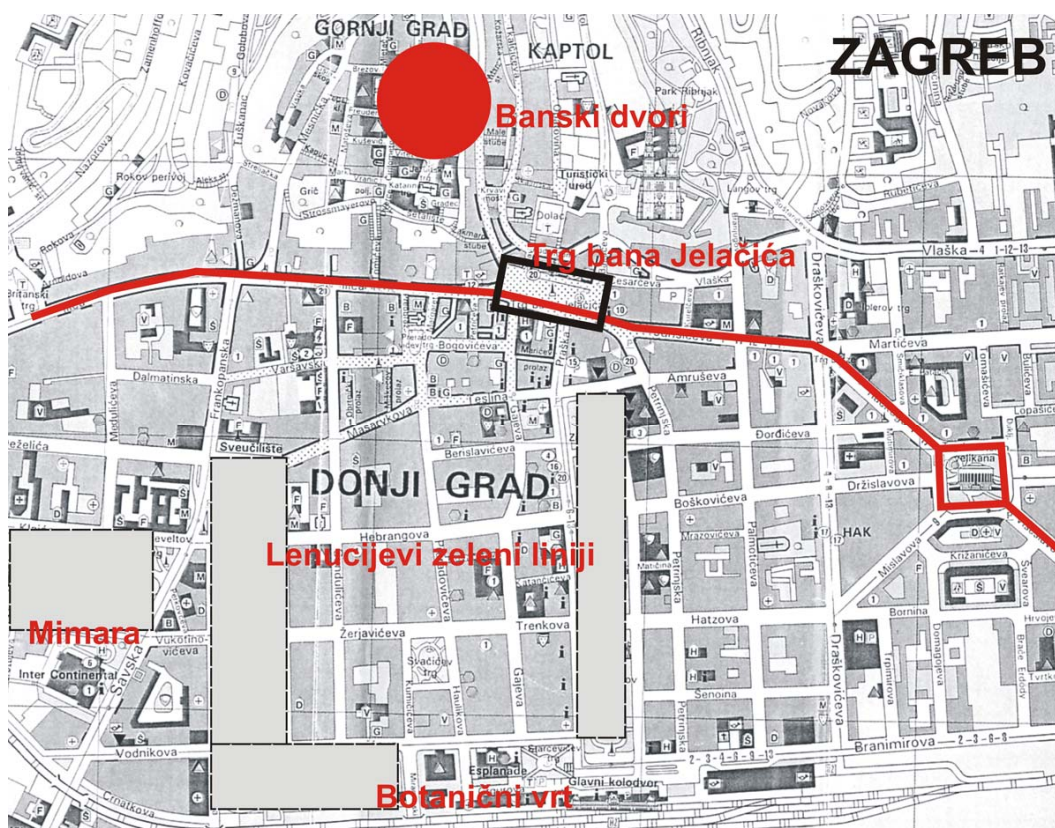
Slika 77: Banski dvori (Horvatič, 1999)

Slika 78: Trg bana Jelačića (Horvatič, 1999)

Josip Broz Tito je imel v rabi več poslopij na ozemlju Hrvaške. Reprezentančni objekti v Zagrebu so bili prostori Nove vile in Vile Zagorje. Mogoče je dejstvo, da je bil maršal Tito hrvaškega porekla, vplivalo na izbor njegovega najljubšega protokolarnega prostora – Brionov (Smole, 1992).

Podobno kot v Beogradu je trg, kjer se najraje zbirajo ljudske množice ločen od vladnih objektov. Tudi Trg bana Jelačića ima konjeniški spomenik ter manjši vodomet. V Zagrebu so zanimive vzdolžne poteze zelenih površin, ki delujejo reprezentativno, vendar ne obdajajo vladnih poslopij. Vladne objekte najdemo v Gornjem gradu, torej na višje ležeči točki mesta, v t.i. Banskih dvorih. Banski dvori in še nekaj starejših poslopij (večinoma vladnih) uokvirjajo trg na katerem stoji cerkev Sv. Marka. Tako je ustvarjena tlakovana prosta površina z vertikalnim poudarkom – cerkvenim zvonikom. Najznačilnejši vertikalni element kot so ga poznali mojstri vedut v srednjem veku. Banski dvori oz. vladni objekti so poudarjeni s svojo višjo lego (so nad mestom) in zvonikom cerkve, katera ima na svoji strehi grb Republike Hrvaške.

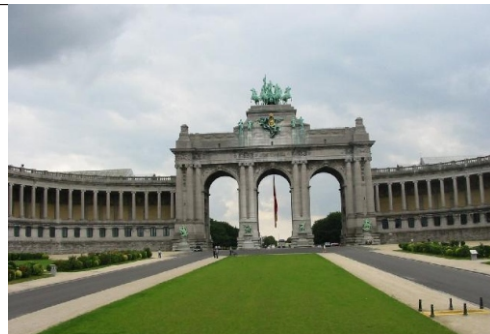
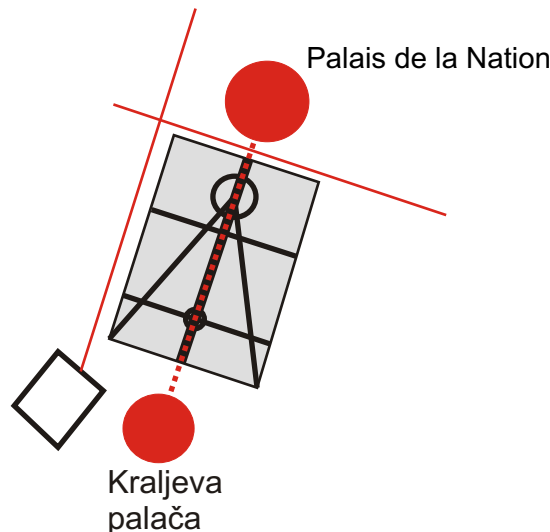
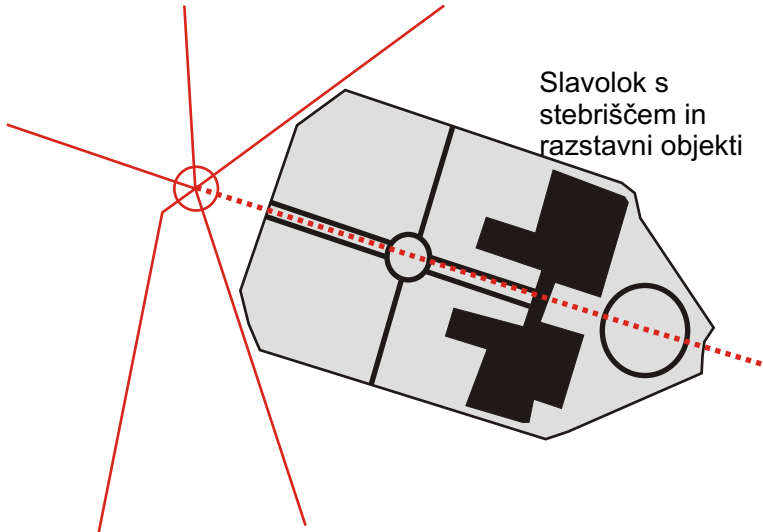
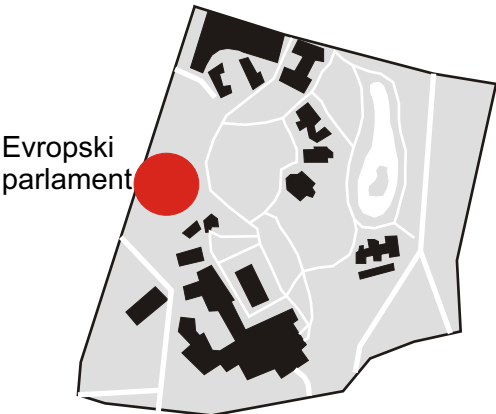

Slika 79: Tlorisni prikaz mesta Zagreba z označbo protokolarnih prostorov in reprezentativno shemo v Spodnjem mestu (kart. podloga: Horvatić, 1999)

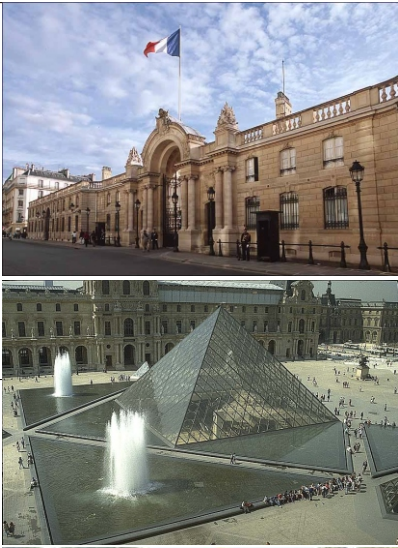
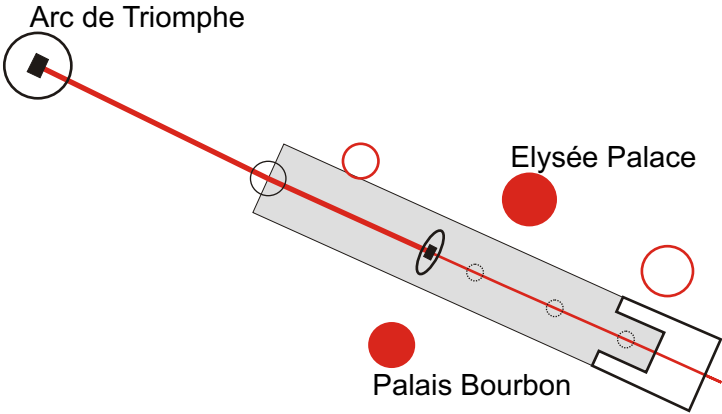
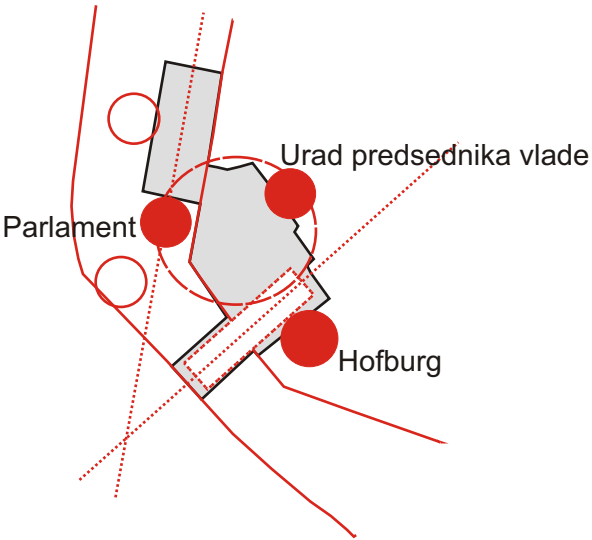
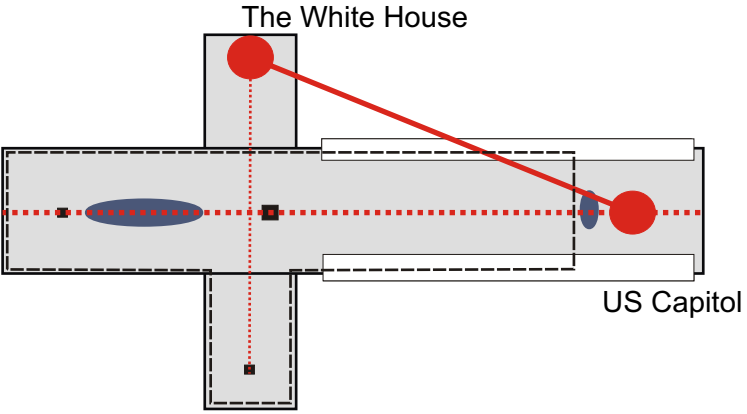
Protokolarni dogodki v izbranih mestih se odvijajo v neposredni bližini vladnih poslopji ali na prostorih, ki so za to določeni. V Parizu potekajo vojaške povorke in njim podobna slavlja na Elizejskih poljanah. Sprejem posameznih gostov pa v Elizejski palači ali v kateri od naštetih predsednikovih rezidenc. Protokolarni dogodki se odvijajo tudi v Bourbonski palači. V času vladanja francoske kraljeve družine je bil prostor, kjer se je odvijal protokol veliko večji (Louvre, Tuilerijski vrtovi, Elizejske poljane). V Bruslju je protokol skoncentriran na Trg palač (Kraljevi trg, prostor pred parlamentom) in Jubilejni trg, medtem ko ostaja Leopoldov park v funkciji mestnega parka. Na Dunaju se državna slavlja odvijajo pred Hofburgom. Posamezni sprejemi in drugi manjši protokolarni dogodki pa se vrstijo v Hofburgu oz. v uradih predsednika Avstrije ali predsednika vlade. V Washingtonu je osrednje prizorišče velikih, množičnih državnih proslav Mall, medtem ko se sprejemi, nagovori in druge (manjše) protokolarne dejavnosti izvajajo v Beli hiši ali na Kapitolskem griču. Pomemben državni dogodek (prisega predsednika in sprejem predsednika v Beli hiši) se odvija v veliki meri na Pensilvanjski aveniji. V Beogradu je pomembno prizorišče (tudi državnih) proslav Trg republike. Ob dnevu državnosti pa vojaške čete zasedejo ulico pred Narodno skupščino. V slednji ter v Starem in Novem dvoru pa potekajo protokolarni dogodki kot so sprejemi, pogostitve ipd. V času dinastije Karađorđević se je protokol odvijal tudi v Kraljevem dvoru na dedinju, v Belem dvoru in Starem dvoru. V Zagrebu se državni protokol odvija predvsem v Gornjem mestu, v Banskih dvorih. Večja slavlja (tudi državna) pa se odvijajo na Trgu bana Jelačića. Vidimo lahko, da se za državna slavlja uporabljajo tudi prostori namenjeni množičnim manifestacijam (Beograd, Zagreb).

Vsi izbrani primeri so razporejeni v dodanih preglednicah glede na kriterije predstavljene v poglavju 2.6. Predstavljenim tujim primerom sledi zgodovina protokolarnega prostora v Ljubljani.

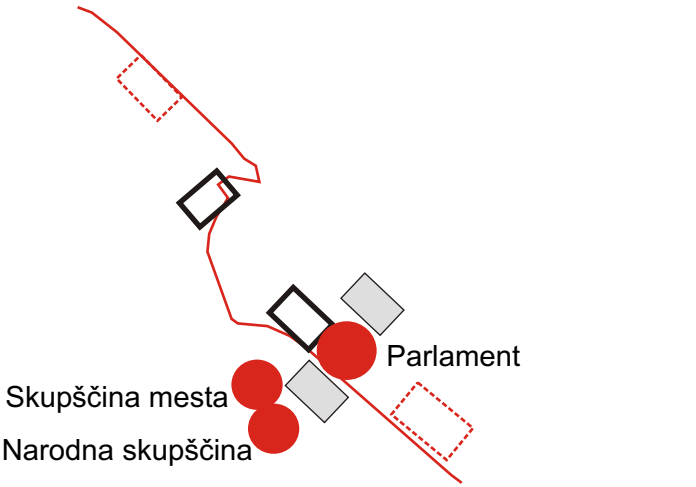
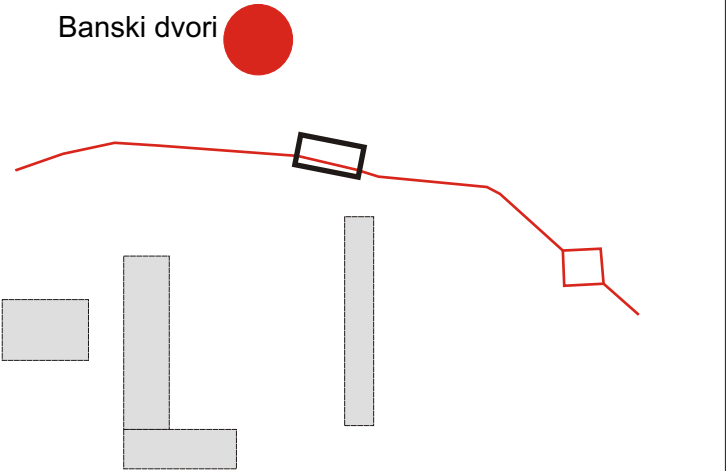
PREGLEDNICA 1: Primerjava izbranih tujih mest glede na določene kriterije: primer mesta Bruselj

	BRUSELJ: BRUSELJSKI PARK S KRALJEVIM TRGOM		BRUSELJ: JUBILEJNI PARK	BRUSELJ: PARLAMENT EU (Leopoldov park)
DIMENZIJE	420 X 270 m 120 x 90 m		820 x 480 m	450-520 x 220-370 m
ARHITEKTURNI ELEMENTI	Posnemanje: - tempeljski vhod (klasični el.) Baročni dvorec		Posnemanje: - slavolok s polkrožnim stebriščem 	Novodobna zgradba (ovalna konstrukcija)
ELEMENTI ODPRTEGA PROSTORA	- velika tlakovana površina - vodometa - park z osno kompozicijo 	- osna zrcalna kompozicija - geometrijsko oblikovane travne površine, - vodni motiv (okrogla ploskev) - drevored 	- organske oblike ploskev in poti ("angl.park") 	
SPOMENIKI	- konjeniški spomenik		- konjeniški spomenik	- različni spomeniki (tudi del berlinskega zidu)
KOMPOZICIJA (sheme niso v primerljivem merilu)				

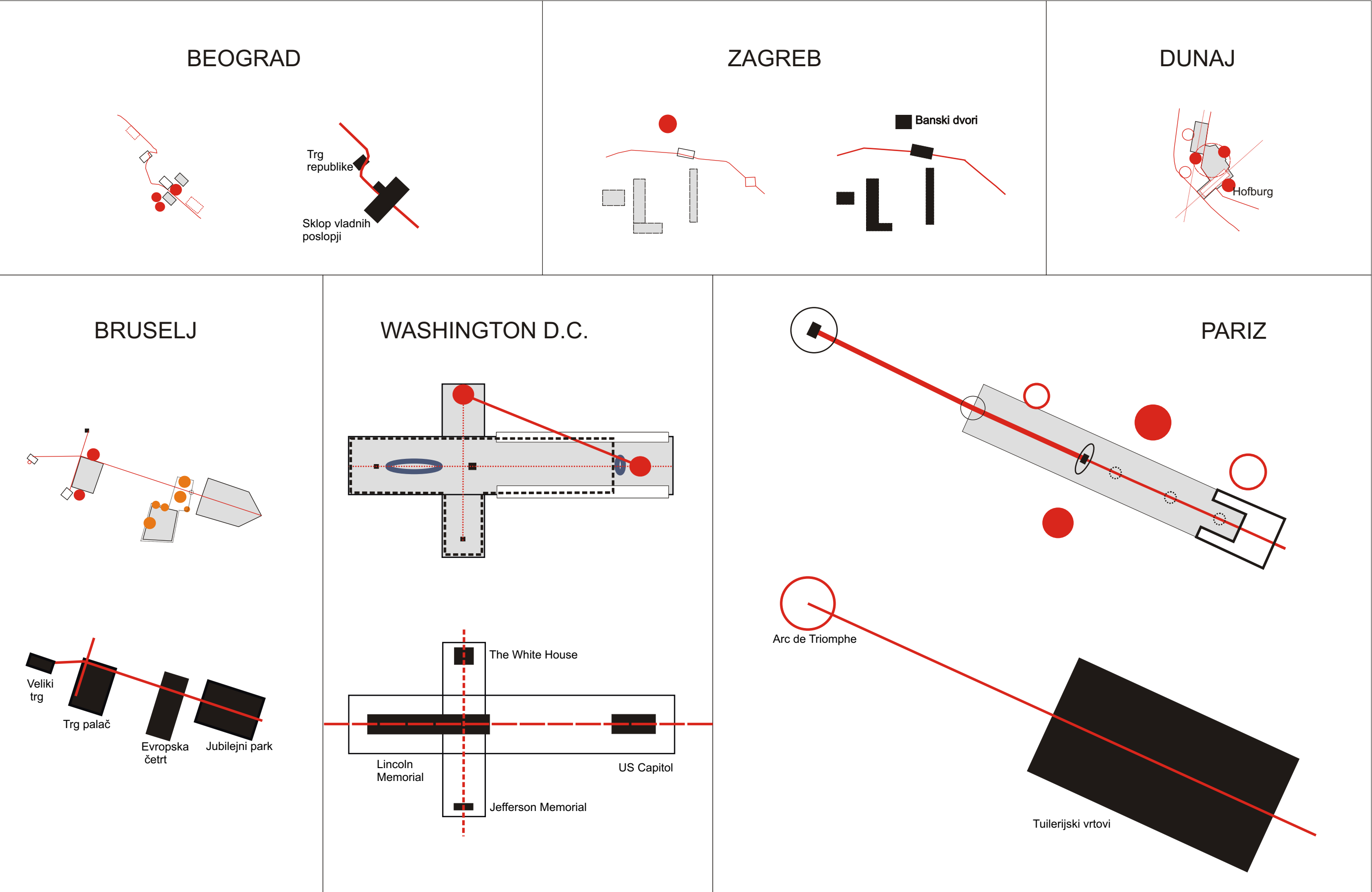
PREGLEDNICA 2: Primerjava izbranih tujih mest glede na določene kriterije: mesta Pariz, Dunaj in Washington D.C.

	PARIZ	DUNAJ	WASHINGTON, D.C.
DIMENZIJE	Dolžina avenije: 3300m (od Piramide do slavaloka) (do Burbonske palače 400 m)	Rathauspark: 360 x 150 m Volksgarten; 430 x 270 m Heldenplatz; 180 x 150 m	420 X 270 m 120 x 90 m
ARHITEKTURNI ELEMENTI	Baročni dvorci Novodobna arhitektura - naslon na klasične prvine (piramida) 	Baročni dvorci Posnemanje -tempeljski vhod (klasični elementi) 	Posnemanje klasičnih motivov v konstrukciji stavb
ELEMENTI ODPRTEGA PROSTORA	- park z geometrijsko urejenimi ploskvami - osna kompozicija - vodometi 	- geometrijsko oblikovane površine - (vnos antičnega objekta) -organsko oblikovane pov. 	- osna kompozicija - geometrijsko oblikovane travne, vodne ploskve - prehod v organsko zasnovu
SPOMENIKI	- obelisk - slavalok 	- konjeniški spomenik idr. 	- obelisk - idr. Spomeniki
KOMPOZICIJA (sheme niso v primerljivem merilu)			

PREGLEDNICA 3: Primerjava izbranih tujih mest glede na določene kriterije: mesti Beograd in Zagreb

	BEOGRAD: Trg republike in posamezni objekti		ZAGREB: BANSKI DVORI in Trg bana Jelačića	
DIMENZIJE	100 X 65 m (Trg republike)		Trg med Banskimi dvori: 75 x 40 m Trg bana Jelačića: 195 x 60 m	
ARHITEKTURNI ELEMENTI	Posnemanje klasičnih motivov v konstrukciji stavb		Strnjen kompleks zgradb različnih slogov (baročni elementi najbolj prepoznavni) omejuje trg	
ELEMENTI ODPRTEGA PROSTORA	- večja tlakovana površina -vodni motiv znotraj daljše tlakovane poteze		- večja tlakovana površina -vodni motiv na talkovanem trgu -zelene poteze v mestu	
SPOMENIKI	- konjeniški spomenik		- konjeniški spomenik	
KOMPOZICIJA (sheme niso v primerljivem merilu)				

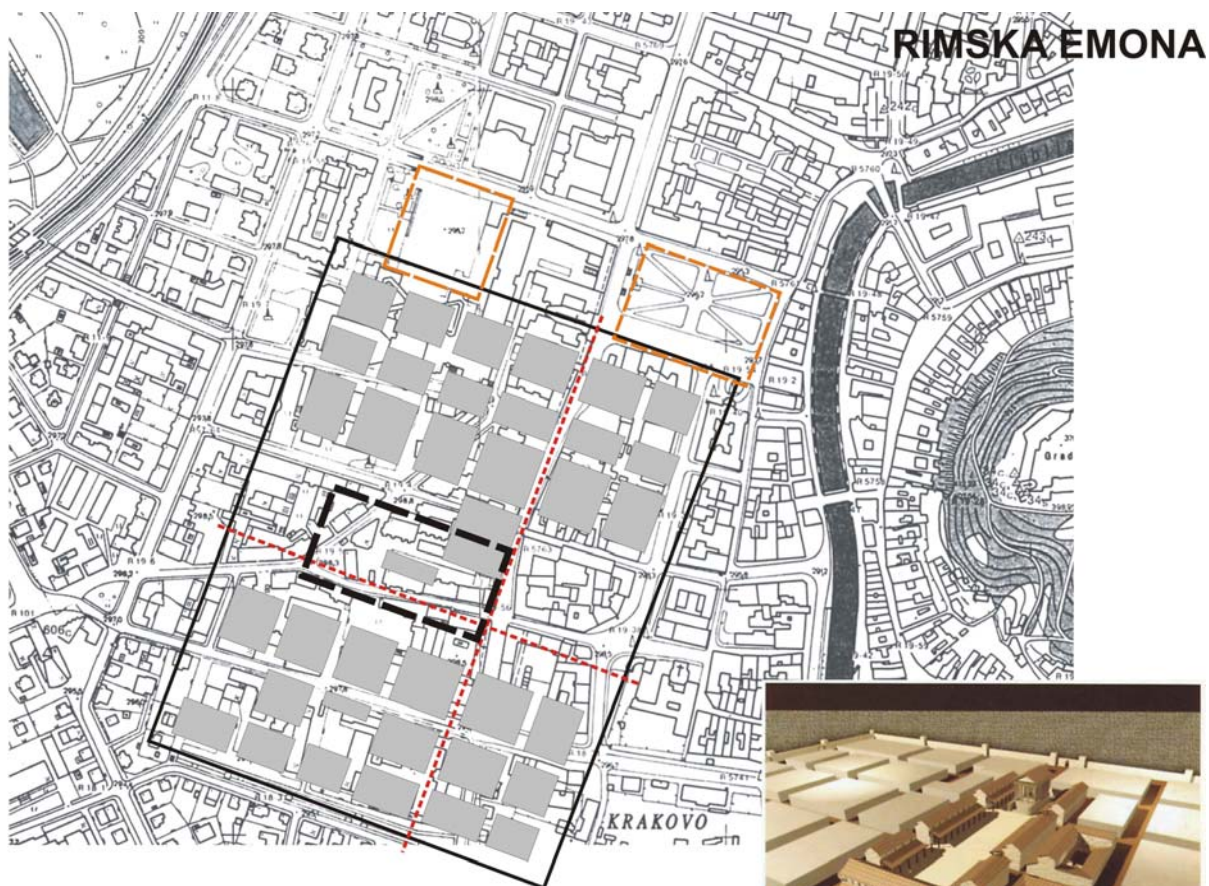
PREGLEDNICA 4: Primerjava izbranih tujih mest s poudarkom prikaza protokolarnih prostorov (1cm=400m):
za natančnejšo obrazložitev florisnega prikaza, glej poglavje o tujih protokolarnih prostorih

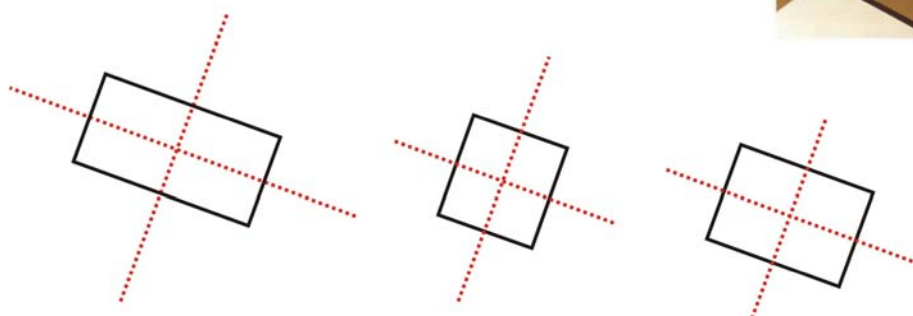
4 PROTOKOLARNI PROSTOR V ZGODOVINI LJUBLJANE

4.1 EMONSKI FORUM

Prostor Ljubljanske kotline se začne naseljevati že v začetku drugega tisočletja pr.n.št., vendar lahko o nastanku protokolarnega prostora govorimo šele z nastankom rimske Emone.

PRIMERJAVA VELIKOSTI TRGOV

FORUM ROMANUM
V EMONI

TRG REPUBLIKE
DANES

KONGRESNI TRG
Z ZVEZDO DANES

Slika 80: Prikaz Emone na načrtu današnje Ljubljane in navezava ter primerjava z današnjima trgoma (kart. podloga: TTN, 1995; slika Emonski forum: Dirjec, 1996: 73)

Ljubljanska kotlina je nudila ugodno strateško lego, kar je bil pomemben dejavnik za postavitev t.i. zasilnega zimsko-legijskega oporišča, kjer je prezimovala XV. legija Apollinaris. Že okoli leta 35 pr.n.št. je prešla Ljubljanska kotlina pod rimsko oblast in začelo se je graditi mesto z imenom staroselskega izvora. Emona je bila zasnovana kot vojaški tabor, *castrum*. Slednji so nastajali najpogosteje na ravnini, v bližini reke in so imeli pravokotni tloris. Zavarovani so bili s širokim vodnim jarkom in kamnitim obzidjem. Sistem ravnih, pravokotno sekajočih se ulic je omogočal hiter prehod vojske. Glavni ulici *cardo* (v smeri sever - jug) in *decumanus* (smer vzhod – zahod) pa sta mesto preko mestnih vrat navezovali na deželne ceste. Geometrizirana oblika je posledica praktičnega reda sestavnih delov in lažje organizacije obrambe. Tako organizirana mesta imenujemo *urbs quadrata* (Plesničar-Gec in Bergant, 1961; Korošec, 1991; Marinko, 1997).

Po umiku legij iz kasta so se v mesto naselili odsluženi vojaki in veterani. Sledilo je priseljevanje trgovcev, obrtnikov in drugih zaslužnih prebivalcev rimskega imperija ter s tem tudi nastanek civilnega mesta. Prvotne lesene vojaške barake so nadomestila zidana poslopja meščanov t.i. inzule – pravokotni bloki. Izven obzidja, ojačanim s kvadratnimi stražnimi stolpi, so ob vstopnih oseh ležale nekropole z monumentalnimi nagrobniki. Mesto je dobilo komunalno opremo, sisteme ogrevanja in dobro oskrbo z vodo, tlakovane ulice z visokimi pločniki za pešce... Najpomembnejši pa je bil zagotovo forum, ki je navadno nastal v novih mestih na križišču glavnih ulic *cardo* in *decumanus* ter je bil pravilne pravokotne oblike. Njegova velikost se je prilagajala velikosti mesta. Pri njegovem oblikovanju so bila pomembna razmerja (1:3 je bilo najpogostejše). Tlorisna zasnova je bil kvadrat ali pravokotnik enostavnih razmerij kot npr. 1:1, 2:3, 3:4, 4:5, 6:7 (Plesničar-Gec in Bergant, 1961; Marinko, 1997).

Emonski forum je bilo javno, poslovno, kulturno in politično središče mesta. Tlakovani trg je nekdanj stal med današnjo Gregorčičevo in Rimsko cesto in je imel svetišče Jupitra, Junone in Minerve (svete triade, ki je varovala državo), tempelj Neptuna, stavbo mestnega sveta (kurijo) in sodno dvorano (baziliko), pred obzidjem pa so stali trgovski lokali. Forum je bil približno 60 m širok in 180 m dolg. Starokrščanska bazilika na njegovem robu je ostanek, ki si ga še danes lahko ogledamo med osnovno šolo M. Vrhovnikove in vladno palačo (Gazvoda, 1996; Marinko, 1997).

V razvoju javnega trga je znano, da je bil forum sprva namenjen javnim zborovanjem, trgovanju, sodstvu, zabavi. »Kasneje se je prostor za trgovanje premestil na posebne specializirane trge (za sadje, za vino), forum pa je obdržal politično, kulturno in religiozno vsebino« (Marinko, 1997; 272). Forum tako prepoznamo kot protokolarni prostor, saj je nastal z namenom poudarjanja objektov, ki so ga obrobjala (vladna poslopja, templji) in omogočanja množičnih zborov. To dejstvo dobro demonstrirajo že omenjeni cesarski forumi pravilnih tlorisnih oblik v Rimu, ki so nastajali okoli glavnega javnega trga (Forum Romanum), z namenom ustvariti monumentalno kompozicijo ter seveda obeležiti moč in dobrohotnost vladarja.

4.2 TRANČA IN MAGISTRAT

Z odhodom Rimljanov slovensko ozemlje ni več del države in mesto Ljubljana izgubi pridobljeno reprezentativno noto. Sledijo naseljevanja novih ljudstev (Slovani) in kasneje nemška uprava (v nemškemu cesarstvu do 1918) ter tudi uprava Frankov. Mesto Ljubljana pridobi mestne pravice okoli leta 1220. Oblikuje se samouprava, sestavljena iz stalnega dvanajst članskega notranjega mestnega sveta in štiriindvajset članskega zunanjega sveta; sestavljenega iz meščanov in obrtnikov z manjšim premoženjem, ki so

imeli meščansko pravico in so redno plačevali davke ter niso kršili zakonov. Lastna samouprava pomeni mestno oblast, ki oblikuje svoj protokolarni prostor (Korošec, 1991).

Nova, prvič »samostojna« Ljubljana (v smislu srednjeveške mestne avtonomije) je tako oblikovala mestni protokolarni prostor, ki je bil navezan na prostor zasedanja mestne uprave oz. sveta in je bil majhnih dimenzij. Srednjeveška Ljubljana je bila organizirana kot mesto treh mest, saj so bila mestna jedra na treh različnih točkah (Mestni, Stari in Novi trg) in je bila obdana z obzidjem (vsako jedro je bilo obzidano). Obzidje je pomenilo tudi oviro v širjenju mesta in je hkrati omejevalo javne odprte površine (Korošec, 1991; Gazvoda, 1996).

Mestna skupščina je zasedala na Komunu pod Trančo. Na prostoru pred Mesarskim (danes - Čevlarskim) mostom čez Ljubljanico, ki je bil prekrit, je bilo mestno zbirališče za vse tri predele tedanjega mesta. Leta 1484 so sezidali v sredini Mesta prvo Mestno hišo, magistrat, ki je imel na trg odpirajočo se lopo, kjer sta zasedala oba mestna sveta. Mestno zbirališče se je tako prestavilo na Mestni trg. V času baroka je nastalo, poleg nove podobe Mestne hiše, izjemno delo kiparja Francesca Robbe (Korošec, 1991). Vodnjak, ki stoji pred magistratom, poudarja pomembnost prostora in krasi mesto. Z vertikalnim elementom je vodnjak najbolj reprezentativno delo v Ljubljani (poleg Plečnikovih del), ki se navezuje na tedaj najpomembnejši objekt mestne oblasti in nosi deželno prepoznavnost, saj ponazarja kranjske reke (paralela z mestno hišo v Bruslju).

Kranjska je leta 1278 prešla pod Habsburžane. Novi vladarji so imeli svoje prostore v Ljubljani, vendar jih niso uporabljali. Kot posledica se je pokazala odsotnost protokolarnega prostora. V mestu so bili cesarski namestniki (Vicedomski urad), kar je absolutistična ureditev državne uprave ukinila ter ta urad nadomestila z uradom notranje avstrijske reprezentance in komore (18. stoletje). Protokolarni prostor se kljub prisotnosti upravnih organov monarhije, pojavi šele z začetkom 19. stoletja, z ureditvijo Kongresnega trga (Korošec, 1991; Mesto Ljubljana, 2005; Gazvoda, 1996).

Slika 81: Tranča leta 1688 (Festival Ljubljana, 2002)

Slika 82: Robbov vodnjak (Mesto Ljubljana, 2005)

4.3 KONGRESNI TRG

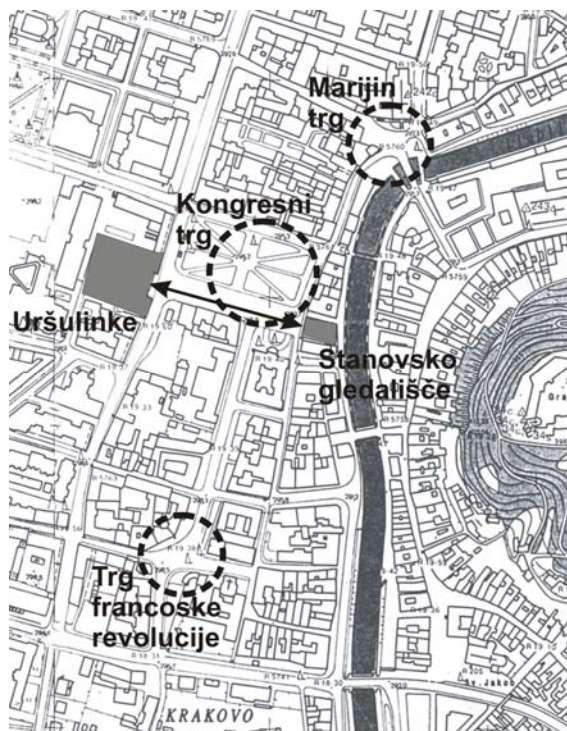
V začetku 19. stol. je bilo slovensko ozemlje za kratek čas pod francosko okupacijsko upravo. V času Ilirskih provinc je Ljubljana postala središče provinc, vendar je bila kljub temu še vedno izredno podeželsko mesto. Ob ponovni vzpostavitvi avstrijske oblasti je mesto čakalo obdobje obnov. Največje breme obnove je prevzela mestna uprava in meščani sami, kljub obljubi cesarja Franca I., da bo pri obnovi dežele nudena pomoč (Mihelič, 2001; Korošec, 1991).

Že v prvi četrtini 19. stol. so uredili nove ulice na mestu porušenega obzidja in nove trge na prostorih nekdanjih mestnih vrat. Med slednjimi je bil tudi Kongresni trg pred Vicedomskimi vrati (poleg Krekovega, Trga francoske revolucije in Marijinega oz. Prešernovega trga). Leta 1791 so podrli mestna vrata in z odpadnim materialom zasuli obzidni jarek. Najpomembnejša spodbuda za ureditev trga je bil petmesečni kongres, ki ga je organizirala Sveta aliansa (zveza med Avstrijo, Prusijo in Rusijo) v Ljubljani leta 1821. Kongres je dal trgu tudi ime. Namen tega dogodka je bil nov dogovor o ureditvi Evrope po zmagi nad Napoleonom. Kongres je vsekakor dvignil ugled mesta, predvsem zaradi udeležitve avstrijskega cesarja in ruskega carja. Avstrijskega cesarja so namestili v vicedomskem dvorcu, deležen pa je bil tudi posebnih časti kot so bile vojaške parade na novo urejenem Kongresnem trgu (Mihelič, 2001).

Kako pomemben je bil dogodek za mesto dokazujejo tudi priprave nanj in kasnejši večletni primanjkljaj v mestni blagajni. Pod nadzorom Magistrata je moral vsak meščan urediti in popraviti strešne žlebove na ulični strani, počistili so ulične kanale, dopolnili ulično razsvetljavo, tlakovali nekatere nove ulice, poskrbeli so za obilico kočij, vlečnih in jezdni konj. Z nizi lampijončkov so okrasili pomembnejše mestne stavbe kot Novi Deželni dvorec (današnja Univerza), Magistrat in Škofijski dvorec (Mihelič, 2001; Korošec, 1991).

Slika 83: Prikaz lege Kapucinskega samostana do leta 1817 (kart. podloga: TTN, 1995)

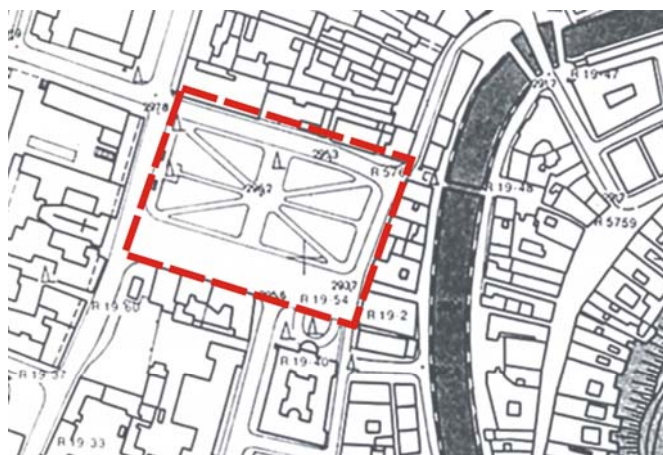

Slika 84: Ureditve v prvi četrtini 19. stoletja (kart. podloga: TTN, 1995)

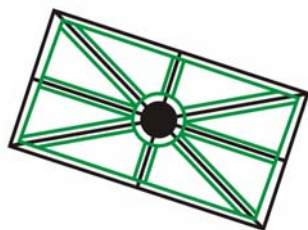
Kongresni trg so omejevale: Uršulinska cerkev s samostanom na zahodu, stanovsko gledališče na vzhodu ter linija hiš z Vicedomsko palačo na jugu. Severno mejo je določeval Kapucinski samostan z vrtovi, katerega so Francozi v času okupacije (1808-13) preuredili v vojaško skladišče, Avstrijci pa so ga leta 1817 podrli. Pred kongresom je dalo mesto ruševine samostana odstraniti in zemljišče počistiti. Tako je nastala velika prazna površina, primerna za parade (Mihelič, 2001).

Mesto je želelo sprva del te površine (današnja Zvezda) pozidati. Ena od idej je bila tudi postavitve palače deželne vlade, druga npr. postaviti obelisk, na katerem bi bil teleskop za opazovanje ljubljanskega poldnevnik. Zamisel o monumentalnem vodnjaku s figuralnimi plastikami izhaja iz leta 1838, uresničena pa je bila šele leta 1941, ko so v parku postavili vodnjak. Delo arhitekta Borisa Kebeta stoji v parku še danes (Mihelič, 2001).

Po francoskem vzoru so bili v mestu posajeni tudi prvi drevoredi (do leta 1820). Drevorede ob Celovski cesti, pod Cekinovim gradom, ob Dunajski cesti do cerkve sv. Krištofa, Lattermannov drevored in sprehajališča v Tivoliju (delo francoskega inženirja Blancharda) je mestna uprava uredila šele po letu 1814. Ljubljana je bila v začetku 19. stoletja prepredena s parki in vrtovi, ki so bili del mestne ureditve ali pa so bili privatni, tudi samostanski (npr. Nunski in Zoisov vrt zahodno od Kongresnega trga). Za francoski urbanizem od 16. stoletja naprej je bilo značilno snovanje parkov kot neločljivih sestavin pri urejanju mest. Koncept prostorskega urejanja mest, ki je temeljil na sistemu osi in razmerja med praznim in polnim, je izpopolnil Le Nôtre (Versailles). K nam se je prenesel sistem zvezdastih parkov kot način ureditve mesta in je še prisoten v današnji Zvezdi (v tistem času je bilo v Ljubljani več takih zvezdastih parkov). Park Zvezdo je zasadilo Mesto kmalu po odstranitvi ruševin Kapucinskega samostana in izravnavi površine (Mihelič, 2001).

1821 KONGRES
SVETE ALIANSE -
uravnava površine

UREDITEV
KONGRESNEGA
TRGA IN ZVEZDE
1829

Slika 85: Uravnava Kongresnega trga in ureditev Zvezde (kart. podloga: TTN, 1995)

Slika 86: Ljubljana leta 1830 (Korošec, 1991: 109)

Kongresni trg z Zvezdo je naš pravi, še danes obstoječi, protokolarni prostor, le da se danes nanj ne navezuje nobeno poslopje državnega pomena ter, da se na njem ne vrstijo več vojaške parade. Zaradi množice obeležja, ki se nanašajo na Slovenijo in narod, bi ga lahko imenovali ljubljanska agora.

Na Kongresnem trgu in parku Zvezda lahko najdemo najstarejšo plastiko iz 4. stoletja oz. kopijo le-te. To je pozlačena soha rimskega cesarja v togi (del emonskega nagrobnika). Na Kongresnem trgu je znamenje sv. Trojice, najpomembnejši spomenik, ki ga je Plečnik ob preureditvi trga postavil v os cerkve. Avtor marmorne trojice (original v Mestnem muzeju) je bil Francesco Robba. Nasproti Kazine stoji spomenik ženskim demonstracijam, organiziranim med italijansko okupacijo (Kazina je bila tedaj sedež italijanskega armadnega zbora). Veliko ladijsko sidro stoji na mestu nekdanjega konjeniškega spomenika kralju Aleksandru Karađorđeviću, ki so ga italijanski okupatorji uničili. Leta 1954 postavljeno sidro ima na kamnitem podstavku dve letnici: Leto 510 označuje prvi prihod Slovanov do morja, 1954 pa priključitev morja Sloveniji. Delo arhitekta Kobeta pa smo že omenili (Mihelič, 2001).

Slika 87: Pogled v park Zvezdo, v ospredju (Kobetov) vodnjak (20. mar. 2006)

4.4 POMEMBNEJŠI OBJEKTI

Zapis zgodovinarja Radicsa (leta 1885) navaja kot mestne reprezentančne objekte Škofijski dvorec, Deželni dvorec, gledališče, Kazino, Auerspergov Knežji dvorec, Magistrat, Stiški dvorec (deželno sodišče) idr. V drugi polovici 19. stoletja je Ljubljana pridobivala podobo industrijskega mesta. Mesto je pridobilo železnico in tudi nekatere pomembne objekte (Opera, Filharmonija, Narodna galerija...). Ključnega pomena za razvoj mesta je bil potres leta 1895, v katerem je bil poškodovan in porušen marsikateri objekt. Izmed reprezentativnih in protokolarnih sta to bila Deželni dvorec in Auerspergov Knežji dvorec (Korošec, 1991).

Med pomembne objekte spada Ljubljanski grad, ki se omenja že leta 1141. Prvi lastniki Gradu so bili koroški vojvode Spanheimi. Današnji Grad je bil deloma prezidan, deloma na novo zgrajen kot utrdba. Služil je tudi kot deželnoknežji grad Friderika III. Habsburškega, ki je Grad le redko uporabljal. Ljubljanski grad v svoji preteklosti ni imel vloge prebivališča vladarja in kot tak ni imel reprezentativne oz. protokolarnе funkcije (Mihelič, 1994).

Čas habsburške oblasti je pomenil nastanek mnogih stavb navezanih na upravne funkcije in kar nekaj teh se je ohranilo še danes. Omenili smo že stavbo Univerze, kjer je sprva stal Vicedomov dvor oz. Novi Deželni dvorec, kateri je doživel več sprememb vladnega režima in zamenjal več funkcij (v njej so do 1791 stanovali in uradovali namestniki deželnega vladarja, tu je bila bančna uprava, deželna vlada, nekaj let cesarsko-kraljevi dvor, kasneje stanovski dvor). Potres je reprezentativno palačo močno zrahljal, zato so jo morali podreti. Nastala je nova stavba, današnji sedež ljubljanske Univerze (Mihelič, 1994).

Slika 88: Kresija (Destinacije, 2001)

Slika 89: Univerza v Ljubljani (20. mar. 2006)

Med protokolarnimi objekti lahko naštejemo današnje stavbe mestne hiše, ljubljanske Univerze, Slovenske akademije znanosti in umetnosti ter vladno palačo. Pomembnejši objekti so:

- Današnja vladna palača, ki je bila dokončana 1895 in je kasneje predstavljala sedež vlade dežele Kranjske.
- Mestna hiša ali Rotovž zgrajen leta 1484, ki je v začetku 18. stoletja dobil novo baročno podobo.
- Današnja Slovenska akademija znanosti in umetnosti je bila nekdanja Palača deželnih stanov, Lontovž.
- V Špitalu je bil nekaj let sedež okrožnega vladarstva – Kreisamta. Objekt je bil ob potresu poškodovan in kasneje porušen. Na njegovem mestu so zgradili Kresijo, kjer ima danes svoje prostore mestna uprava in osrednji Turistični informacijski center. Tudi objekt nasproti Kresije (Filipov dvorec) so porušili in zgradili nov objekt. Novo podobo sta dobila skladno kot objekta, ki vodita do mestne hiše (en z ovalnim in drug z ortogonalnim stolpičem).
- Stiški dvorec, ki so ga opati postavili za svojo rezidenco, je od leta 1830 do začetka 20. stoletja predstavljal sedež deželnega in okrožnega sodišča. Danes ima tu prostore Akademija za glasbo.
- Današnje Lutkovno gledališče je bilo nekdanji Mestni dom z raznimi mestnimi službami in društvi (Mihelič, 1994).
- Pomembno funkcijo je imela Cerkev. Odsev tega dejstva je videti v bivališčih duhovščine oz. škofa. Tivolski grad ali grad Podturn (sezidan na začetku 17. stoletja) je bil last jezuitov do razpustitve jezuitskega redu. Tivolski grad je postal rezidenca ljubljanskega škofa. Danes ima v graščini prostore Mednarodni grafični likovni center. Najrazkošnejši dvorec v Ljubljani, ki je nudil začasno bivanje avstrijskemu cesarju Leopoldu I., Napoleonu in ruskemu carju je Škofijski dvorec.
- Pomembnejše objekte so predstavljale tudi plemiške palače kot so Gruberjeva palača, Auerspergova palača, Zoisova palača, Cekinov grad... (Mihelič, 1994).

Slika 90: Prikaz lokacij pomembnejših objektov v središču Ljubljane (kart. podloga: TTN, 1995)

Potres je prinesel mestu enkratno in nujno možnost celostne ureditve. Tako je bil razpisan javni natečaj za nov regulacijski načrt mesta Ljubljane. Prvi predlog, ki ga je izrisal Sitte, je težil k ohranjanju form, ki jih je mesto s časom pridobilo. Idealno obliko mesta je iskal v srednjeveških in baročnih mestih, katera naj bi meščanu nudila estetske užitke in občutek varnosti. »Sitte je načrtoval novo središče Ljubljane v monumentalnem trgu (na mestu današnjega nebotičnika, vzporedno s Slovensko cesto), kjer bi stale najrepresntativnejše javne stavbe, med temi palača deželne vlade, sodna palača, višja gimnazija in poslopje za vojaške pisarne« (Mihelič 1983: 9). Z izborom predloga Sitteja bi nastal pravi protokolarni prostor, monumentalni trg s pomembno vlogo v državnem in javnem življenju, saj bi omogočal dostop do različnih funkcij. Izbran pa je bil Fabianijev načrt, ki je po zgledu večjih tujih mest (Dunaja), predvideval nastanek »ringa«, krožne mestne ulice.

4.5 PLEČNIKOVO OBLIKOVANJE PROTOKOLARNEGA PROSTORA

Plečnikova dela niso zaznamovala le Ljubljane, ampak so segala tudi izven meja Slovenije. Posebnega pomena so gotovo njegova dela v Pragi. V ospredju je ureditev praškega gradu, saj je arhitekt tu snoval protokolarni prostor. Kot veliki vladarji (oz. njihovi stavbarji) je tudi Plečnik iskal pravo podobo arhitekture in ureditve prostora, ki bi izražala določeno obliko oblasti. S tem problemom se je soočil, ko je sprejel povabilo na Prago in naročilo tedanjega predsednika Češkoslovaške republike Tomaša Masaryka za preureditev predsednikove rezidence in urada.

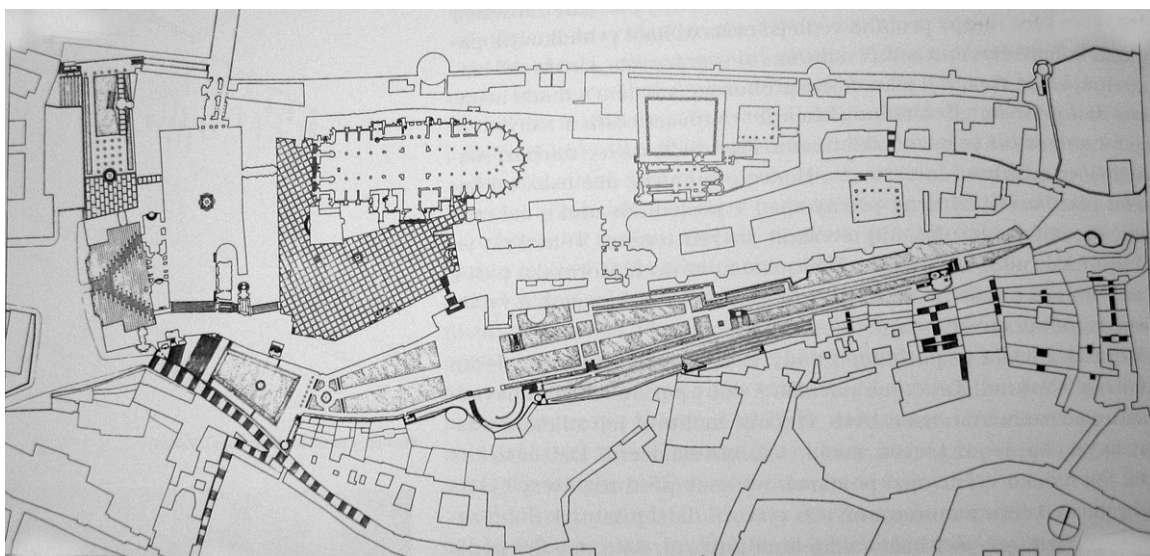
4.5.1 Hradčani

Leta 1923 je bil Plečnik imenovan za glavnega arhitekta prenove praškega gradu. Praški grad naj bi postal prostor za reprezentančne in zasebne prostore predsednika republike ter za ministrstva. Pomembno je bilo, kdo bo vodilni arhitekt obnovitvenih del. Masarykova odločitev za Plečnika ni bila naključna, saj je sam menil, da Plečnikovo nagnjenje do antične umetnosti sovпада z njegovo (Masarykovo) predstavo demokratične države, ki sloni na humanističnih načelih. Jeseni istega leta je že bil določen vrstni red obnovitvenih del. Vzporedno z deli v Pragi naj bi se uredila tudi predsednikova letna rezidenca v dvorcu Lani (Grabrijan, 1968; Krečič, 1992, 1997).

Predsednik Masaryk se je osebno zavzel za prenovo praškega gradu in poudarjal vsebinske cilje preoblikovanja fevdalnega gradu v simbol češke in slovaške neodvisnosti ter simbol demokratične državne ureditve. »Smisel teh zahtevkov je, da bi grad postal sedež demokratičnega predsednika. Vsa ureditev gradu zunaj in znotraj naj bo enostavna, vendar umetniško plemenita in naj simbolizira idejo državne samostojnosti in demokracije. Ljudstvo gleda na grad kot na narodno stvar in zato naj bo preosnovi gradu, ki je koncipiran in izveden monarhično, v demokratični grad posvečena pozornost ne le predsednikov, temveč tudi vlade« (Krečič, 1997: 57).

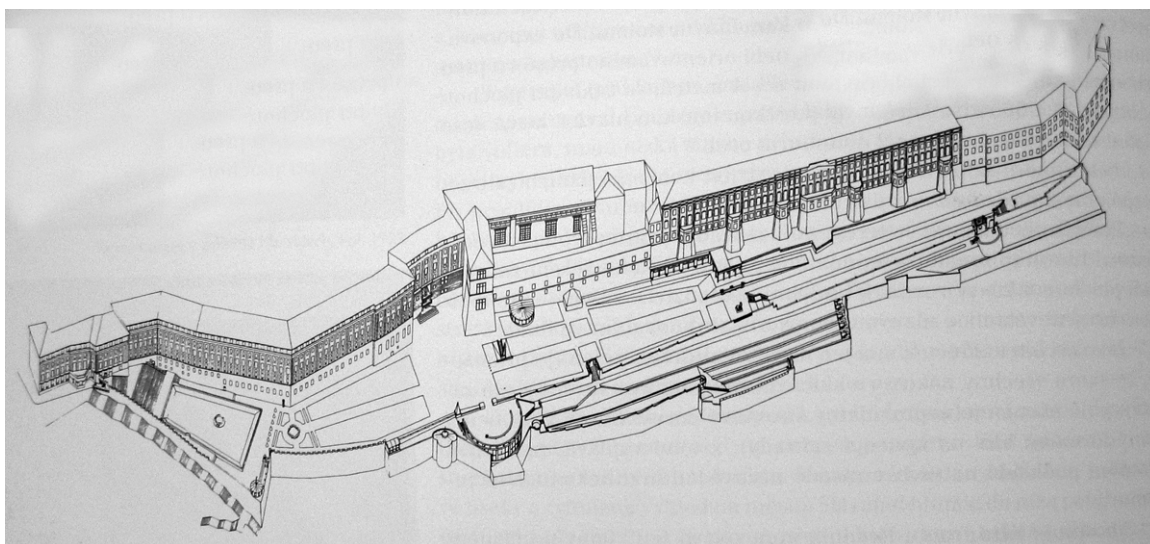
V mestnem predelu Hradčani stoji praški grad na levem bregu Vltave, na nekoliko dvignjeni planoti. Ta velikanski grajski kompleks se je razvijal več kot tisočletje. Od zahodnega monumentalnega baročnega vhoda, ki vodi na I. dvorišče, se vrstita II. zaprto dvorišče in III. dvorišče. Poleg teh so na gradu zbrani številni pomembni prostori in spomeniki (Vladislavska dvorana, baročna Španska dvorana idr.). Sistem poti in dvorišč je od nekdaj služil tudi za obredja, sprevede in javna slavlja. Med temi je potrebno omeniti kronansko pot v zahodnem delu, po kateri so vodili češke kralje h kronanju. Po prvi svetovni vojni je grad kazal vidne znake propadanja (sam grad je bil v neprimernem stanju; ni imel urejenega vodovoda, kanalizacije, niti elektrike) in zbudil se je interes za obnove in obuditev praškega gradu, simbola državnosti za Čehe (Krečič, 1992, 1997).

Dela so potekala med 1920 in 1925. Sprva je Plečnik začel urejati odprti prostor. Prvi je bil t.i. Rajski vrt. Površina Rajskega vrta je bila nepravilna predvsem zaradi sten gradu, obzidja in obstoječe rabe. V zgornjem delu vrta je arhitekt zasnoval monumentalno stopnišče in ga sklenil s trikotno ploščadjo, ki se povezuje z novo urejenim portalom v zidu. Sredi stopnišča naj bi stal obelisk z večnim plamenom v spomin padlim češkim legionarjem, vendar ideja ni bila uresničena. Od stopnišča proti koncu vrta se spušča travna ploskev obdana z granitnim zidcem in okrašena z veliko monolitno vazo iz mrakotinskega granita. Zanimivo je, kako v ta strogi red vstopi obstoječe drevje, ki večinoma obdrži svojo lego, naj si bo sredi trate ali poti in tako vnese naravni nered v prostor (Krečič, 1992, 1997).

Slika 91: Tloris Hradčanov z vneseno Plečnikovo zasnovo (Malá, 1997)

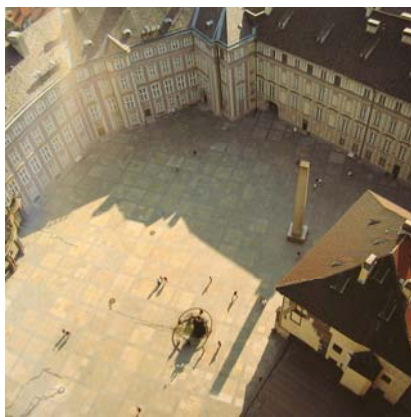
Sočasno je nastajal Vrt na okopih. Meja med Rajskim vrtom in Vrtom na okopih je bila poudarjena črta, ki je vezala grajski zid in stolp trobentačev (z razglediščem). V tej liniji so razporejene ciprese kot metafore za stebre, na njo pa je bil postavljen tudi vodnjak, ki je prej stal v Rajskem vrtu. Celoten vrt je bil zasnovan s poudarkom na vidnem doživetju. Tako je podolžna ravnina, ki teče vse od stika z Rajskim vrtom do izteka v območje Moravske bastije zaznamovana z osrednjo potjo, katere širina se spreminja. Ob osrednji poti nastanejo nove poti kot vzporednice in pravokotnice, katere ustavljajo gibanje ob pomembnejših razglednih točkah. Ob dolgo monumentalno pot je Plečnik razvrstil malo galerijo posebej načrtovanih samostojnih objektov in spomenikov, ki vzbujajo pozornost že sami po sebi, hkrati pa delujejo tudi v optičnem stiku s panoramo mesta. Temu optičnemu doživljanju prostora je podrejena ponekod znižana ograja zidu in omenjeni objekti, ki arhitektonizirajo poglede na mesto (Krečič, 1992, 1997).

Slika 92: Aksonometričen prikaz Plečnikove ureditve Rajskega vrta in Vrta na okopih (Malá, 1997)

Poseben pomen je bil namenjen I. dvorišču, saj je predstavljal vhod v grad. Takšen vhod mora biti slovesen. Sam baročni vhod s plastikami je ostal nespremenjen. Plečnik dvorišče tlakuje. Z drugačno barvo kamnite obloge je nakazal dve poti. Ena je vodila proti

predsednikovem bivališču in je nakazovala tudi staro kronansko pot, druga pa proti traktu s Špansko dvorano. Na vsako stran portala so namestili koničasta jambora za zastave. Za slednja je arhitekt kot primerni določil jelki v moravskih gozdovih in tako poudaril monumentalni pomen drevesa iz domačih gozdov (Krečič, 1992, 1997).

Slika 93: III. dvorišče (Malá, 1997)

Slika 94: Perspektivna risba Rajskega vrta z obeliskom (Malá, 1997)

III. dvorišče oz. trg je tlakoval s temnimi granitnimi ploščami, raster je bil poravnan glede na najdaljšo stranico grajskih stavb. K temu je prispeval še nekaj svojih prvin kot je 16 m visok, preprosto zaključen monolit na kvadrastem podstavku, ki stoji ob vstopu na trg. V osi proti zahodu je nanj navezan kip sv. Jurija na konju na visokem kvadrastem podstavku, katerega vznožje je obdal s plitvim bazenčkom ter okroglo ograjo. Ob izhodu iz trga na vzhodni strani je narejena dolga brežina v muzejski grajski trakt, ob njej pa je arhitekt postavil Orlov vodnjak. V neposredni bližini je oblikoval še pokrit prehod, ki vodi s III. dvorišča na Vrt na okopih. Na dvoriščni strani je vhod pokrit s t.i. Bikovskim baldahinom, na strani vrta pa je izveden dvonadstropni portal z dvema balkonom in rustikalnim stiliziranim okvirjem (Krečič, 1992, 1997).

Leta 1932 so se z IV. dvoriščem oz. Vrtom na Bastiji prenovitvena dela zaključevala. To dvorišče je skoraj pravilen pravokoten prostor, omejen na eni strani s stavbo, kjer je Španska dvorana, in na drugi strani z zidom nadškofijske palače. V vrtu je ohranil dve ravnini. Južna, nižja raven predstavlja vhodni del in je v celoti tlakovana. Zgornja, višja raven je preprejena s potmi v pasovih, tratnimi ploskvami, sredina je poudarjena s štirirednim drevoredom cipres. Oba dela vrta povezujejo stopnice, katerih spodnja polovica je bila izbočena, zgornja pa vbočena (renesančna rešitev stopnišča). Okoli stolpa ob vhodu v Špansko dvorano je zasnoval pergolo in trato, v smislu japonskega vrta, na katero je abstraktno razmestil grmovnice in hojnice iz kamnov nepravilnih oblik (Krečič, 1992, 1997).

Plečnik se torej drži pravilne zasnove in ortogonalnih potez. V prostor vnese rasterski tlak, po ploščadih razporeja vzporedne in pravokotne poti. Vnaša tudi vertikalne poudarke: steber v stopnišču, ki je viden le v skici, monolit na III. dvorišču, piramida na robu terase ter drugi podobni elementi. Ne vnese stebrišča, ampak linijo cipres. Upoštevati moramo, da deluje v duhu moderne, ki ima zelo tenkočuten posluš za okolico in prelevi klasične elemente v izjemno preprostost. Tako še vedno lahko rečemo, da se drži klasičnega in v veliki meri riše protokolarni prostor kot so ga nekdanji veliki monarhi. Vendar se tu ne najdemo v prostoru izjemnih dimenzij, ampak na griču, nad mestom, ki omogoča optično podaljševanje reprezentančnega prostora. Plečnikovo gradnjo protokolarnega prostora pa moramo razumeti kot zmes omenjenih prvin in drugih motivov, ki želijo zastopati nasprotje vladarskemu, nemara lahko rečemo – ljudsko (kot obeležja agore). To lahko zaznamo tudi

v naravnem neredu, puščanju svobode drevesni ureditvi, ki si je izborila svoj prostor pod soncem.

Slika 95: Pogled na Vrt na Bastiji
(Krečič, 1997: 74)

Slika 96: Vrt na okopih s piramido, pogled na cerkveno kupolo
(Krečič, 1997: 64)

V zasnovi vrtov in dvorišč Praškega gradu je razbrati sodobno govorico nasprotij likovnih struktur (gladka obrobljena trata ter monumentalni raster stopnic...) in preprosto dvojnost ali juktapozicijo (strogi, grajeni arhitekturni elementi ter naravni element v neposrednem stiku). Iz vrta nastane monumentalni prostor poln dvojnosti, dialogov, kar lahko razumemo tudi kot odgovor Masarykovemu programu – moderna doba v duhu oblik se nadeja podobnosti z antiko, tako kot se moderna demokratična država zrcali v starogrški demokraciji. Zanimivo je III. dvorišče, kjer so elementi v posebnih razmerjih. Vhod v cerkev, prehod s III. dvorišča ter piramida na robu obzidja stojijo v isti osi. Celo odnosi med glavnimi merami so v skladju. Sv. Jurij stoji v tretinjski oddaljenosti od monolita in v dvotretinjski oddaljenosti od vodnjaka s stebrom ob vzhodni stranici. Plečnik je poskrbel tudi za predsednikov monumentalni pogled navzven (omogočen je pogled na monolit in na geometrijo trga). Plečnik svojega dela ni mogel dokončati kot je bilo zastavljeno. Temu je botroval Masarykov odstop in nenaklonjenost javnosti do del na gradu. Hradčani so pomembno Plečnikovo delo, katero nam kaže ustvarjalca prostora kot snovalca ravnih potez, osrednje monumentalne osi, rastra, kaže nam njegovo težnjo po jasni delitvi prostorov, delitvi na prostorske pasove, postavljanja razmerja z obstoječim in novim, ki stojita v neposrednem stiku ali celo kontrastu (Krečič, 1992, 1997).

Plečnik nastopi na mesto profesorja na Univerzi v Ljubljani in njegovo ustvarjanje se v polnem zagonu preusmeri na domače mesto. Tudi v Ljubljani ustvarja nove, reprezentativne prostore.

4.5.2 Plečnikova Velika Ljubljana

V času Kraljevine Jugoslavije je imel funkcijo glavnega mesta Beograd (pred njim pa Zagreb). Tako so protokolarni objekti vezani predvsem na ti dve mesti. Na ozemlju Slovenije sta bila v domeni dinastije Karađorđević dva objekta - grad Brdo in Vila Bled. Slednja sta veljala za protokolarna objekta, tako za družino Karađorđević, kot za Tita in sta še danes protokolarna objekta Republike Slovenije.

Čas povezovanja Srbov, Hrvatov in Slovencev je krepil narodno zavest. Ta zanos se je čutil pri posegih v mesto, kar najbolj nazorno demonstrirajo dela arhitekta Jožeta Plečnika. Tudi poskusi Ivana Vurnika, ki je želel najti slovensko izrazno obliko, se kažejo kot močan nacionalni efekt. Izraz (Vurnikovega) nacionalnega sloga najbolje prikazuje pročelje Združene gospodarske banke na Miklošičevi.

Velik doprinos mestu je bila tudi Šola za arhitekturo v sklopu tehnične fakultete. Poučevala sta vodilna arhitekta tedanjega časa, Jože Plečnik in Ivan Vurnik (Krečič, 1992).

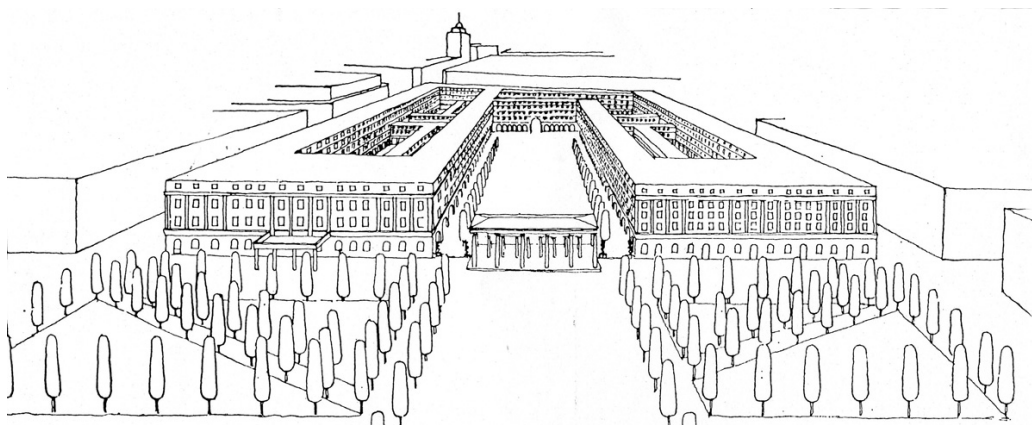
Slika 97: Plečnikov regulacijski načrt Ljubljane, leta 1929 (Krečič, 1992: 198)

Plečnik je leta 1929 predstavil mestni upravi Načrt velike Ljubljane in Regulacijski načrt za svetokriški okraj, oba izoblikovana na podlagi popotresnega regulacijskega načrta. Oba načrta pa kažeta vpliv dunajskega, lahko bi rekli Wagnerjevskega oblikovanja mest. V prvi vrsti je potrebno vedeti, da je bil planski način oblikovanja mest Plečniku precej tuj. Njegovo oblikovanje Ljubljane je temeljilo na idejnih ureditvah mesta od njegovega doma v Trnovem v samo mestno jedro. Plečnikov urbanistični prijem, s teorijo oblikovanja od njegovega doma, je prvi postavil Dušan Grabrijan. Plečnik tako izoblikuje pet osrednjih prostorskih osi, oz. kot jih imenuje Krečič, »pet zgodb o prostoru, pet simfonij z vrsto nadrobno izdelanih spremljajočih tem, ob tem pa še nekaj fragmentov, ki bi se utegnili kdaj v prihodnosti povezati v gostejšo urbano mrežo njegovih ureditev« (Korošec, 1991; Krečič, 1992: 199).

Pomembni sta predvsem dve osi, t.i. kopna in vodna os. Vodna poteka vse od Špice do Zapornice pri stari Cukrarni, kopna pa se začne pred Plečnikovim domovanjem oz. pred trnovsko cerkvijo in se konča na Južnem trgu (ali po drugi varianti na Prešernovem trgu). Ti dve vzdolžni osi prečkata strugo Gradaščice ter os Cojzove ceste s podaljškom v ureditvi Šentjakobskega trga in prečkata os, ki teče od Tivolskega gradu do Ljubljanskega gradu. Drugi projekti so razpršeni po mestu npr. ureditev južnega rimskega obzidja in drugi projekti, ki niso bili uresničeni. Tak je projekt za nov Magistrat na Vodnikovem trgu, velikopotezni vstopi na Ljubljanski grad na Krekovem trgu (za uresničitev ideje bi bilo potrebno podreti vse hiše vzhodno od magistrata). Vstop je projektiral tudi drugje, pri čemer se ni bal grobega posega v srednjeveško mestno tkivo, projektiral je tudi nadaljevanje Šubičeve ulice mimo parka Zvezde ter preko Ljubljanice z novim mostom na Mestni trg, idr. (Krečič, 1992).

4.5.3 Južni trg

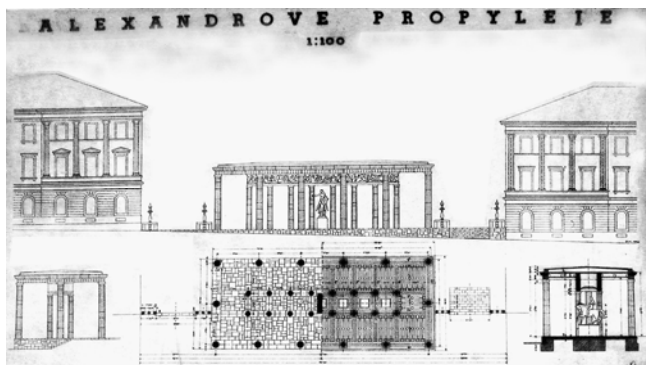
Vzdolžna kopna os nas vodi od Plečnikovega domovanja, mimo Trnovske cerkve preko mostu, kjer je ustvarjen manjši trg nad Gradaščico. Emonska cesta nas vodi preko Cojzove ceste (Zoisova piramida), mimo Križank do Napoleonovega spomenika oz. spomenika Iliriji na Trgu francoske revolucije. Ta prostor je Plečnik oblikoval v letu 1929 in je izjemen zaradi vertikalnega poudarka spomenika, ki usmerja pogled iz Kongresnega trga in Rimske ulice. Spomenik je nadvse preprost in spominja na monolite, ki jih je arhitekt postavil v prostor praškega gradu. Na strani spomenika, ki gleda proti Trnovem, je prikazana personifikacija Ilirije, na strani obrnjeni h Kongresnemu trgu pa je vdolana bronasta glava Napoleona. Vrh spomenika krasi grb Ilirije. Trg revolucije in Vegova ulica sta obdani z zelenjem in malimi detajli kot je spomenik Gregorčiču, ki so v Plečnikovem delu imeli pomembno funkcijo. Vegova se bohoti z Narodno in univerzitetno knjižnico (zgrajena med leti 1936-41), z vrsto doprsnih kipov glasbenikov na visokih kamnitih podstavkih pred Glasbeno matico in z različno visokimi ploščadmi ob stavbah. Oblikovan lijakast iztek Vegove ulice vodi na Kongresni trg. Trg je že leta 1927 na novo tlakoval in ustvaril površino z betonskimi belimi kvadrati v okvirju iz temnega betona, park Zvezdo pa je obdal z betonskimi profiliranimi in masivnimi stebrički. Novo tlakovano površino Kongresnega trga je opremil z vrsto svetilk, ki tečejo v osi spomenika svete trojice proti Filharmoniji (Krečič, 1992).

Slika 98: Plečnikov predlog Aleksandrovih propilej (Grabrijan, 1968)

Široko sprehajališče v Zvezdi so že tedaj imenovali Južni trg. Plečnik je slednjega opremil z vremensko hišico na južni strani, na severni pa ga je razširil preko podaljšane Šubičeve ulice v severni kare med Kazino in stavbni kompleks s slaščiarno Zvezda. Plečnik je

Južni trg predvidel že v prvem generalnem načrtu Ljubljane in je idejo trga vedno znova vnašal v svoje načrte.

Slika 99: Aleksandrove propileje (Tepina, 1936)

Slika 100: Maketa Propilej (21. dec. 2005)

Leta 1936 se je v Ljubljani razvila pobuda za postavitve spomenika preminulemu kralju Aleksandru. Plečnikov predlog je bila postavitve spomenika kralju v t.i. Aleksandrove propileje, ki bi stale na začetku novega Južnega trga in bi segale nekoliko v ulični prostor. Nalogo je reševal deloma sam, deloma skupaj s študentom Marjanom Tepino, ki je na to temo izdelal diplomsko delo pod mentorstvom Plečnika (slednji se je ukvarjal s samimi propilejami, Tepina pa z obzidavo prostora in prehodi). Predlog poda zazidavo zahodne, severne in vzhodne stranice trga. Centralna stavba na severni stranici je višja od krilnih dveh, ob vsem trgu so urejene kolonade, prehodi pa vodijo v osi na Čopovo ulico, povprek pa povezujejo Prešernov trg s Slovensko cesto. Plečnik svojo idejo razume kot prelivanje prostora skozi antični tempelj. Propileje (sprva slavnostni vhod na grško akropolo) je arhitekt oblikoval kot dvojno stebrišče s šestimi pari visokih stebrov ter z vrinjeno kolonado s pari nižjih stebrov, kateri nosijo kvadrasti arhitrav. Tako je nastala površina (stena) namenjena poslikavi z jugoslovansko državotvorno ikonografijo. V sredini propilej, kjer naj bi bil slovesen prehod, bi stal konjeniški spomenik kralju na kvadrastem podstavku. Zanimivo je, da ni nikjer točno podal namembnost objektov na novo oblikovanem trgu, ki ga s treh strani obdajajo reprezentančni objekti. V kasnejši monumentalni publikaciji Napor pod naslovom Južni trg Plečnik znova ponudi idejo propilej s spremenjeno vsebinsko komponento spomenika, ki bi lahko bil namenjen junaški Ljubljani. Plečnik se je zavedal kvalitete svoje ideje trga, ki je še danes odprta tema (Krečič, 1992).

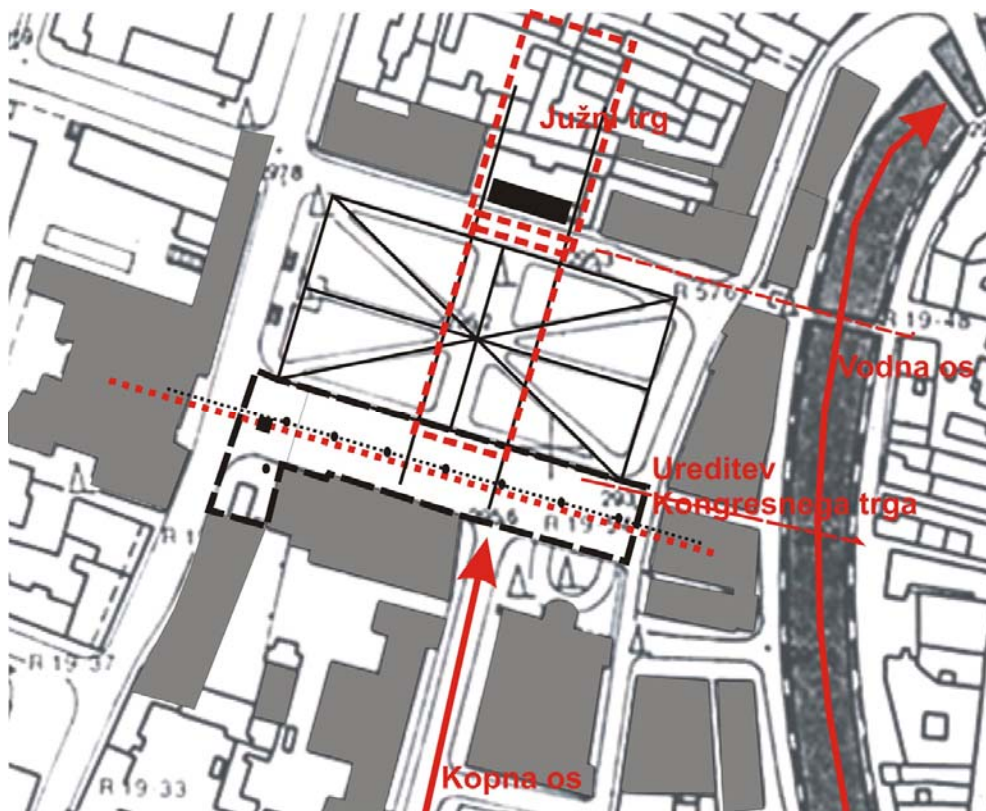
Slika 101: Maketa Propilej (21. dec. 2005)

Slika 102: Plečnikova ureditev Kongresnega trga leta 1927 (21. dec. 2005)

Opomba: Slike 99-102 so bile posnete v Arhitekturnem muzeju – v Plečnikovi hiši

Nesoglasja glede spomenika naj bi nastala predvsem zaradi njegove klasične podobe in podobe kralja Aleksandra v imperatorski togi, vendar je zaznati, da so nezadovoljstvo prvi izrazili kiparji, v strahu pred izgubo lastnih dovoljenj za delo. Navkljub potrebi Ljubljane po večjem javnem prostoru ni prišlo do soglasja in Plečnikov projekt kot tak se ni uresničil. Konjeniški spomenik je bil narejen (Herman Hus ga je umestil v prostor, Lojze Dolinar ga je izdelal) in je stal v parku Zvezda do italijanske okupacije, leta 1941 (Grabrijan, 1968; Krečič, 1992).

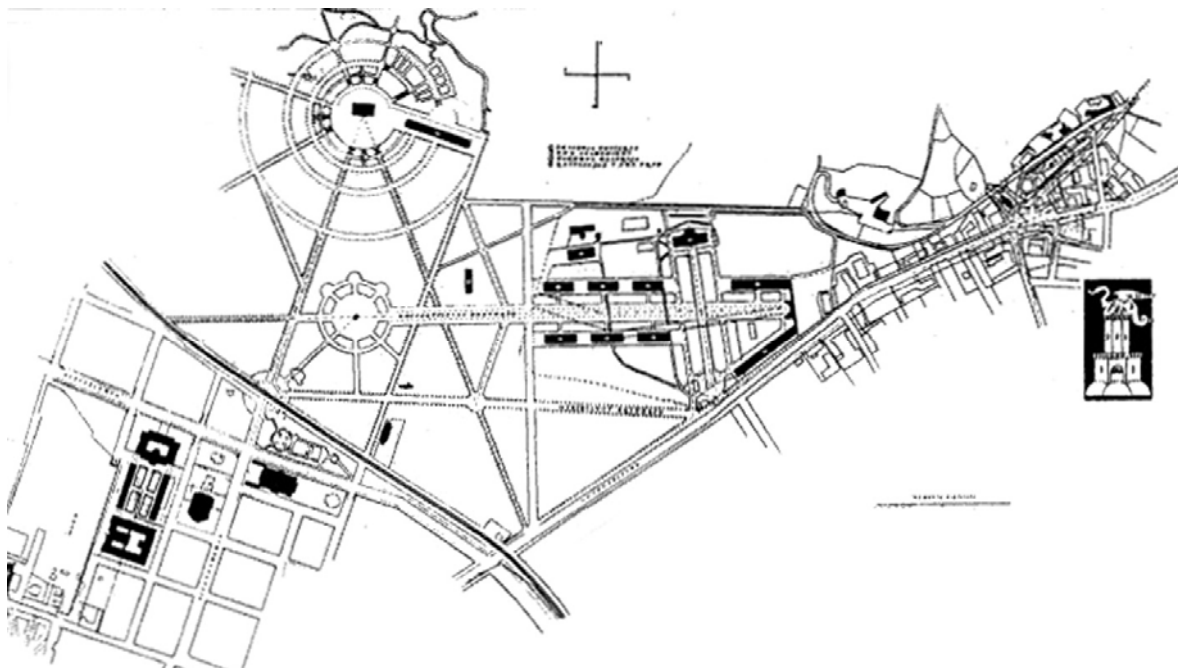

Slika 103: Shematski prikaz Plečnikove ureditve Kongresnega trga, predlog iz leta 1940 (kart. po.: TTN, 1995)

4.5.4 Banski dvori in slovenski parlament

Prečna os od Tivolskega gradu, preko Cankarjeve, Čopove ulice in Prešernovega trga do Ljubljanskega gradu je doživela več različnih verzij. Prva je že nakazana v regulacijskemu načrtu iz leta 1929. Tu se v Tivoliju ob monumentalni osi Jakopičevega sprehajališča zvrstijo univerzitetni objekti. V letu 1931 se v Tivoliju uredi Jakopičevo sprehajališče. Moderni Plečnik je v marsikateri stvaritvi nakazal svojo željo po monumentalnih oseh, kar mu je s tem sprehajališčem tudi uspelo. Temu je zagotovo pomagala napaka delavcev v odmerjanju širine avenije, katera se je iz predvidenih 19 m razširila na 25 m. Široko površino posuto z belim peskom so ljudje poimenovali Sahara in je bila, do premika železniških tirov in vnosa mestne obvoznice, nesporno najlepša ljubljanska os. V neposredni bližini Jakopičevega sprehajališča, približno vzporedno z Lattermannovim drevoredom, je postavil nov kompleks univerzitetnih blokov, ki bi stali ob širokem Univerzitetnem drevoredu. Univerzitetni drevored bi bil dvakrat širši od Jakopičevega, kar kaže na nastanek še bolj monumentalne osi. Iz Tivolija se Plečnik naveže tudi na Šubičevo ulico in nasproti Nunskih vrtov (današnji Trg republike in Maksimarket) postavi objekte, katerim sprva še nameni univerzitetno funkcijo, s predpostavko, da dobi Narodni

muzej funkcijo Narodne univerzitetne knjižnice. V kasnejših načrtih funkcija objektov ob Šubičevi ni definirana. Leta 1943 poda Plečnik nov Regulačni načrt mesta Ljubljane, v katerem spremeni namembnost in podobo objektov v Tivoliju. V Tivoliju uredi Banske dvore, sedež za aktualno »vlado« Slovenije. Objekte strne bliže Jakopičevemu sprehajališču in ga z objekti tudi prečka. Objekti velikanskih dimenzij se vrstijo ob Univerzitetnem drevoredu od novo urejene drevesnice na mestu ribnika do Celovške ceste, kjer se razvije kompleks zgradb zvrščenih v velikem kvadratu. Idejo o Banskih dvorih je že leta 1943 opustil, v generalni načrt iz tega leta je uvrstil objekte Univerze (Krečič, 1992).

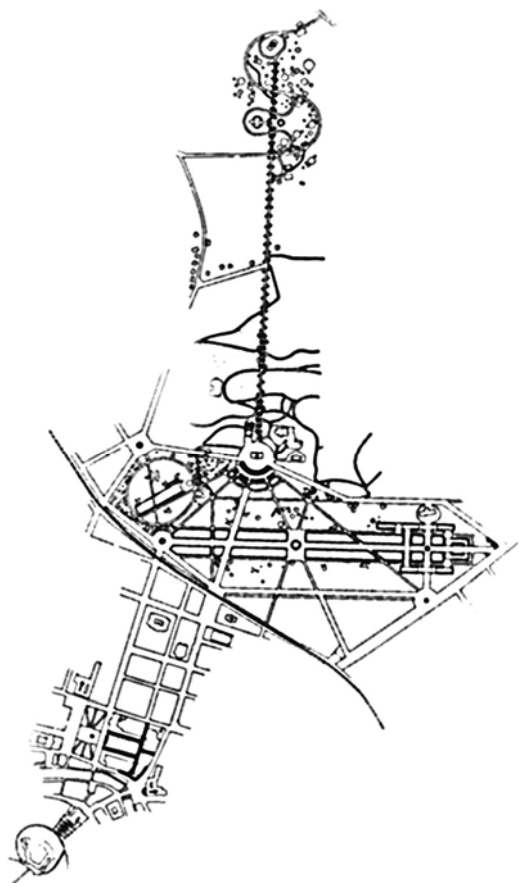

Slika 104: Plečnikova ureditev Tivolija, Univerza v Tivoliju (Krečič, 1992: 212)

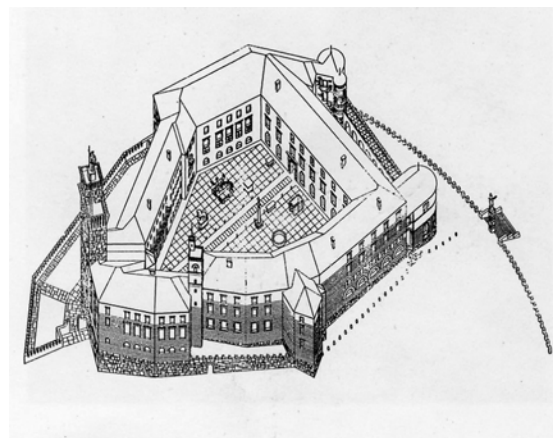
Os iz Tivolija teče mimo Narodnega doma do Prešernovega (tedaj Marijinega) trga, katerega je večkrat idejno predeloval. Preko Tromostovja (zgrajen leta 1932) pripelje os do Mestnega trga in Magistrata pod Grad. Ljubljanski grad je bila Plečniku izredno pomembna vizualna točka oz. višinska dominantna, ki jo je sam imenoval tudi mestna krona. Grad je želel aktivneje povezati z mestom in temu ustrezno je monumentaliziral grajsko poslopje ter po grajskem griču napeljal slovesne dohode do njega. Za preureditev Gradu obstajata dva načrta. Prvi je nastal med letoma 1931-32 in predvidi glavno funkcijo gradu kot zgodovinskega muzeja. Ljubljanski grad je leta 1905 odkupila mestna občina na pobudo ljubljanskega župana Ivana Hribarja, kateri je v gradu predvidel ugledno restavracijo, slavnostne prostore in zgodovinski muzej. Ena izmed županovih idej je bila tudi ureditev rezidence za kralja, kadar bi se ta mudil v Ljubljani. Plečnikova ideja, podprta z nacionalno ideologijo, je sledila tudi ideji Gradu kot slovenske Akropole. Celotno poslopje grajskega poslopja bi povišal za eno etažo, zvišal in razširil bi glavni stolp in mu po diagonali grajskega dvorišča dodal nov manjši stolp. Notranje peterokotno dvorišče bi pokrili z enakomernim rastrskim tlakom in po sredini ustvaril pot ob kateri bi se vrstili spomeniki. Slednji naj bi si sledili v nasprotnih dvojicah (obelisk - okrogli vodnjak, polne forme – izvotljene forme...) podobno kot na praškem gradu (Krečič, 1992).

Druga ideja (ureditve Gradu) je nastala na pobudo predsednika skupščine Ljudske Republike Slovenije, Ferda Kozaka. Januarja 1947 je Plečnik namreč dobil naročilo za

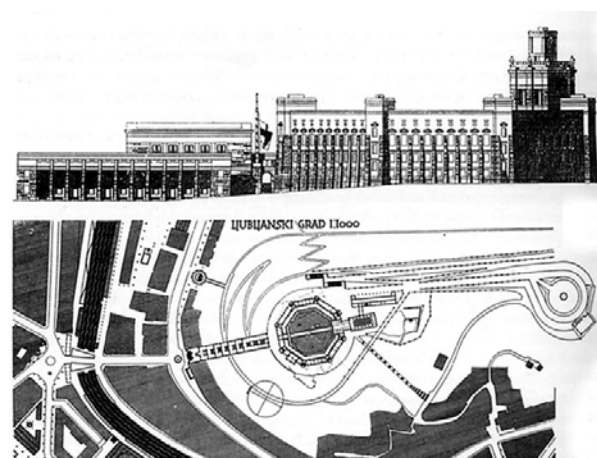
izdelavo načrta slovenskega parlamenta neposredno od Ferda Kozaka. Plečnik si je lahko sam izbral lokacijo, nadgradil osnovni program in po svoje oblikoval nov parlament. Tako je nastal nov oktagonalni kompleks, lociran na Gradu. Nova stavba se še drži osnovnega tlorisa gradu, vendar je že zelo racionalizirana. Kompleks osmih štirinadstropnih traktov med osmimi vogalnimi stolpi ima v ospredju dvorišče in masivni stolp na mestu prejšnjega razglednega stolpa. Dodana sta še dva objekta. Masivni kvader skupščinske dvorane in nižje ležeči enonadstropni objekt, ki bi povezoval terasasti dostop na Grad iz Streliške ulice (Krečič, 2003).

Slika 105: Plečnikova ureditev Tivolija, monumentalna os z banskimi dvori (Krečič, 1992: 214)

Slika 106: Ureditev gradu kot ljubljanske agore (Krečič, 1992: 215)

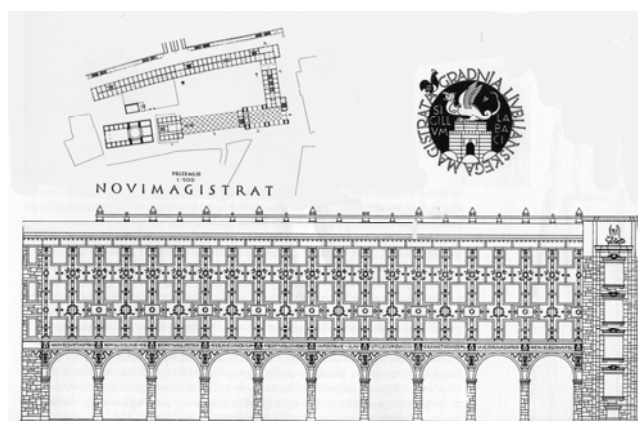
Slika 107: Ljubljanski grad, parlamentarni kompleks (Krečič, 1992: 218)

Plečnik je to idejo predstavil v aprilu istega leta, vendar ni doživel pričakovanega odziva. Rečeno mu je bilo, da je poslopje Gradu že predvideno za preureditev v muzej ter, da so za novi parlament razpisali natečaj na lokaciji starega sejmišča oz. kopališča Ilirije na robu Tivolija. Natečaja se ni udeležil. Ocenjevalna komisija natečaja ni nobenemu projektu podelila prve nagrade, edino zrelo sodobno idejo je podal Edo Ravnikar s sodelavci. Tako so se odločili izbrati pet arhitektov, med katerimi je bilo tudi Plečnikovo ime, in jim zaupati oblikovanje novega parlamenta. Kljub negativnemu Plečnikovemu odzivu, so mu vseeno poslali programske zasnove za novi parlament. Plečnik se je pustil izzvati in proti koncu novembra je imel izdelan osnutek za slovenski parlament, »katedralo svobode«, kot ga je

sam imenoval. Objekt je nameraval postaviti na rob Tivolija v os Šubičeve ceste. Kakšen je bil odziv na predlog, ni znano. Katedralo svobode je predstavil v svoji knjigi Napori, na samem začetku slikovnega dela. Preprosta, a monumentalna rešitev, izhaja iz kvadratne osnove iz katere se dviga valj, iz njega pa stožec oprt na poševne stebre, kateri stojijo znotraj velike dvorane. Dvorana bi bila znotraj v višini drugega nadstropja poslikana. Dvanajstero stebrov v dvorani bi nosilo simbolični pomen, kateri se navezuje na dvanajst rodov Izraela, dvanajst apostolov. »Plečnik tako polaga v prostor narodnega parlamenta zamisel različnih narodnih delov združenih v eno dušo, božjo modrost, razdeljeno med dvanajst apostolskih naslednikov« (Krečič, 1992: 373).

Slika 108: Parlament v osi Šubičeve ceste, maketa (Zgodovina ..., 2003)

Slika 109: Izris novega magistrata (Krečič, 1992: 247)

4.5.5 Magistrat

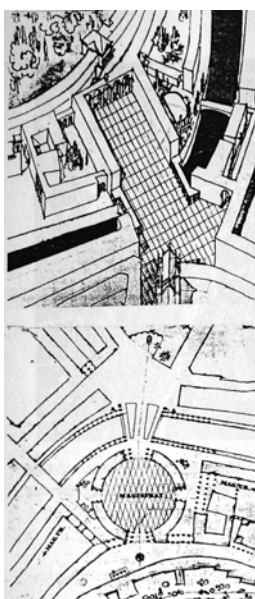
Prvi načrt za ljubljanski magistrat je imel Plečnik izdelan že konec leta 1932. V regulacijskem načrtu iz tega leta lahko vidimo poleg magistrata tudi regulirano Poljansko ulico z novo stavbo Peglezna. Za uresničitev projekta novega magistrata, bi se moralo staro semenišče ob stolnici odstraniti, ohranila bi se le znamenita baročna semeniška knjižnica na vogalu. Magistrat bi imel tlorisno podobo črke L in bi bil v svoji vzhodni stranici v celoti namenjen reprezentančnim funkcijam. Tu bi bile slovesne dvorane, visok mestni stolp z uro, z glavnim pročeljem pa bi se objekt odpiral proti Krekovemu trgu. Ta načrt je bil izhodišče za novo idejo, ki je nastala leta 1939. V tem projektu bi župnišče ostalo na svojem mestu, prav tako semeniška knjižnica, ki bi postala osamljen objekt v prostoru. Bistvena novost bi bila povezava župnišča z novim poslopjem magistrata preko razmeroma dolgega trakta Gradbenega urada. Tako bi med tržnicami in magistratom nastal velik trg, ki bi se odpiral le na zahod. Glavni vhod nove mestne hiše bi gradila skoraj štiri nadstropja visoka dvojna arkada. S strani, odprte na Kopitarjevo ulico, bi bil dostop za župana. Na dvorišni strani bi stal visok jambor za zastavo. Magistrat bi imel tudi slavnostno dvorano. Fasada kompleksa bi bila precej raznolika. Od jasnih monumentalnih linij (dvorišna stran), do rustificiranega izraza (obrnjena na Kopitarjevo ulico). Pri zgradbi gradbenega urada in osrednji zgradbi županstva pa je oživiljal historične motive. Pri tem projektu že lahko zasledimo misel o Mesarskem mostu, ki bi tržnice povezoval z drugim bregom Ljubljance, saj je v projektu označil prehod na Mesarski most s spomenikom, figuro na stebri, ki bi po višini segala nad višino zgradb Gradbenega urada in uradov ob tržnicah (Krečič, 1992).

Tako Plečnik oblikuje v duhu moderne jasne monumentalne linije, v duhu funkcionalizma vključuje zelenje v arhitekturne zasnove in v zgodovinskem duhu, zastrtemu v klasično arhitekturo, gradi vezne člene (detajle). V svojem delovanju je prišel najbližje ustvarjanju veličastnega protokolarnega prostora z Južnim trgom, Parlamentom in osmi, ki bi gradile kompozicijo, vendar se njegovi projekti niso uresničili. Kakšen efekt bi uresničeni objekti lahko imeli, dobro pričajo Plečnikove Žale.

4.6 NATEČAJ ZA LJUDSKO SKUPŠČINO (PARLAMENT)

Ljubljana se je z 20. stoletjem začela ukvarjati z vprašanjem načrtne ureditve mesta. V času med obema vojnama je mesto pridobilo obliko kapitalističnega mesta. Gradnja se je intenzivneje razvijala ob glavnih vpadnicah, mestne meje so se počasi zabrisale. Po letu 1935 so mestno središče urejali z razpisi javnih natečajev za izdelavo posamičnih, parcialnih ureditvenih načrtov. Poleg Plečnika, ki je s svojim delom zaznamoval Ljubljano, je bil na natečajih zelo uspešen arhitekt Edo Ravnikar (Mihelič, 1983).

Med natečaji omenimo leta 1937 razpisan natečaj za regulacijo Marijinega trga. Med rešitvami zanj se pojavijo tudi izjemno velikopotezne, reprezentativne ideje. Čez dve leti izvedejo natečaj za ureditev območja Kongresnega trga. Udeleženci, med katerimi je najti imena kot Edo Ravnikar, Marjan Tepina, B. Gvardjančič, pristopijo k oblikovanju prostora z zelo vehementnimi potezami, v ozadju česar se verjetno skriva ideja gradnje novega mestnega centra (Mihelič, 1983).

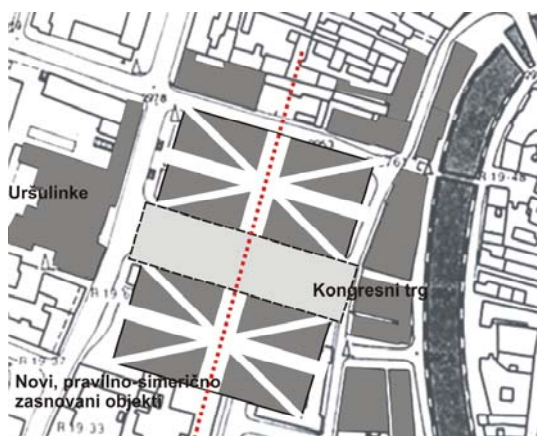

Slika 110: Ravnikarjev predlog, spodaj Severjev (Korošec, 1991: 179)

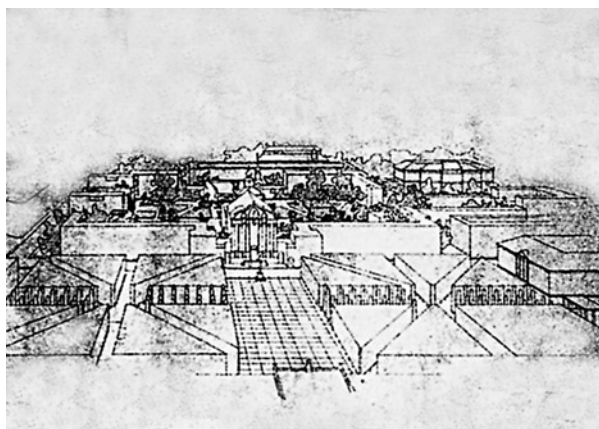

Slika 111: Predlog za ureditev Marijinega trga H. Husa (Korošec, 1991: 179)

Leta 1940 je bil razpisan splošni javni vse jugoslovanski natečaj za izdelavo idejnega osnutka regulacijskega programa mesta, ki ni prinesel prve nagrade (niti druge). Tako je komisija predlagala odkup šestih del domačih mladih arhitektov Plečnikove šole, med katerimi so bili: Edo Ravnikar, Marjan Tepina, France Tomažič, Milan Sever. Omenimo Ravnikarjev predlog, ki ureja mestno središče precej radikalno. Načrtuje ga okoli Slovenske, 50 m široke mestne magistrale. Od starega mesta ohrani podgrajsko srednjeveško Ljubljano in nekatere spomenike (frančiškansko, nunsko cerkev ipd.). Znotraj tega ustvarjenega odprtega prostora pa postavi pravokotno mrežo ulic z geometrijsko pravilno razporejenimi prostostoječimi objekti v zelenju (Mihelič, 1983). Ustvari prostor, ki poudarja tlakovano površino Kongresnega trga in se navezuje na Južni trg. Gradi reprezentančni prostor, ki ga obdaja stavbna opna.

Slika 112: Shematski prikaz Ravnikarjevega predloga ureditve Kongresnega trga, leta 1939 (kart. podloga: TTN, 1995)

Slika 113: Ravnikarjev predlog v perspektivni skici (cit. po Mihelič, 1983)

Leta 1941 so Ljubljano okupirale italijanske vojaške sile. Komisar in italijanska uprava okupiranega slovenskega ozemlja sta uradovala v bivši banovinski palači na Bleiweisovi ulici (Korošec, 1991).

Šele na polovici stoletja delo Urada za regulacijo Ljubljane oživi. Leta 1953 je namreč Urad podal regulacijski načrt, v katerem je med drugim prikazana ureditev središča mesta, ki naj bi ga prepredalo zelenje v zelenem parkovnem sistemu (Mihelič, 1983).

Osrednje mestno središče, vključno z upravnim, ni imelo jasno določenega mesta. Tako so se pojavljale različne ideje za umestitev upravnega središča v Ljubljani. Ena izmed teh je bila ideja o gradnji novega modernega mestnega središča severno od Save za Savsko ježo po vzoru novega Beograda. Vendar je bilo sklenjeno, da središče ostane tam, kjer se je historično ustalilo. Upravne in vladne palače so iskale svoje mesto predvsem v južnem delu ožjega središča Ljubljane. Prav z namenom locirati in oblikovati upravno središče je bil leta 1948 razpisan vse jugoslovanski natečaj za arhitektonsko rešitev objekta ljudske skupščine. Urad za regulacijo Ljubljane je izbral lokacijo na že omenjenemu mestu tedanjega velesejma ob Lattermannovem drevoredu. Na natečaju so sodelovali najpomembnejši slovenski in nekateri jugoslovanski arhitekti. Prispeli projekti so bili razdeljeni v tri skupine: funkcionalne, monumentalne in prostorsko plastične (Grabrijan, 1968; Mihelič, 1983).

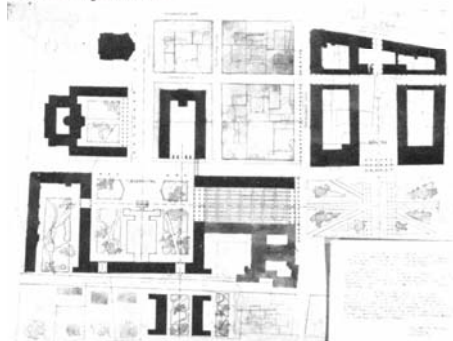
Iskanje oblike novega upravnega središča je sprožilo tudi razpravo o tem, kakšna naj bi arhitektura nove družbene ureditve sploh bila. Izhodišče razprave je temeljilo na želji

pretrgati vezi z dekadentno buržoazno kulturo ter na iskanju novih form v nasprotju s tistimi, ki so jih razvili v kapitalističnih deželah. Tako arhitektura kot urbanizem naj bi postala glavni zunanji odsev nove demokracije in bi se morala naslanjati na tradicijo fevdalne arhitekture, ljudsko stavbarstvo in vrsto domačih arhitektov. V okviru razprave so se pojavila različna mnenja. Ena stran se je nanašala bolj na tradicijo, druga pa je težila k sodobnim aktualnim tendencam evropske arhitekture in kreativnemu umetniškemu ustvarjanju. Slednjo je zagovarjal tudi Grabrijan, ki je v svoji kritiki natečajnih projektov za ljudsko skupščino opozarjal, »da pri tako pomembni nalogi ne bi smeli posnemati tujih vzorov (Panteon, Kapitol v Washingtonu itd.) ali se zatekati k provincialnim ali klasicističnim rešitvam po vzoru malih nemških kneževin (Weimer, Hannover itd.), pač pa kreativno iskati našim razmeram ustrezen izraz« (Mihelič, 1983: 37).

NATEČAJ ZA UREDITEV OBMOČJA KONGRESNEGA TRGA (1939)

Gvardjančič

Tepina

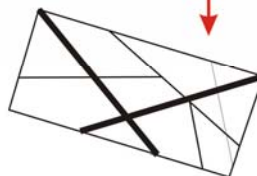

Ravnikar

UREDITEV SREDIŠČA LJUBLJANE (1953)
Urad za regulacija Ljubljane

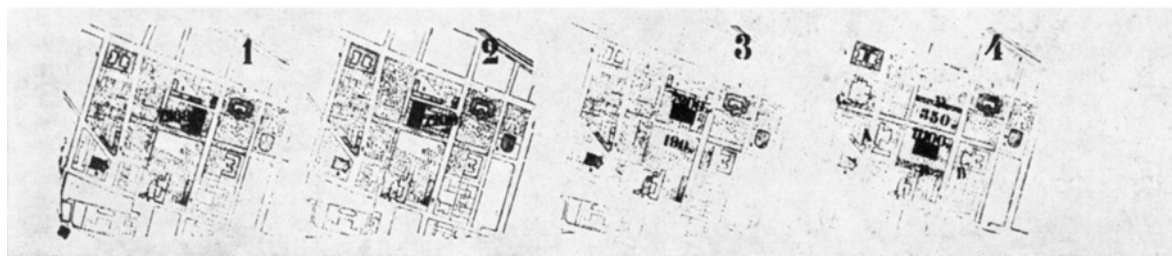
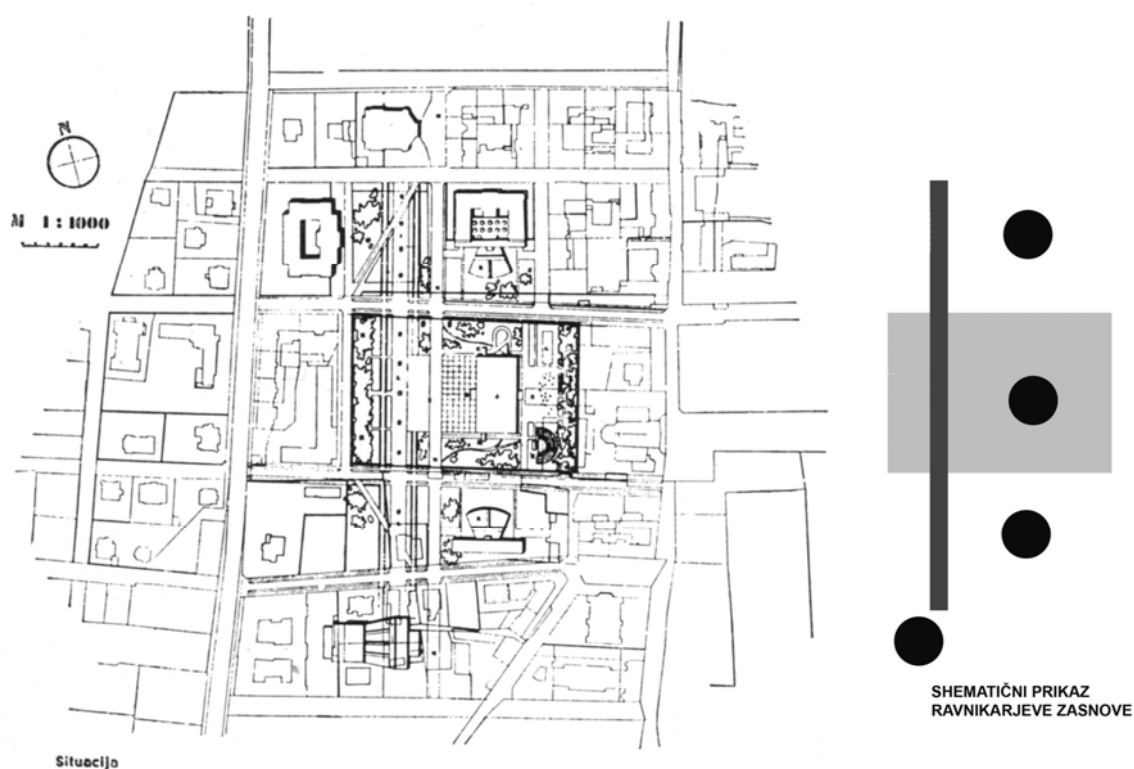
Vladni, upravni objekti

Kongresni trg v novi podobi

Slika 114: Predlogi regulacije mestnega središča Ljubljane (cit. po Mihelič, 1983)

Večina natečajnikov se je ukvarjala zgolj z arhitektonsko rešitvijo objekta skupščine. Ravnikar pa je poskušal zajeti širši prostor in želel ustvariti upravno središče, kjer bi bila ljudska skupščina povezana v celoto s stavbo prezidija ljudske skupščine, s kulturnim parkom na Nunskem vrtu ali ob Cekinovem gradu, s stavbo predsednika vlade, palačo centralnega komiteja ob ljubljanski magistrali in drugimi kulturnimi ustanovami. Podobno kot Plečnik je načrtoval preureditev tivolskega parka v monumentalno osno kompozicijo. Pravokotno na to os pa bi projektiral avenijo iz Tivolija do magistrale, ob katero bi razvrstil vladne palače. Stavbo ljudske skupščine je predstavljal preprost kubus, katerega glavna fasada je plečnikovsko okrašena z monumentalno plastiko in obložena s kamnom (Mihelič, 1983).

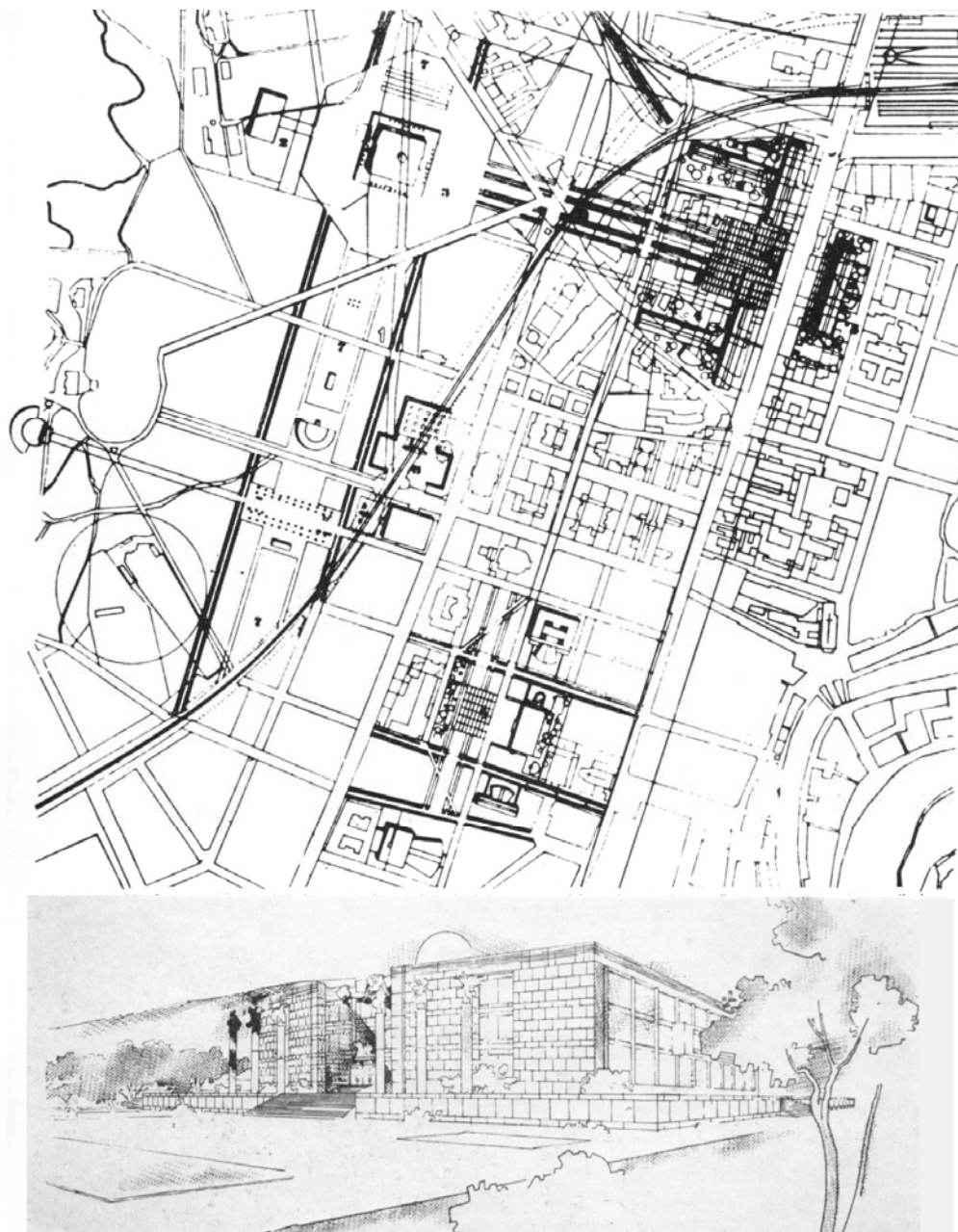
Slika 115: Ravnikarjeve študije za novo upravno središče v letih 1946-47 (cit. po Mihelič, 1983)

4.7 TRG REVOLUCIJE

Natečaj za objekt skupščine ni dal pričakovanega rezultata in do 50-tih let je ideja o novem upravnem središču poniknila. Ob koncu 50-tih let so predvideli novo lokacijo za parlament ob Šubičevi ulici. Brez natečaja je bila izdelava projekta zaupana arhitektu

Vinku Glanzu. Figuralne plastike glavnega portala sta izdelala kiparja Zdenko Kalin in Karel Putrih. Zgradba parlamenta je bila zgrajena v letih 1954-60 (Mihelič, 1983).

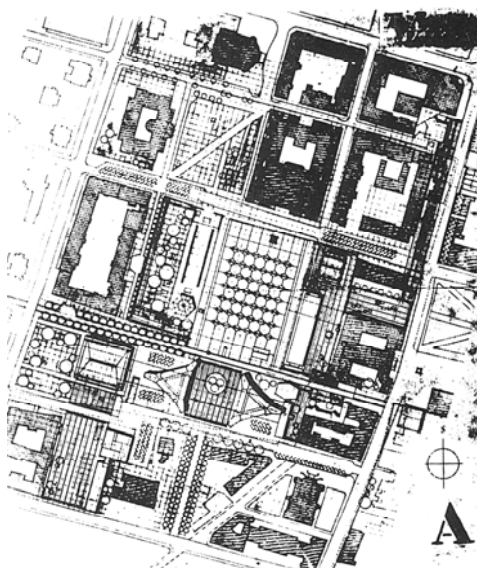
Nunski vrt je bil velikanski nezazidan prostor v središču mesta, ki je ravno zato pomenil privlačno točko za umestitev novega upravnega središča. Nanj je opozoril že Ravnikar v natečajnem projektu za okolico Kongresnega trga leta 1939. Kasnejši predlog za gubernij ljubljanske skupščine je podal v treh variantah (glede na lokacijo gubernija). Po eni varianti naj bi stavba prezidija stala na koncu Valvasorjevega trga (danes Muzejski park, tudi Park herojev) v kompleksu, ki naj bi segal preko Šubičeve ulice. V drugi varianti bi stala v bližini Veselove in tako povezovala v novo celoto Valvasorjev park in Nunske vrtove. V tretji pa bi prezidij stal globoko v Nunskih vrtovih in bil od samostana ločen s pasom drevja. Zadnja varianta je bila osnova za nastanek Trga republike (Mihelič, 1983).

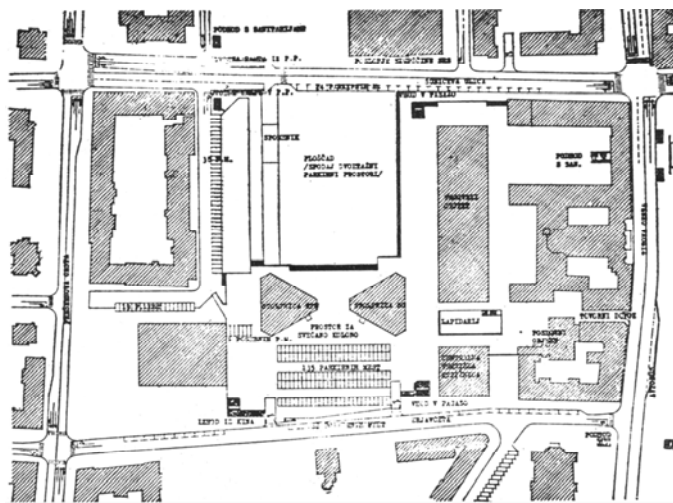
Slika 116: Ravnikarjev natečajni projekt za stavbo ljudske skupščine v Ljubljani, 1948 (cit. po Mihelič, 1983)

Zanimivo je, da je Ravnika trg novega upravnega središča orientiral v osi sever – jug. Tu lahko vidimo povezavo s Plečnikovo kopno osjo. Tako kot je Plečnik v svojem projektu za Južni trg postavil na kopno os pravokotno perspektivno avenijo na Grad, tako je tudi Ravnika usmeril pogled iz trga preko Nunske cerkve na Grad. Usmeritev sever – jug je bila v nasprotju z značilnostjo ljubljanskih trgov, za katere je že Fabiani ugotovil, da so enotno orientirani na Grad. Pri mnogi Ravnika-jevih projektih je zaznati na eni strani funkcionalistično lecorbusierovsko arhitekturo, na drugi pa plečnikovski klasicizem. Poleg tega pa lahko v ozadju njegovih projektov razberemo željo po novem mestnem središču oz. reprezentativni agori v središču Ljubljane (Mihelič, 1983).

Leta 1958 je Ravnika izdelal nov alternativni predlog zazidave Nunskega vrta. Zasnoval ga je kot reprezentativni prostor namenjen republiški upravi, v katerem bi stal spomenik revolucije. Koncept ostaja enak. Osnovno orientiran trg, zaključen na severu in jugu z reprezentativnima zgradbama, na zahodu z alejo herojev, ob nunskega samostanu pa s portikom in panteonom zaslužnih. Leta 1960, ob natečaju za južni del središča Ljubljane, se izkristalizira podoba in vsebina trga. Ravnika prejme za svoj natečajni projekt prvo nagrado. Projekt se sicer razlikuje od prejšnjega predloga (iz leta 1958). V program vključi kulturne in upravne ustanove (galerija, muzej, gledališče, kinodvorana, obe stavbi republiškega predsedništva, uprave in slovenskega gospodarstva). Oblikovno pa se spremeni prvotno zaprt in vzdolžno usmerjen trg v bolj kompleksno površino s sredinskim žariščem v spomeniku revolucije. Slednji je bil postavljen na ploščad med dve stolpnici. Ti dve podvojeni (dublirani) stolpnici sta pomenili avtonomen in agresiven poseg v historično mestno tkivo. Z njima je Ravnika vzpostavil dialog s starim baročnim zvonikom nunske cerkve in jima dal simbolično vlogo povezave oz. poudarka ozkega grla Ljubljane med Gradom in Rožnikom. S svojo vertikalnostjo naj bi hkrati poudarjale mesto slovenske politične in gospodarske oblasti (Mihelič, 1983).

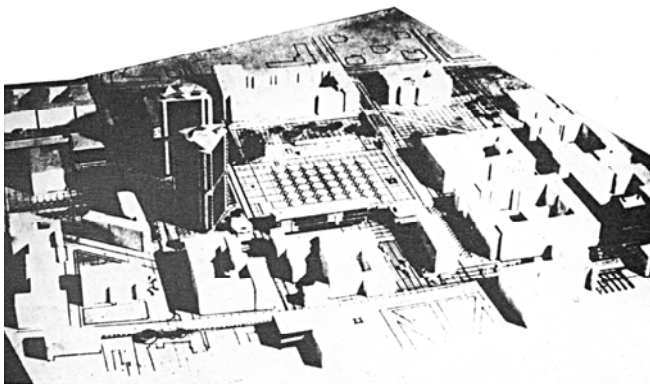
Slika 117: Ravnika-jev predlog za Trg republike leta 1960 (cit. po Mihelič, 1983)

Slika 118: Zazidalni načrt za Trg republike iz leta 1962 (cit. po Mihelič, 1983)

Zazidalni načrt za Trg revolucije (danes Trg republike) je bil izdelan leta 1962. Zaznati je nekaj razlik kot je premik spomenika s platoja med stolpnicama ob glavno ploščad, v zeleno okolje in zasuk obeh stolpnic (z vogali obrnjeni ena proti drugi ter pomaknjeni bolj proti sredini ploščadi). Oblikoval je več manjših trgov, ki so med seboj ločeni in hkrati povezani, se stopničasto spuščajo proti ploščadi pred stolpnicama in imajo vlogo

predprostorov pred glavno ploščadjo. Stolpnici nista spremenili le svoje lege, pač pa tudi obliko. Prisekane so bile stranice in vogali prizmatičnih teles (Mihelič, 1983).

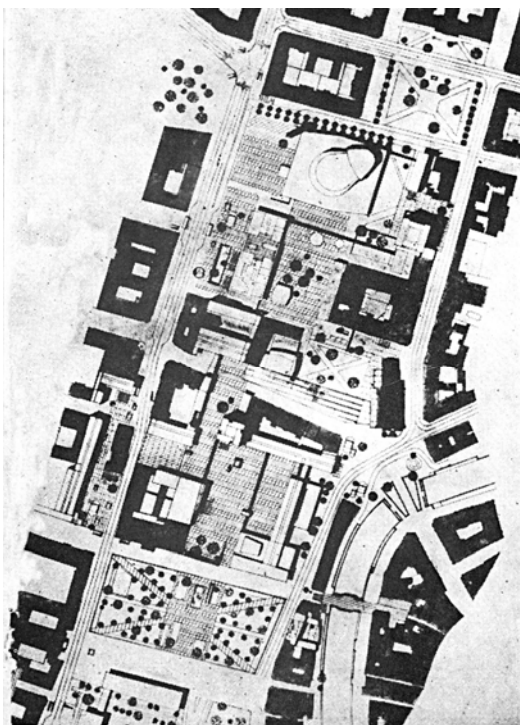

Slika 119: Maketa predloga iz leta 1960 (cit. po Mihelič, 1983)

Slika 120: Obstoječe stanje, stolpnici (Mihelič, 1983)

Sredi šestdesetih let so bila dela na Trgu republike ustavljena. Vzroki so bili predvsem finančne narave. Glavni investitor (izvršni svet) je odstopil, obdržal je ploščad in spomenik revolucije, medtem ko so ostalo pridobila močnejša gospodarska in trgovska podjetja. Trg kot osrednje reprezentativno upravno središče se je začel spreminjati v poslovno trgovsko središče, sočasno s funkcijo pa se je spreminjala tudi forma. Stolpnici sta nižji za devet nadstropij in tako ne izstopata iz mestne silhuete kot je bilo predvideno. Dodana sta jima bila tudi zaključka na vrhu, različnih višin, namesto prosojne steklene fasade stolpnic so bile uporabljene granitne plošče. Poslovne stavbe se širijo iz ploščadi stolpnih objektov navzven, osrednja ploščad je degradirana v parkirni prostor. Kljub spremenjeni podobi in vsebini ostaja trg pomembna točka mestnega življenja. Iz prostora trga pelje povezava preko Plečnikovega trga do Zvezde in Kongresnega trga (Mihelič, 1983).

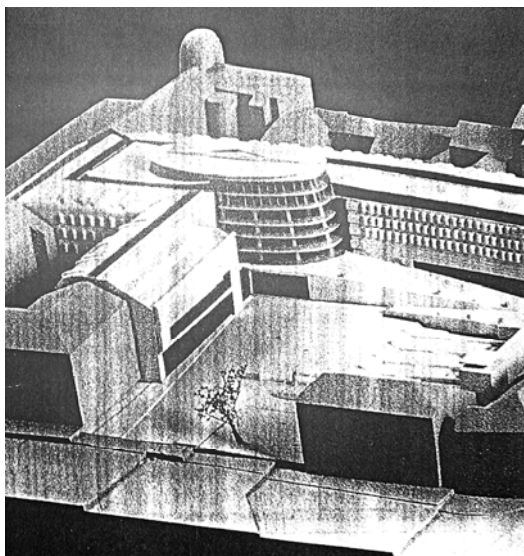
Slika 121: Ravnikarjev predlog za natečaj iz leta 1957, pod šifro »Hrami« (cit. po Mihelič, 1983)

Kot lahko vidimo na sliki 121, je Ravnika v svojem načrtovanju posegel tudi na prostor Južnega trga. Sodeloval je pri natečaju iz leta 1957 za ureditev severnega dela središča Ljubljane. Natečaj je zajemal tri stavbne bloke od Kongresnega trga do Dalmatinove ulice ter prostor med Wolfovo in Miklošičevo ter na drugi strani Slovensko cesto. Natečaj sicer po mnenju žirije ni dal ustrezne rešitve. Spet pa izstopa izmed natečajnih rešitev Ravnika predlog, ki stopa izven meja natečajnega območja. V območju namenjenemu centralnim dejavnostim niza trge v sekvenci. Kare Južnega trga odpre in tako nadaljuje kompozicijo v smeri sever – jug, ki jo je oblikoval Plečnik. Tako podaljša oblikovano os, ki se je poprej zaključila z Južnim trgom in jo nadaljuje s trgi do Dalmatinove ulice. Ta kompozicija pa ostaja zgolj na papirju (Mihelič, 1983).

Protokolarni prostori v Socialistični federativni republiki Jugoslaviji so se navezovali na rezidence in protokolarne objekte maršala Josipa Broza Tita. Na voljo je imel več takšnih prostorov: v Beogradu, Zagrebu, domovanje na otoku Vanga (Brioni), v Sloveniji Grad Brdo in Vila Bled. Na Brionih so bile še druge rezidence namenjene državnemu protokolu: Vila Brionka, Hotel Istra, Hotel Neptun (za goste), Bela vila (Tito, sprejemi). Rezidence je imel tudi v Ohridu, Jastrebrcu, Tari, Zlatiboru, Igalu, Karađorđevu, Miločerju, Đerdapu, Bugojnu, itd. K reprezentančni lastnini maršala so se štela tudi prevozna sredstva; motorna jahta Podgorka, ladja Galeb in Modri vlak. Kadar je maršal nagovarjal ljudstvo pa je svoje govore podal z balkona ljubljanske Univerze (Kongresni trg), v Beogradu pa so se ljudje zbirali na Trgu republike. Predstavniki tedanjih državnih oblasti v Ljubljani so imeli svoje prostore v današnji vladni palači. Protokolarni dejavnosti Tita so se odvijale v njegovih protokolarnih objektih. Protokol je sledil pravilom, ki so (bila) veljavna na področju meddržavnih odnosov. Največ srejemov tujih delegacij se je odvijalo na Brionih. Tako se je tu odvijal sprejem gosta, njegova pogostitev, pomembni pogovori ob cigarah in dobremu žganju, sprehodi po otokih, prenočitve in druge protokolarne dejavnosti (Smole, 1992). Kadar je Tito nagovarjal množice ali bil vodilni akter državnih proslav, so se državljani zbrali na že omenjenih trgih ali na stadionih (ali drugih objektih, ki so zmogli sprejeti takšno množico). Kot del protokola lahko omenimo tudi Titove sprevede (pot od ene do druge točke v prostoru, ki je bila za maršala načrtovana), ki so spominjali na slavnostne sprevede ameriškega predsednika po Pensilvanjski aveniiji.

4.8 NATEČAJ ZA JUŽNI TRG 1990

V letih 1988-1989 je bil izveden natečaj za ureditev Južnega trga, vendar ne z namenom urediti odprt prostor za javna udejstvovanja, ampak z namenom oblikovati luksuzni hotel. Smernice natečaja so poudarjale oblikovanje prostora kot trga (tudi v navezavi s Plečnikovim Južnim trgom). Natečajne rešitve so bile v glavnem usmerjene v arhitektonsko oblikovanje hotela I. kategorije. Dejstvo je, da je ustvarjanje prostora kot javne sfere mesta in hkrati kot mesta prestižnega hotela, konfliktna in težko izvedljiva naloga. Izid natečaja je bil znan leta 1990. Podeljene so bile vse tri nagrade. Zmagovalni projekt je elaborat, katerega avtor je bil arhitekt Boris Podrecca s sodelavci. Podrecca v svojem predlogu ureditve kareja ob parku Zvezda ohranja Knafljev prehod, trg pred hotelom oblikuje delno kot dovozno rampo, hotelskemu kompleksu pa omogoči nudenje izrednih pogledov iz hotelskih sob. Tako luksuzni hotel poudarja rob kareja in pušča velik odprt prostor (v glavnem odprt na Kongresni trg) na katerega se navezujejo različni programi (galerija, jazz klub, gostinske ponudbe,...). Med rešitvami se pojavljajo različne ideje, nekatere poudarjajo objekt hotela do dimenzij, ki presegajo sam kare, druge poudarjajo trg do te mere, da ponovijo Plečnikovo rešitev Južnega trga (Odeonska varianta), ko trg zavije in se steka na Prešernov trg (Repše, 1991).

Slika 122: Maketa zmagovalnega predloga (cit. po Repše, 1991)

Slika 123: Tloris predloga Podrecce za natečaj Južni trg (cit. po Repše, 1991)

V množici objektov znotraj mesta Ljubljane, ki se navezujejo na državno – upravno funkcijo, lahko poudarimo vladno palačo na Cankarjevi in Urad predsednika vlade na Gregorčičevi ulici, Parlament na Šubičevi ter Magistrat na Mestnem trgu. Kot odprta prostora izstopata Trg republike, z raznimi državnimi proslavami, koncerti in tudi kot začetna točka demonstracij, ter Kongresni trg. Slednji je bil nosilec mnogih pomembnih dogodkov kot npr. shoda ob ustanovitvi Jugoslavije leta 1918, ko je kot slavnostni govornik govoril na trgu Ivan Hribar; osvoboditve Ljubljane maja 1945, ob koncu druge svetovne vojne, ko je Ljubljančane z balkona današnje Univerze nagovoril Boris Kidrič (predsednik prve slovenske vlade), nagovorov Tita prav tako iz balkona Univerze, po vojni so na trgu prirejali prvomajske parade oz. velika ljudska zborovanja, zborovanje v podporo četverici 1988, srečanje s predsednikom Billom Clintonom junija 1999.

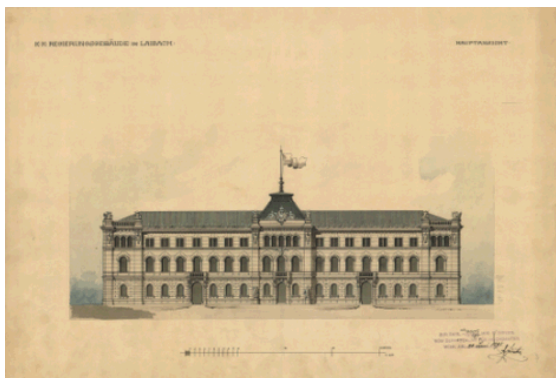
4.9 PROTOKOLARNI OBJEKTI V REPUBLIKI SLOVENIJI DANES

S protokolarnimi objekti v republiki Sloveniji upravlja Javni gospodarski zavod Brdo - Protokolne storitve Republike Slovenije. Večino tu predstavljenih informacij je pridobljenih prek njihove uradne spletne strani. Med obstoječimi objekti se veliko uporabljata vladna palača in Grad Brdo, ostali objekti se redko uporabljajo v državne protokolarne namene (bolj se uporabljajo v komercialne namene). Vzrok za to leži v slabši opremljenosti objektov oz. neprimernosti glede na raven obiskovalcev. Nekateri objekti imajo sicer izjemno lego (Vila Bled, Vila Tartini) in bi se lahko izkazali ob primerni oskrbi za izjemne protokolarne objekte.

4.9.1 Rezidenca predsednika RS - vladna palača

Stavba v središču Ljubljane, v kateri je Urad predsednika Republike Slovenije, se je začela graditi leta 1886. Skozi čas je imela funkcijo sedeža predstavnikov državne oblasti v Ljubljani. Od leta 1918 je bil tu sedež deželne vlade, nato so bili tu narodna vlada, po drugi svetovni vojni pa izvršni svet slovenske skupščine. Po letu 1975 se je v stavbo naselilo slovensko predsedstvo, od leta 1993 pa je v vladni oz. predsedniški palači Urad predsednika Republike Slovenije. Objekt ima slovesne prostore, ki so v rabi ob protokolarnih dogodkih oz. obiskih (tudi s strani Predsednika vlade). V notranjosti stavbe

najdemo namreč Kristalno dvorano, ki je največji prostor v palači. Namenjena je sprejemom ter velja za enega najlepših tovrstnih prostorov pri nas. Glavno fasado na Prešernovi ulici, skozi katero gost protokola vstopi, krasita sedeči figuri predstavljajoči moč in zakon (Vladna palača, 2000). Glavni vhod se odpira direktno na prometno ulico in tako ni poudarjen z večjo prosto tlakovano površino kot je za vhode v protokolarne objekte običajno.

Slika 124: Pročelje vladne palače (Vladna palača, 2000)

Slika 125: Glavni vhod vladne palače (Vladna palača, 2000)

4.9.2 Vila Podrožnik

Lastnikov objekta, ki je stal na mestu današnje vile Podrožnik, je bilo več (Gabrijel Gruber, Avguštin baron Zois in mnogi drugi). Leta 1909 je graščino, ki je stala na tem zemljišču, kupil ljubljanski trgovec Robert Kollmann. Na mestu graščine je zgradil bogato gospodsko vilo (delo arhitekta Kocha). Kollmannov grad je imel prepoznaven vogalni stolp, po katerem je dobil svoj vzdevek. Kollmann je zapustil (1931) vilo in zemljišče posebni ustanovi, ki je podpirala trgovce in slepe. V letu 1940 je vilo na javni dražbi kupila mestna občina. Poleti leta 1942 se je v gradu nastanil dekliški internat. Po letu in pol pa so Kollmannov grad zasedli nemški okupatorji. Od leta 1949 se uporablja za protokolarne namene. Vila je dobila sodobno podobo (v letih 1949-50), ki jo je zasnoval Plečnikov učenec, Vinko Glanz, arhitekt znan po svojih delih na Brionih (vile za predsednika Tita), oblikovanju slovenskega parlamenta (1954) in prenovah vladnih vil RS (od 1958 dalje). Bivši predsednik Kučan je v vili Podrožnik sprejel dalajlamo, dansko kraljico in španskega kralja. Za sprejeme, tiskovne konference, kosila, večerje in klepete jo poleg predsednika države uporablja tudi premier, drugi ministri in visoki državni funkcionarji. Nahaja se v prestižnem delu Ljubljane, v Rožni dolini in je dobro ohranjena, ni pa ravno razkošno opremljena. Vila nudi možnost prenočitve in pogostitve. Objekt je bil v državne namene pogosto uporabljan s strani maršala Tita, danes pa njegova raba zamira (Šijanec, 1961; Plečnikova šola..., 1996; Javni gospodarski..., 2006).

Slike 126, 127, 128: Zunanja in notranja podoba vile Podrožnik (Javni gospodarski..., 2006)

4.9.3 Grad Brdo in predsedniški apartma hotela Kokra

Grad Brdo je danes zelo pogosto rabljen protokolarni objekt. Zgrajen je bil v zgodnjem 16. stoletju. Postavil ga je kranjski deželni vicedom Jurij pl. Egkh – Hungersbach. Dvorec je prek porok in dedovanja prešel v druge roke. Okoli leta 1753 je celotno posest kupil poslovnež Michelangelo Zois. Za njim je posest prevzel sin Žiga, ki je skupaj z bratom Karlom ob dvorcu uredil baročno koncipiran park. Sledili so različni lastniki (med njimi družina Karađorđević), med drugo svetovno vojno pa so grad zasedli nemški orožniki. Leta 1947 so Brdo nacionalizirali in ga preuredili v rezidenco predsednika Tita. Po letu 1991 je dvorec s posestvom postal protokolarni objekt RS. Grad se uporablja za protokolarne namene, slavnostne sprejeme, uradne razgovore, podpisovanje pogodb, predstavitve, praznovanja, tiskovne konference. Del protokolarnih dogodkov, kot je prenočitev gosta, pa včasih poteka v bližnjem hotelu Kokra. Ta se nahaja tik ob vstopu na posestvo gradu. Hotel je poznan po svoji ugodni lokaciji, urejeni okolici in kakovostni ponudbi. Hotel visoke kategorije nudi tudi predsedniški apartma s spalnico, dnevno sobo, dvema delovnima prostoroma, garderobno sobo in sprostitveno kopalnico (Stopar, 1996; Javni gospodarski..., 2006).

Slike 129, 130, 131: Zunanja in notranja podoba gradu Brdo (Na Brdu..., 2006; Javni gospodarski..., 2006)

4.9.4 Grad Strmol

Grad se prvič omenja v 13. stoletju, v pisnih virih je mogoče zaslediti povezavo s celjskimi grofi. V 17. stoletju je grad kupil baron Ruessenstein, ki je grad med leti 1643 in 1668 prezidal, utrdil in uredil grajsko okolico s štirimi ribniki in drevoredom. Med poznejšimi lastniki je Michelangelo Zois (po letu 1768) in znana industrijska družina Hribar. Slednja je grad prenovila (manjše utilitarne korekture obstoječega stanja in oprema dvorišča ter zelenih površin ob dvorcu s Puttovimi plastikami iz Zaloga). Po letu 1944 je bil v stavbi sedež nemškega štaba. Po končani vojni so grad Strmol nacionalizirali in spremenili v protokolarni objekt (Stopar, 1996; Javni gospodarski..., 2006).

Strmol stoji na pobočju Dvorjanskega griča. Današnji vhod krasita plastiki atlantov. Na severni strani gradu je razsežno odprto pravokotno dvorišče, obdano z baročnimi plastikami antičnih mitoloških ženskih figur in puttov iz peščenjaka. Na južni strani dvorca je vrtna terasa s fontano. Na nižji terasi pod obzidjem je urejen parterni park, pod njim pa leži ravnica z jezercem, nekdanjim ribnikom. Danes spadata tako dvorec kot park med slovensko kulturno dediščino. Dvorec je obnovljen in namenjen predvsem kulinarčnemu delu gostitve, ima tudi prenočitvene kapacitete. Grajski park omogoča vpetost gradu v gozdnato krajino z dostopnim elementom v obliki lipovega drevoreda na zahodni strani. Parter ob gradu terasasto prehaja proti travni površini, ki je obdana z iglavci in redkimi listavci, tako da je ohranjena os pogleda proti dolini (Stopar, 1996; Javni gospodarski..., 2006).

Sliki 132, 133: Grad Strmol od zunaj in znotraj (Javni gospodarski..., 2006)

4.9.5 Vila Bled

Vila ima pestro zgodovino in izjemno lego ob slovenskem znamenitem turističnem biseru (Bledu). Njeni začetki segajo v obdobje med 1883 in 1885, ko je na mestu sedanje vile avstrijski plemič, vojvoda Ernest Windischgrätz, zgradil veliko dvonadstropno vilo. Od leta 1920 je veljala za poletno rezidenco Aleksandra Karađorđevića in njegove družine. V času vojne so vilo dobili v roke okupatorji. Sedanjo podobo je dobila med leti 1946-48 pod roko Plečnikovega učenca Glanza. Prenovljena je služila maršalu Josipu Brozu Titu kot predsedniška rezidenca. V njej je sprejemal uradne obiskovalce, kot so bili: Haile Selassie, Khrushchev, King Hussein, Nehru, Indira Ghandi, Nasser, Kaunda, Akihito iz Japonske in druge. Leta 1984 je vila Bled odprla vrata za turistično javnost. Po treh letih pa je bila tudi kot prvi hotel nekdanjih socialističnih držav vključena v prestižno francosko verigo Relais & Chateaux. Vila je bila tako vedno v središču diplomatskega, političnega in družabnega dogajanja. Kot taka ponuja ozračje prijetnega udobja in imperialističnega šarma, na kar nakazuje že dejstvo, da je zgrajena z marmorja iz otoka Brač v Dalmaciji, tako kot Bela hiša v Washingtonu. Omeniti velja tudi obsežen park okoli vile in naravno okolico, ki ponuja izjemne vtise. Sam park zavzema pet hektarjev, jezersko obrežje in nad sto različnih vrst dreves, ki so jih dotedanji lastniki prinesli z vseh strani sveta (Šijanec, 1961; Vila Bled, 2006).

Slika 134: Vhod v vilo Bled (Vila Bled, 2006)

Slika 135: Bivši jugoslovanski predsednik Tito pred vilo Bled leta 1948 (Vila Bled, 2006)

4.9.6 Vila Tartini

Vila Tartini na slovenski obali ima izjemno lego. Je izreden vladni protokolarni objekt, ki pa se v zadnjem času uporablja predvsem za manjše pogostitve gostov. Za druge protokolarne dogodke se uporablja kompleks Hoteli Morje v Portorožu, predvsem kongresni center v imenovanem kompleksu (Javni gospodarski..., 2006).

Antična predhodnica vile Tartini je bila najverjetneje vila rustika. Kasnejši znani lastnik je družina Tartini (18. stoletje). V vili, ki je služila kot letna rezidenca družine, naj bi svoja otroška leta preživel tudi znani piranski komponist in violinist Giuseppe Tartini. Do poveljnega časa je zamenjala več lastnikov in najemnikov. Pri obnovi vile med letoma 1956 in 1958 sta arhitekt Vinko Glanz in arhitektka Jutta Krulc izhajala iz zgodovinske situacije. Novogradnja je zrastle iz parkovnega organizma baročno zasnovanega italijanskega parka. Osnovno informacijo pri obnovi so omogočali podatki starejših italijanskih zgodovinopiscev in fotografije Alfreda Pettenerja. Sedanja zasnova tako vključuje osnovne tlorisne dimenzije baročne palače s poudarjenim osrednjim delom, podobno lokacijo vhoda, organizacijo zahodne – morske fasade, upošteva terasasto zasnovo vrta ter dostop do hiše, ki stoji na dvignjenem platoju. Je tipična arhitektura 50-ih let. Sestavljena je iz dveh delov, iz prednjega in zadnjega z notranjim atrijem v sredini. Vrt sestavljajo s kamnom oblečeni stebri, tlakovane poti, ki vodijo do razgledišč na morje, do pomola ter po kamnitem stopnišču, med dvema visokima cipresama do originalnega opečnatega tlaka, ki je ostanek cerkvice sv. Bassa (Dešnik, 1995).

Slika 136: Vila Tartini (Dešnik, 1995: 33)

4.9.7 Grad Snežnik

Grad se nahaja v Loški dolini. Prvič je omenjen leta 1269. Na imenovanem območju so potekale pomembne trgovske poti, ki so jih želeli zavarovati z gradnjo trdnjav kot je bila prvotna trdnjava Snežnik. V svoji zgodovini je grad zamenjal mnogo lastnikov. Zanimiv je zaradi svoje opreme (dragoceno pohištvo) in parka oblikovanega v angleškem krajinskem slogu. Leta 1945 sta bila grad in posestvo podržavljeni. Danes je grad odprt za javnost, saj v njem potekajo ogledi, poroke, občasne umetniške razstave, večeri poezije, glasbe in literature, komorni koncerti idr. Kot ena izmed protokolarnih rezidenc Republike Slovenije se kaže kot neizkoriščen potencial (Slana, 1997).

Slika 137: Grad Snežnik (Snežnik, 2005)

Slika 138: Grad Snežnik (Grad..., 2002)

Republika Slovenija ima v lasti izjemne protokolarne objekte. Ti so sicer raztreseni po Sloveniji (glej Prilogo A – zanimivost: protokolarnih objektov v vzhodni Sloveniji ni), vendar to ne opravičuje zmanjšane rabe teh objektov. Lahko rečemo, da prav ta razpršenost objektov po Sloveniji omogoča različne in privlačne atmosfere prostora. V primeru boljše opremljenosti gradov in vil bi lahko protokolarne objekte rabili v namen enodnevnih izletov in prenočitev različnih državnih gostov. Ob večjih konferencah bi lahko bili gostje nameščeni v teh objektih. Ob primerni ureditvi vseh protokolarnih objektov bi lahko ustvarili enokovredne protokolarne centre. Tako bi lahko objekte rabili pogosteje in izmenično, podobno kot se danes uporablja grad Brdo. Vsak izmed teh objektov nudi v določenem letnem času izjemno pokrajinsko scenografijo, tako bi mogoče čas rabe objekta pogojevali tudi letni časi. Seveda bi morali urediti ne samo notranjost objektov, pač pa tudi okolico; dvorišča in vrtove. Kako bi uredili zunanje predele posesti je odvisno od trenutne ohranjenosti prostorskih zasnov, od vzgiba po rekonstrukciji parkovnih ureditev kot so nekdaj bile ali od želje po iskanju novih oblikovnih rešitev.

4.10 PROTOKOLARNA ENOTA SLOVENSKE VOJSKE

Vojska predstavlja (v svojih enotah) glavno sestavino državnih protokolarnih dejavnosti. Urejene vojaške vrste korakajo na državnih proslavah, dvigujejo zastavo, izvajajo salve in postrojijo častno četo ob prireditvah ali sprejemih. Kako pomemben člen države (oblasti) je vojska, nam dokazuje že zgodovina. Težko bi našli vladarja, ki ni imel svoje vojske. Celo papež jo ima: znano Švicarsko gardo ter Plemenito in Palatinsko gardo.

Slika 139: Švicarska garda papeža (Index..., 2007)

Slika 140: Kraljičina garda, Velika Britanija (Index..., 2007)

Slika 141: Vojaki Ameriške vojske častni pogreb v Arlingtonu (Index..., 2007)

Slika 142: Kraljeva garda, Danska (Index..., 2007)

Slika 143: Kraljeva garda, Švedska (Index..., 2007)

Slika 144: Francoska Republikanska garda, sprejem pred Elizejsko palačo (Index..., 2007)

Posebne enote vojske so gardne enote. Garda je visoka profesionalna in izurjena vojaška enota, ki opravlja prvenstveno naloge zavarovanja pomembnejših objektov ali oseb poleg tega pa izvaja tudi naloge najvišjega vojaškega protokola – svečani postroji, svečane straže, svečani sprejemi. Naloge vojaškega protokola so le del nalog, ki ji garda opravlja in za katere se usposablja in uri. Gardna enota je vojaška enota, tako je njeno urjenje

temu prilagojeno (ima posebni dodatni program). V zgodovini so se gardne enote izkazale kot najelitnejše in najbolj opremljene enote (Ministrstvo za obrambo..., 2007).

Začetki častne enote Slovenske vojske (SV) segajo v čas pred razglasitvijo samostojnosti Republike Slovenije. Protokolarno enoto so priložnostno sestavljali vojaki, ki so služili vojaški rok v Učnih centrih Pekre pri Mariboru in na Igu pri Ljubljani. V septembru 1991 so častno enoto sestavili iz pripadnikov stalne sestave vojske. Kot častna enota so se vojaki prvič predstavili javnosti 24. decembra 1991 na slovesni prisegi vojakov (enota se je prvič postrojila s praporom častne čete). Izkazalo se je, da mora biti častna enota vedno dosegljiva in pripravljena na izvedbo protokola. Tako je njene naloge prevzel 520. Učni center v Šentvidu pri Ljubljani, ki je bil v letu 1992 preformiran v bojno enoto 1. bataljona 52. Brigade TO. Častna četa se je 25. junija 1992 prvič predstavila v javnosti v častnih uniformah. Naslednjega leta se enota preimenuje v 106. častno četo. Na proslavi ob Dnevu Slovenske vojske 21. maja 1994 je enota javnosti prvič predstavila častni pozdrav v novem slogu imenovanim »DOMINE«. Zaradi vse več protokolarnih dogodkov na državnem nivoju in v SV je bila 106. častna enota premajhna, zato se je 17. oktobra 1997 formiral iz te enote in iz 1. bataljona 52. brigade SV 12. Gardni bataljon SV. Poveljstvu Gardnega bataljona pripade tudi Orkester SV. Izjemno pripravljenost bataljona kaže odlikovanje leta 2001. Gardni bataljon (ki ima lasten »show program«) je bil odlikovan z Redom Slovenske vojske. Z ukinitvijo naborniškega sistema v SV se tudi Gardna enota dopolnjuje z profesionalnimi vojaki PSSV. 1. junija 2004 se je enota preformirala v enoto za protokol, Orkester SV je postal samostojna enota. Z mesecem aprilom 2005 se je formirala konjeniška enota SV, ki deluje znotraj Enote za protokol in je nastanjena v objektih Kobilarne Lipica. 15. maja 2005 je gardna enota SV predstavila javnosti nove gardne uniforme (Ministrstvo za obrambo..., 2007).

Pripadniki Enote za protokol se v javnosti predstavijo v vsem svojem sijaju na mnogih svečanostih, proslavah, pogrebnih svečanostih, žalnih slovesnostih, polaganjih vencev, prisegah in ostalih prireditvah. Enota je opremljena z avtomatskimi puškami, puškomitraljezi oz. ostrostrelnimi puškami ter z vadbeno in častno PAP. Za potrebe protokola podčastniki in častniki uporabljajo častno avtomatsko puško ter častno sabljo. Gardni bataljon ima tudi baterijo topov M-48 B1 s katero ob Dnevu državnosti, Dnevu Slovenske vojske ter po ukazu Načelnika generalštaba izstreli častne salve (Ministrstvo za obrambo..., 2007).

Slika 145: Pozdrav državnikom
(Slovenska vojska, 2006)

Slika 146: Prikaz izurjenosti čete (po določenem programu – show program), v novih gardnih uniformah
(Slovenska vojska, 2006)

5 SKLEPNE UGOTOVITVE V PRIMERJAVI TUJIH IN SLOVENSКИH PRIMEROV PROTOKOLARNIH PROSTOROV

V pregledu primerov vzetih iz različnih delov sveta, podanih tudi glede na zgodovinska obdobja smo videli primere od grške agore, rimskih forumov, Aachna, sienskega Il Campa do idejnih zamisli arhitekta Speera, Tiananmena, Rdečega trga, pariških Elizejskih poljan. Našteli bi lahko še mnoge druge primere (npr. trg Trafalgar ali trg Sv. Marka).

Slika 147: Shepherdova slika trga Trafalgar v Londonu iz leta 1840 (Webb, 1990: 164)

Slika 148: Trg Sv. Marka (Piazza San Marco) v Benetkah (Webb, 1990: 76)

Vidimo lahko, da so v kontekstu demokratičnih ureditev nastajali prostori kot grške agore, Sienski Il Campo, Piazza della signoria v Firencah in Plečnikov praški grad. Pri teh prostorih lahko opazimo osne kompozicije, ki se skrivajo za manjšimi dimenzijami prostora in v večji raznolikosti vnesenih atributov (spomeniki, horizontalni ali vertikalni poudarki). Ti prostori so navadno zaprti in ustvarijo intimno atmosfero, ki deluje na prebivalce mesta prijetneje in ustvarjajo občutek varnosti. Plečnik na praškem gradu pa ne zapira prostora, ampak ga odpira in navezuje navzven ter tako izkorišča geografsko lego gradu. S temi elementi nemara poudarja moč oblasti in hkrati, ko prostor krasi z drobnimi motivi, ustvarja po vzoru agore. Tako oblikuje »po meri« ljudi in poudarja demokratično ureditev.

V demokratičnem režimu je nastal tudi primer Malla v Združenih državah Amerike. Mall je zasnovan v osni kompoziciji in ima vrsto klasičnih elementov. Poudarjen je tudi z velikimi dimenzijami prostora. Tako oblikovan protokolarni prostor je značilen predvsem za prostore, ki so nastali v času monarhij in absolutističnih vladavin. Mall v svojo zasnovo doda tudi spekter raznovrstnih motivov. Takšno oblikovanje protokolarnega prostora pa je značilno za prostore nastale v času demokracij.

Omeniti moramo še en način gradnje prostora, ki ga je sicer težko razumeti kot protokolarnega, vendar se pojavlja v takšnem kontekstu. Gre za organsko oblikovan prostor, ki ga navadno opredeljujemo v smislu angleškega krajinskega sloga. Slednji se je razvil kot popolna antiteza baročnim kraljevim zasnovam, torej se je odvrnil od pravilnih form, osnih zasnov, obdržal pa je velike dimenzije prostih površin. V tem duhu nastajajo ljudski parki, parki odprti vsem, ne glede na sloj. Tudi zato je angleški krajinski slog razumljen kot oblika ljudskega in posredno tudi demokratičnega. Najboljši primer je Central Park v New Yorku. Organske oblike gradijo tudi zasnovo Leopoldovega parka v Bruslju. Tako oblikovan prostor sicer omogoča ležerno uporabo naravnega prostora za sprehode, igro, pogovor, tudi zbiranje ljudi, ne omogoča pa množičnega zbiranja in organizacije slavnostnih dogodkov. Izražanje oblasti potrebuje bolj monumentalno obeležje, ki pa se v poustvarjanju naravnega okolja ne more dobro izraziti.

S poudarkom na osni, zrcalni kompoziciji in velikih dimenzijah prostih (navadno tlakovanih) površin, so nastali protokolarni prostori monarhičnega ali oligarhičnega sistema. Večinoma je vladni objekt (kraljeva rezidenca) vezan na veliko tlakovano površino, ki objekt v prostoru poudari. Ponekod gleda na tlakovano ploskev balkon namenjen nagovorom množice (Hofburg, Tiananmen). Drugje so vladni objekti vezani na vrtove. Znotraj veličastnih vrtnih potez najdemo raznovrstne motive, vendar ne moremo govoriti o drobnih motivih agore ali Hradčanov. Vsak motiv je svoja veličastna celota in deluje z namenom impresionirati gledalca ter izkazati slovesnost. Znotraj takih vrtnih shem lahko najdemo vertikalne poudarke v vodometih, stebrišča v geometrijsko nadzorovanem drevju in slavoloke kot je primer Gloriette v Schönbrunnskih vrtovih na Dunaju.

Tiananmen, Rdeči trg, Sankt Peterburg idr., ki se ponašajo s tlakovanimi površinami velikih dimenzij, ustvarjajo veličasten prostor. Obdani so s stavbno opno. Prostor ima svoj okvir, ki pa zaradi velikih dimenzij deluje zelo oddaljeno. Pogled na Sienski trg, grško agoro ali Južni trg ustvarja v opazovalcu občutek obvladljivega prostora. Ko stopi opazovalec na Rdeči trg ali Tiananmen je občutek ravno obraten. Posledično se človek počuti kot zelo majhen člen v velikanskem prostoru in lahko le z občudovanjem opazuje veličastni prostor oz. občuduje tistega, ki je za nastanek takšnega prostora zaslužen. Znameniti protokolarni prostori so bili grajeni ravno z namenom ustvariti takšen učinek na posameznika. V protokolarnem prostoru Sankt Peterburga so prisotni klasični elementi v stavbni opni, ki gradi slavolok. V omenjenih prostorih so prisotni tudi vertikalni elementi: v Sankt Peterburgu Aleksandrov steber, na trgu Tiananmen Spomenik narodnih herojev, Rdeči trg pa takšnega poudarka nima, razen, če govorimo o bolj izpostavljeni legi Leninevega mavzoleja. Primera iz Kitajske in Moskve sta navezana na njuno domačo tradicijo, tako tudi nimata prisotnih izrazitih klasičnih (antičnih) elementov.

Med klasičnimi elementi protokolarnih prostorov smo našli steber (pilaster, stebrišče), slavolok, častni steber, obelisk in konjeniški spomenik. Slednji se velikokrat pojavi v okviru protokolarnega prostora. Kot smo že omenili je pomemben konjeniški spomenik – spomenik Marka Avrelija, ki se je ohranil v Rimu predvsem zaradi domneve, da gre za spomenik cesarja Konstantina. Kasneje je šele renesansa ustvarila pomembnejše konjeniške spomenike, čeprav je tudi srednji vek zapustil konjeniške spomenike kot npr. domnevni konjeniški spomenik Karla Velikega (9. stoletje) in Magdeburški jezdec (1240). Donatello je med letoma 1445 – 1450 izdelal bronasti konjeniški kip, spomenik kondotierju Gattamelata v Padovi. Sledil je spomenik Colleoni v Benetkah, ki ga je izdelal Verrocchio (1485 – 1496), omenili pa smo že Giambolognov kip vojvodi Cosimu I. Medičejskemu (1594). Skozi čas, na različnih mestih pa so nastajali še mnogi takšni spomeniki. Konjeniški spomeniki so velikokrat raztreseni po velikih mestih. Na trgih, kjer stojijo, zelo učinkovito izkazujejo pomembnost določene zaslužne osebe. Spoznali smo: konjeniški spomenik Petra Velikega v Sankt Peterburgu, Spomenik herojem pred Hofburgom na Dunaju, konjeniški spomenik na trgu Amalienborg v Copenhagenu, v Bruslju na Kraljevem trgu, v Beogradu na Trgu republike in v Zagrebu na Trgu bana Jelačića. Tudi Plečnik se oprime tega motiva pri svojem snovanju prostora. Pri oblikovanju Propilej Južnega trga (spomenik kralju Aleksandru) je konjeniški spomenik osrednji motiv. Konjeniški spomenik je velikokrat umeščen na pomembne trge (protokolarne prostore), ker predstavlja simbolno navzočnost vladarja.

Ko govorimo o vertikalnih poudarkih oz. prostorskih elementih, mislimo predvsem na klasične elemente kot so steber, obelisk, častni steber (tudi slavolok) in na tiste dele grajenega prostora, ki segajo v višino (mestni stolpi, zvoniki). Ti elementi se namreč

vedno znova pojavljajo v protokolarnem prostoru. Smiselnost pojavljanja konjeniškega spomenika smo podali. Katera pa je lastnost teh vertikalnih elementov, da jih ljudje umeščajo v tako pomemben prostor kot je državni protokolarni prostor. Odgovor se najverjetneje skriva pri Cazeneuveju in primitivnih ljudstvih. Omenili smo že, da se obredi odvijajo na posebnih mestih. To mesto mora vsebovati nekaj mitičnega, nekaj kar omogoča prisotnost svetega oz. numinoznega, nekaj kar daje človeku občutek udeležbe pri mitu. Velikokrat so ta posebna mesta oz. sveti kraji gore – predstavljajo stik med nebom in zemljo. Stik z nebom pa predstavljajo tudi vertikalni elementi grajenega prostora. Tako lahko sklepamo, da ravno ti elementi poudarjajo »višjo sfero« (državnih) obredov, ki se ob njih odvijajo. Njihov stik z nebom ne omogoča le boljše vidnosti teh elementov v prostorski silueti, ampak tudi mentalno poudari element in neposredno okolico. Tako jih lahko vidimo kot kazalece mita države oz. mita oblasti in institucij na splošno (mestna, tudi cerkvena).

V zgodovini protokolarnega prostora Ljubljane je prvi pravi protokolarni prostor nastal v času Rimske Emone. Nastal je ortogonalen prostor oz. pravilna tlakovana površina obdana s pomembnimi stavbami. Srednji vek in barok sta prinesla manjše, intimne prostore, ki so poudarjali mestno oblast in ne državne (monarhične) oblasti. 19. stoletje je ustvarilo Kongresni trg kot državni protokolarni prostor, namenjen vojaškim paradam. Kongresni trg pa ni ostal osrednji protokolarni prostor Ljubljane. Ob trgu se oblikuje park Zvezda, kasneje, v 20. stoletju, pa se je njegova funkcija celo spremenila (funkcija javnega parkirišča). Ta poteza odvzame trgu reprezentativni videz, ki ga je ustvaril Plečnik.

Plečnikovi idejni projekti bi Ljubljano prepredli s slovesnimi osmi in posameznimi trgi oz. objekti (Južni trg, Parlament, Banski dvori). Vendar, če poskušamo sestaviti Plečnikov načrt Velike Ljubljane (glede na vse njegove projekte), se pred nami pojavi Ljubljana s točkovno izjemnimi stvaritvami, manjka pa ji kontinuiranost, povezanost in prelivanje prostora. Ravnikar poskuša ravno tak povezan prostor oblikovati. To kaže njegov načrt upravnega središča in načrt za severni del središča Ljubljane. Njegov projekt Trga revolucije bi verjetno ustvaril pravi protokolarni prostor Slovenije, če bi bil v celoti izveden. Danes pa lahko opazujemo različne ideje, ki se navezujejo na oblikovanje enega dela mesta oz. objekta. Takšen je npr. natečaj luksuznega hotela in sedanji načrt Podrecce, ki je odstranil arhitekturni kulturni spomenik Šumi na robu Kongresnega trga.

Predhodna poglavja so predstavila raznoliko množico protokolarnih prostorov. Le-te povezujejo določene značilnosti. Kot osnovni skupni lastnosti protokolarnih prostorov izstopata dva načina oblikovanja teh prostorov: osna kompozicija in velike tlakovane površine. Ta dva načina oblikovanja gradita osnovno obliko protokolarnih prostorov. Druga pomembna značilnost so klasični elementi – naj si bodo vertikalni poudarek, konjeniški spomenik, stebrišče ali kupola. Klasicizem je postal oblikovni jezik države. Je slog, ki je najboljše raziskan in se je zato nanj lažje opirati. Kot tretjo značilnost naštejmo zaprtost prostora oz. njegov okvir. Navadno lahko opazujemo trge obdane s stavbno opno ali vrtove obrobljene z drevjem. Protokolarni prostori so večinoma ortogonalnih oblik in longitudinalni. Lahko imajo z različnimi elementi poudarjeno os ali sredino prostora. Lahko pa imajo tudi množico različnih elementov oz. motivov, ki so razporejeni po prostoru.

Oblikovanje protokolarnega prostora se močno navezuje na zasnovo grške agore in cesarskih rimskih forumov. Izjemen vtis mogočnosti, ki ga je uspelo ustvariti rimskim vladarjem s kompozicijo vladnih objektov in forumov, je povzročil zvesto ponavljanje kompozicije skozi zgodovino, najpogosteje ravno v oblikovanju protokolarnih prostorov.

Značilna osna zasnova ima navadno poudarjeno smer osi (vertikalni elementi) in njeno dolžino (npr. drevoredi). Takšno zasnovo vidimo pri primerih protokolarnih prostorov v Parizu, Washingtonu D. C., Bruslju (Jubilejni park, Bruseljski park), v Rimu (Trajanov forum, Trg Svetega Petra), v Franciji (Versailles), v Sankt Peterburgu in v Novem Berlinu Speera. Vsi ti primeri imajo v svoji osi izražen poudarek (enega ali več). V Parizu imamo obelisk na Place de la Concorde, slavolok – Arc de Triomphe in celo vodomete ter slavolok v Tuilerijskih vrtovih. Mall se ponaša s Spomenikom Washingtonu (nekakšen častni steber). V Bruslju poudarja Jubilejni park trojni slavolok s stebriščem, Bruseljski park pa vodometa. Na Trgu herojev na Dunaju imamo konjeniški kip kot poudarek. Trajanov forum je imel konjeniški spomenik in častni steber. Trg pred cerkvijo Svetega Petra krasi obelisk (poleg njega sta še dve fontani). Francoski baročni vrtovi so imeli v svoji osi množico fontan in drugih veličastnih motivov. Novi Berlin bi se ponašal s kupolo in enojnim slavolokom. Sankt Peterburg ima v sekvenci trgov slavolok in (častni) steber.

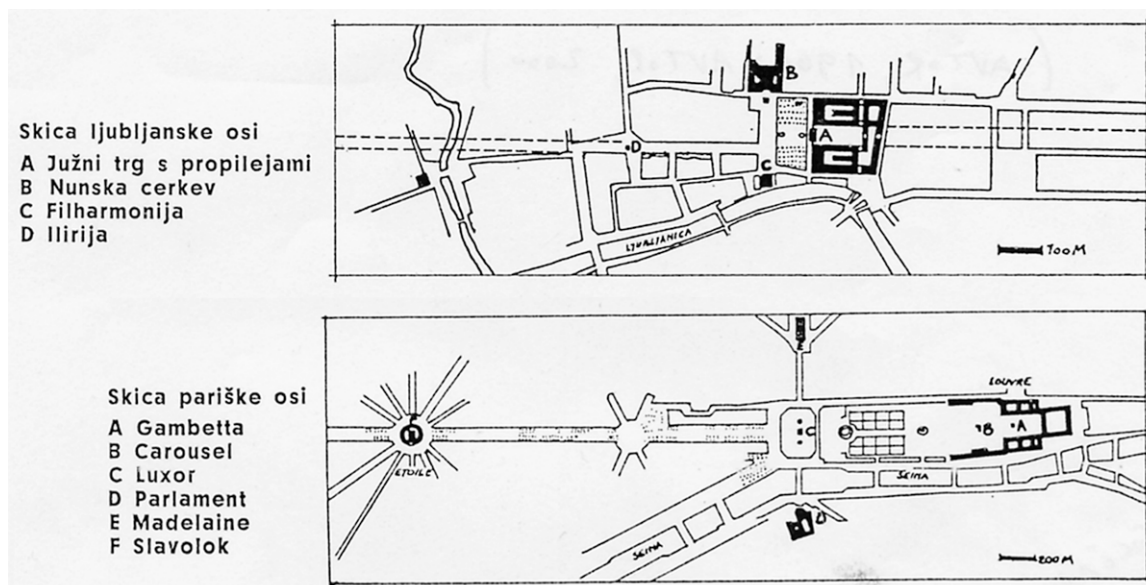
Iste elemente poudarka lahko najdemo pri velikih tlakovanih površinah, ki jih lahko razdelimo glede na to, kje se ti poudarki zgodijo. Vertikalni element se lahko pojavi v središču trga ali v stavbni opni, ki ga obdaja. Trg Trafalgar v Londonu ima v svojem središču steber, Amaleinburg Slot na Danskem konjenika kot tudi Trg republike v Beogradu in Trg bana Jelačića v Zagrebu. Zanimiv vertikalni poudarek pa lahko vidimo na Banskih dvorih v Zagrebu, kjer vertikalno ponazarja zvonik cerkve. Cerkveni zvoniki so bili značilni poudarki mest in graditelji mestnih vedut v srednjem veku (tudi v Ljubljani). Poudarjeni elementi v sklopu stavbne opne trga so poleg zvonikov zelo pogosto mestni stolpi. V Bruslju stoji na robu Velikega trga mestna hiša, ki jo zaznamuje visok stolp. Tudi na Dunaju ima mestna hiša impozanten stolp. Mestni stolp je ob Palači ljudstva v Sieni. Stolp imajo tudi Benetke na trgu Sv. Marka, ki je ločen od cerkve oz. Dožove palače in je postavljen nekoliko izven grajenega okvirja. Tiananmen ima visok Spomenik narodnih herojev. Rdeči trg je drugačen, saj imajo robne stavbe vertikalne poudarke (zvoniki) ali pa izstopajo v celoti stavbne podobe (barvita cerkev Vasilija Blaženega).

Mestni stolp je kot pomemben vertikalni element videl tudi Plečnik. To demonstrira njegov idejni projekt za novo mestno hišo. Pomembnost prostora novega magistrata bi poudaril z visokim mestnim stolpom in z kompleksom stavb z reprezentativno fasado. Zanimivo je dejstvo, da višina novega mestnega stolpa ni presegala višine zvonikov stolnice. To kaže na spoštljiv odnos do starih mestnih vertikal, ki so gradile srednjeveško veduto mesta in njegov odnos do krščanske vere.

Plečnik je v Pragi gradil protokolarni prostor, katerega namen je bil izraziti demokratično državno ureditev. Praški grad je težko označiti za prostor z osno kompozicijo ali velik trg obdan s stavbnim okvirjem. Zaprto dvorišče sicer ima visok monolit, vendar tudi druge spomenike. Vrtovi na obrobju imajo ravne osi oz. poti, ki pa se zalomijo, ožajo. O oseh bi lahko govorili le v primeru pogleda čez rob gradu. To Plečnikovo iskanje protokolarnega izraza prostora je bolj vzporeden oblikam, ki so jih imele agore. Podobno je grajen Kraljevi trg v Münchnu, ki pa ima večji pridih protokolarnega, tudi zaradi večjih dimenzij prostora.

Plečnikovo ustvarjanje osnih kompozicij je vidno v njegovih idejnih projektih za Ljubljano. Os od Trnovske cerkve do Južnega trga bi gotovo dala prostoru Ljubljane večjo reprezentančno vrednost. Vertikalni poudarek in slovesni vhod na Južni trg v osi bi gradili slovesen protokolarni prostor. Plečnikova »os« je pritegnila tudi pozornost Grabrijana, ki je v njej videl poteze Pariza. Osna zasnova je značilna kompozicija monarhične vlade, vendar bi »plečnikovska zaznamovanost« osi v prostoru ustvarila samosvoj značaj, ki bi ga lahko razlagali za demokratičnega (podobno kot v Washingtonu D.C.). Os je poskušal

zgraditi tudi Ravnikar, kar pa mu ni uspelo zaradi finančnih težav. Nastavek v smislu vertikalnih poudarkov (stolpnici) je ostal. V Ljubljani je tako skritih kar nekaj zametkov, ki bi potrebovali združitev v prepoznavno celoto.

Slika 149: Grabrijanovo razumevanje Plečnikovih osnih kompozicij v Ljubljani (Grabrijan, 1968: 149)

Prostor obdan z reprezentančnimi stavbami, velika tlakovana površina, razni spomeniki, vertikalni elementi, pridih klasičnega - sestavljajo protokolarni prostor. Kot smo videli že v uvodnem delu, pa je protokolarni prostor tesno povezan s protokolarnimi dejavnostmi. V primeru državnega protokolarnega primera so te dejavnosti sprejemi državnikov, nagovori, vojaške parade, državna slavlja oz. vse dejavnosti, ki povzdigujejo mit države. Predvsem slovesne so vojaške parade, ki so bile včasih bolj množične in so pomenile način zabave, zanimivost za ljudi. Danes pa se že skoraj ustvarja občutek strahu in zgražanja ob omembi vojaških parad. Slednje potrebujejo veliko prostora in marsikje je velika površina nastala prav zaradi izvajanja parad (Sankt Peterburg, Jubilejni park v Bruslju). Na starejših slikah lahko vidimo urejene vrste vojakov, konjenico, pehoto. Danes je tak prizor še možen (kraljica Viktorija pregleda vojsko na svoj rojstni dan – pregled kot slovesnost). Velikokrat pa so v paradnih množicah prisotni (poleg vojakov) predvsem policisti, vojaška in policijska godba. Državni obredi so ključno povezani z državnim protokolarnim prostorom in ga soustvarjajo. Lahko bi rekli, da ima protokolarni prostor svoj neživi (grajeni, prostorski) in živi del.

6 PREDLOG UREDITVE PROTOKOLARNEGA PROSTORA V LJUBLJANI

Videli smo različne primere protokolarnih prostorov in ugotovili, da protokolarni prostor ne sestavljajo le grajeni elementi, ampak tudi človekovo udejstvovanje v tem prostoru. Slednje se kaže skozi protokol oz. protokolarne dejavnosti in dogodke. Ko torej oblikujemo protokolarni prostor, moramo upoštevati tudi takšne dogodke, ki se navadno izvajajo po določenem protokolu in imajo stalne prisotne protagoniste. V primeru državnega protokola torej govorimo o državnikih, delegacijah, gardi in občinstvu.

Pri sprejemih državnikov ali drugih pomembnih gostov smo omenili, da se sprejem sicer lahko odvija na letališču (na točki vstopa gosta) ali ob in v objektih, ki so za gosta pomembni (vezani na njegovo funkcijo, sedež gostujočega ipd.). Navadno protokolarni sprejem vključuje vzpostavitev častne čete, izvajanje himen, vojaški pozdrav glavnim državnikom (predsedniku), pregled čet in vstop v objekt, kjer potekajo razgovori in pogostitve. Upoštevati pa je potrebno tudi večje, bolj množične državne protokolarne dogodke. Med slednje sodijo državne proslave (Dan samostojnosti), ki imajo daljši program in zahtevajo več prostora.

Slika 150: Častna četa, posnetek iz letošnje državne proslave (Osrednja državna..., 2006)

Slika 151: Dvig zastave (Osrednja državna..., 2006)

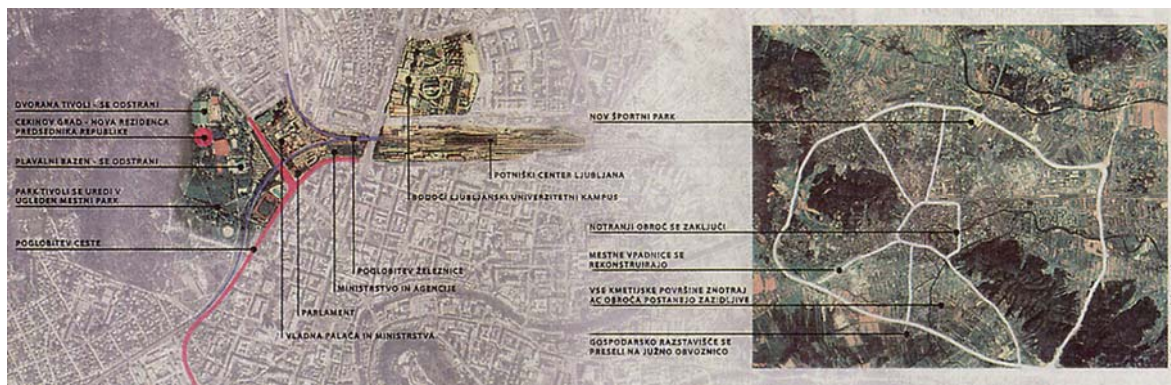
V primeru takšnih prireditev so prisotne vojaške čete, godba tudi policija in policijska godba. Slavnostni začetek proslave se navadno začne z vojaškimi paradami (podarek je predvsem na gardnih enotah vojske). Vojska (navadno pehota in konjenica) se začne pomikati iz določene točke do mesta, kjer se proslava navadno odvija. Pri tujih primerih protokolarnih prostorov smo videli, da obstajajo celotne osi, avenije, po katerih vojska koraka (npr. Elizejske poljane) ter, da so takšne linearne poteze v prostoru navadno zelo dolge. Vojska (in policija) se mora porazdeliti po prostoru proslave. Kot je že bilo rečeno je to vplivalo na velike dimenzije protokolarnega prostora (Sankt Peterburg, Rdeči trg idr.). Prostor mora nuditi tudi dovolj veliko površino za gledalce in glavne akterje državnih proslav (državnike). Ko se vojska postroji v prostoru, vzpostavi čete, lahko tudi odigra (godba) določene skladbe, vstopijo v prostor državniki. Ker so trgi (mesta, kjer se proslave odvijajo) navadno vezani na pomembne politične objekte (parlament), državniki izstopajo iz teh objektov ali iz določenega (jasno zaznamovanega) prostora – navadno po redečem tekaču. Zopet se vzpostavi častna četa, pozdrav predsedniku, pregled čet dodan pa je še en dogodek - dvig zastave (kje v tem sosledju dogodkov se pojavi, je odvisno tudi od mesta droga za zastavo). Nato sledijo slavnostni nagovori občinstvu; akterji so politiki, ki

so vezani na državni dogodek (npr. osamosvojitve). Včasih so del državne proslave tudi preleti prizorišča proslave z letali, ki lahko tudi »obarvajo« nebo v barvah državne zastave. Konec dogodka navadno ovekovečijo slavnostni salvi, pogosto tudi ognjemet.

Iz vseh nabranih podatkov lahko razberemo, da oblikovanje prepoznavnega protokolarnega prostora zahteva oblikovanje velike površine. V primeru, da želimo zasnovati protokolarni prostor v središču Ljubljane, bi morali poseči v obstoječe mestno tkivo. Kako močno in na kakšen način bi vanj posegli je odvisno od izbora določene zasnove protokolarnega prostora. Za gradnjo osne zasnove bi potrebovali dolg linijski prostor z poudarjenimi elementi v osi, ki bi predstavljali (vladne) objekte na nasprotnih krakih te osi. V primeru oblikovanja velike tlakovane ploščadi bi potrebovali veliko prosto longitudinalno površino, ki bi tudi morala biti primerno poudarjena.

Glede na količino poseganja v obstoječi prostor smo določili tri različne predloge ureditve protokolarnega prostora v Ljubljani. Pri prvem predlogu je poseganje minimalno, pri drugem se količina posegov poveča, kar demonstrira nova zasnova Južnega trga. Pri tretjem predlogu pa pride do večjega poseganja v prostor, saj skušamo oblikovati čim bolj idealen protokolarni prostor.

Kot je jasno nakazano v naslovu naloge, je območje, kjer želimo oblikovati protokolarni prostor, središče mesta Ljubljana. V to območje uvrstimo obstoječe vladne objekte (vladno palačo, parlament, Urad predsednika vlade) in odprte površine namenjene državnemu protokolu. Možne bi bile tudi druge lokacije. Iz sredine 20. stoletja je znan predlog lokacije severno od Save. Predlog tedaj ni bil sprejet, o čemer priča tudi odločitev za umestitev novega upravnega centra v središče mesta. Od tedaj je preteklo že veliko časa, vendar do novih rešitev oz. predlogov ni prišlo. Izstopa pa predlog zasebnega investitorja Jožeta Anderliča, ki ga je sam podal v časniku Delo 11. marca 2006.

Slika 152: Predlog Anderliča objavljen v Delu 11. marca 2006 (Anderlič, 2006)

Predlog Anderliča omenja (med drugim) graditev novega reprezentančnega centra države, kjer bi se nahajali objekti parlamenta, predsedništva, ministrstev... Poudarja tudi, da je razumljivo za mlado državo, da nima izoblikovanega protokolarnega prostora ter, da je čas (po 15-ih letih) le-tega izoblikovati. »Zato predlagam gradnjo novega mestnega jedra z državotvornim karakterjem slovenske države na zemljiščih, pridobljenih s selitvijo pivovarne Union na primernejšo lokacijo, z odstranitvijo Železniškega zdravstvenega doma ter Petrolove črpalke, vključujoč proste travniške površine med sedanjo Tivolsko cesto in železnico kakor tudi parterne površine, pridobljene s poglobitvijo prometnic. Torej od Bavarskega dvora do stavbe pivovarniškega muzeja ob Ruski ulici, ob sedanji Tivolski in Celovski cesti z neposredno navezavo na Tivoli zgraditi nov slovenski parlament,

vladno palačo z vsemi ministrstvi ter državno administracijo. Cekinov grad v Tivoliju, ki bi bil osvobojen sosedstva hale Tivoli, preurediti v rezidenco predsednika Republike» (Anderlič, 2006).

Predlogi v tej nalogi opredeljujejo novo oblikovan protokolarni prostor v središču Ljubljane kot prostorsko povezano celoto, znotraj katere so obstoječi vladni objekti, odprti prostori namenjeni državnemu protokolu in obstoječi (tudi novi) objekti, v katere se vnese še druge vladne funkcije (ministrstva, uradi in službe RS). Predlogi težijo k prostorski »centralizaciji« vladnih funkcij kot tudi predlog Anderliča. Takšna organizacija državne oblasti in vladnih funkcij pomeni hitrejšo dostopnost do vladnih objektov, s tem pa tudi boljšo organizacijo dela ter vpliv na podobo mestnega središča. Podobo seveda spremeni novo oblikovani protokolarni prostor, vendar na izgled stavb (predvsem fasad le-teh) vplivajo v prvi vrsti novo umeščene vladne funkcije. Ravno slednje morajo poskrbeti za izgled objektov, v katerih se nahajajo, kar pomeni obnovo in dobro vzdrževanje. Tako bo podoba mestnega jedra (v večini baročnega) bolj slovesna in privlačna.

V novem, prostorsko povezanem protokolarnem prostoru bodo poleg vladne palače in parlamenta še drugi vladni uradi ter ministrstva, ki so danes raztresena po mestu. Gledano v celoti, je potrebno umestiti v središče Ljubljane Urad predsednika Republike, Urad predsednika vlade, generalni sekretariat, ministrstva (Ministrstvo za finance, Ministrstvo za notranje zadeve, Ministrstvo za zunanje zadeve, Ministrstvo za pravosodje, Ministrstvo za obrambo, Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve, Ministrstvo za gospodarstvo, Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano, Ministrstvo za kulturo, Ministrstvo za okolje in prostor, Ministrstvo za promet, Ministrstvo za šolstvo in šport, Ministrstvo za visoko šolstvo, znanost in tehnologijo, Ministrstvo za zdravje in Ministrstvo za javno upravo) in vladne službe (Služba vlade za evropske zadeve, Služba vlade za lokalno samoupravo in regionalno politiko, Služba vlade za zakonodajo, Urad vlade za informiranje, Urad za enake možnosti, Urad za verske skupnosti, Urad za narodnosti, Urad za makroekonomske analize in razvoj, Statistični urad Republike Slovenije, Slovenska obveščevalno-varnostna agencija, Urad za varovanje tajnih podatkov, Urad za Slovence v zamejstvu in po svetu in Služba Vlade Republike Slovenije za razvoj) ter Urad vlade RS za informiranje (Vlada Republike Slovenije, 2006). Pri oblikovanju protokolarnega prostora se v prostor umesti tudi rezidenca predsednika Republike.

V intervjuju za revijo MAG dr. Drnovšek odgovarja na vprašanje o smiselnosti nove lokacije za Urad predsednika države zunaj obstoječe vladne palače: »Nekaj bi bilo smiselno storiti. Unikatno je, da sta v isti zgradbi predsednik države in vlade. Nekaj različnih rešitev se je že pojavilo, vendar se s tem nismo resneje ukvarjali. Predsednik vlade želi urediti tudi ta vprašanja. Za institucijo predsednika Republike bi bilo smiselno najti bolj dolgoročno rešitev. V zadnjem času se vnovič preučujejo tudi možnosti, da bi se njegov urad preselil in morda bi se ob njem vzpostavila rezidenca predsednika« (Kršinar, Puc, 2005). Torej je v državnem zanimanju ureditev prostorov za predsednika države. V tem letu se je iz vladne palače umaknil predsednik vlade (na Gregorčičevo), vendar še vedno uporablja prostore vladne palače v namen državnega protokola.

Omenimo na tej točki, da so razmišljanja o lokaciji Urada predsednika države vodila tudi v smer vile Podrožnik in kot pravi dr. Krečič »v kak še bolj oddaljen protokolarni objekt« (Krečič, 2003: 60). Obstajali pa naj bi tudi predlogi o preureditvi palače Narodne in univerzitetne knjižnice v predsedniško palačo (Krečič, 2003).

Članek v reviji Mladina se tudi dotika tematike predsednikove rezidence. »Vse države s parlamentarnim sistemom znajo poskrbeti za svoje predsednike. Kako razkošen status jim namenijo, je odvisno od tradicije, običajev, občutka državotvornosti in vrednotenja predsedniške funkcije, pa tudi od zmožnosti državne blagajne. Praviloma imajo vsi predsedniki republik poleg svojega urada, kjer opravljajo službene dolžnosti, tudi zasebno rezidenco, ki jo plačuje proračun« (Matos, 2002). Anketa izvedena v istem članku kaže, da se večina vprašanih ne strinja s predlogom, da bi vlada novemu predsedniku države dodelila zasebno rezidenco. Ostali, ki se s predlogom strinjajo, so v večjem deležu (26,3%) naklonjeni ideji, da bi imel predsednik isto bivališče kot ga je imel pred nastopom mandata. Kar nekaj (23,2%) pa jih meni, da bi morala biti rezidenca na gradu Brdo (Matos U, 2002). Brdo pri Kranju je tako tista lokacija, ki se zdi najprimernejša za rezidenco in je kot protokolarni objekt največkrat uporabljena. To pogojuje tako primerna kapaciteta kompleksa gradu, zelene površine, primerna dostopnost in bližina hotel Kokra ter drugih gostišč, ki nudijo določeno ugodje (gostu in gostitelju).

Slika 153: Novi kongresni center na Brdu pri Kranju (Na Brdu..., 2006)

Brdo pri Kranju je lokacija, ki je prišla v ozir v premisleku za ureditev predsednikove rezidence v oranžeriji na tej posesti gradu (Matos, 2002). Poleg te ideje se je pojavila tudi zamisel o izgradnji novega konferenčnega središča na Brdu. Slednje bo nastalo predvsem zaradi predsedovanja Slovenije v EU v prvi polovici leta 2008. Objekt v treh nadstropjih, z 9000 m² prostora, namenjen velikim zasedanjem evropskih delegacij in bilateralnim pogovorom, naj bi zgradili do oktobra prihodnjega leta (Na Brdu..., 2006).

Vrnimo se v središče mesta Ljubljane, k oblikovanju protokolarnega prostora. Ta zavzema območje Kongresnega trga z Zvezdo, Trga republike s parlamentom in vladne palače. Ureditev ne obsega zgolj imenovanih trgov in objektov, temveč njihovo ožje območje in se navezuje tudi na robne objekte. Tako nastane povezan prostor s posameznimi elementi poudarka, ki so različni glede na svojo umestitev in predlog ureditve.

Jugozahodni rob Kongresnega trga je trenutno v nastajanju. V tem letu je bila zrušena stavba Šumi, ki je bila sicer v spomeniškem varstvu. Objekt, ki prihaja na njegovo mesto, bo postal nov del stavbnega okvirja Kongresnega trga. Novi Šumi je projektiral arhitekt Boris Podrecca. Objekt bo vseboval visoko nadstandardna stanovanja, javno-komercialni del, multikino in poslovni del ter štiri podzemne garaže s 380 parkirišči (Gajšek, 2006).

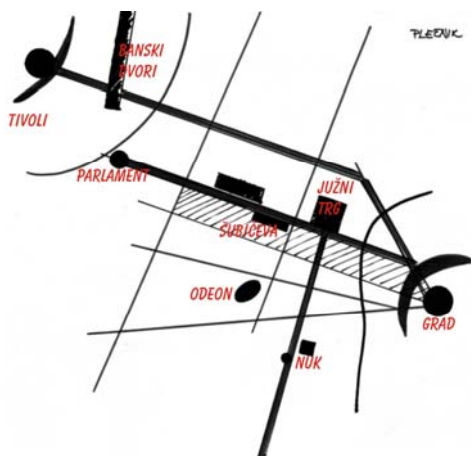

Slika 154: Novi Šumi podnevi (Gajšek, 2006: 12)

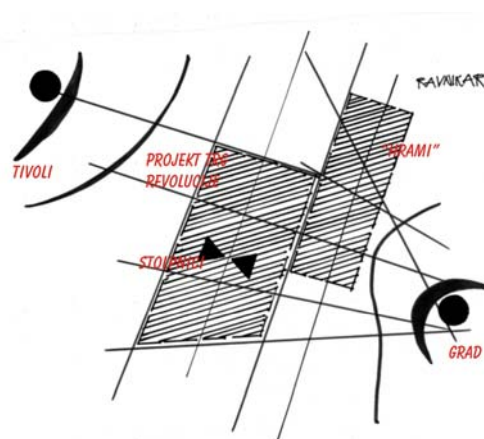

Slika 155: Novi Šumi ponoči (Gajšek, 2006: 13)

V vseh predlogih ureditve protokolarnega prostora, ki nastanejo v tej nalogi, se uvedejo spremembe na določenih mestih. Predvsem je pomemben umik trenutne funkcije javnih parkirišč na Kongresnem trgu in Trgu republike. Kongresni trg uredimo po zgledu Plečnikove zasnove trga iz leta 1927. Na Trgu republike pa sledimo Ravnikarjevemu projektu za Trg revolucije, kar pomeni tudi povišanje stolpnic (za devet nadstropji). Uredimo tudi Prešernovo (vladne funkcije, veleposlaništva), Šubičevo (parlament) in Cankarjevo ulico. Pri predlogih načrtujemo ta del prostora ob predpostavki, da so železniški tiri in cesta poglobljeni. V primeru parka Zvezda velja še dodati, da je potrebno posaditi nove drevesne vrste, saj današnje platane že kažejo velik upad svoje vitalnosti.

Slika 156: Shematični prikaz Plečnikovega snovanja prostora mestnega centra Ljubljane med Tivolijem in Grajskim gričem

Slika 157: Shematični prikaz Ravnikarjevega snovanja prostora mestnega centra Ljubljane; ploskev z dvojčkoma prikazuje novo upravno središče, druga ploskev pa severni del centra mesta

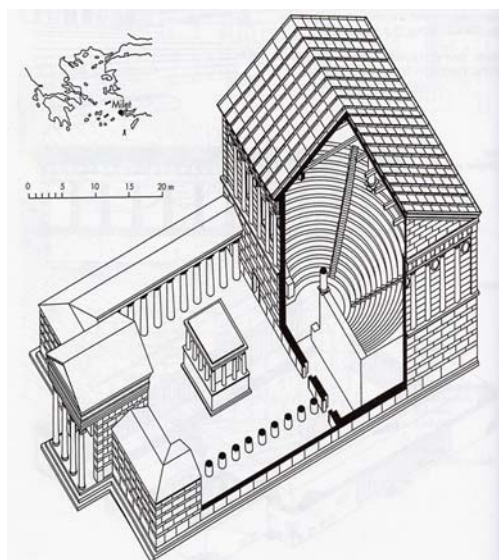
Če se naslonimo na zgodovino oblikovanja središča Ljubljane – oblikovanja, ki se ukvarja z reprezentativnostjo prostora in z državno pomembnimi objekti ali površinami - je potrebno izpostaviti dela Plečnika in Ravnikarja. Plečnik je gradil Ljubljano od svojega doma. Snoval je os od Trnovske cerkve do Kongresnega trga ter (neuresničene) os Šubičeve ulice s »katedralo svobode«, os Cankarjeve z Univerzo in os Vegove z Južnim trgom. Ravnikar pa je oblikoval odprto ploskev na katero je postavljaj volumne (objekte). Tako je gradil novo upravno središče in severni del centra.

Predlogi za protokolarni prostor v Ljubljani se opirajo na oba možna pristopa oblikovanja mestnega središča. Izkaže se, da je za oblikovanje celovitega protokolarnega prostora v središču Ljubljane najbolj sprejemljiva sinteza obeh pristopov – tako Plečnikovega kot Ravnikarjevega.

6.1 PREDLOG A

V prvem predlogu se ukvarjamo z obstoječim stanjem prostora, v katerega minimalno posegamo. V prostor so vnesene vladne funkcije kot je prikazano na sliki 159: Razporeditev državnih funkcij v središču mesta. Lokacije glavnih Uradov (Urada obeh predsednikov) in parlamenta se ne spremenijo. Vprašanje predsednikove rezidence se rešuje s postavitvijo njegovih prostorov v eno izmed stolpnic Ravnikarjevih dvojčkov, v kateri bi bilo možno urediti tudi prostore primerne za bivanje državnih gostov v Sloveniji v času njihovega obiska. Druga možnost za predsednikovo rezidenco je nekdanji hotel Tivoli (za Tivolskim gradom), v sam Tivolski grad pa bi lahko namestili državne obiske (ali obratno). Tretja možnost je Vila Podrožnik (za predsednika), kjer bi bilo za državne goste najprimerneje zgraditi nov objekt. Slika Razporeditev državnih funkcij prikazuje tudi nov kongresni center, slednji dobi novo lokacijo in stavbni kompleks, saj Cankarjev dom zasede državnih funkcij.

Prešernovo ulico se poudari z vertikalnim poudarkom ob začetku ulice oz. objektov z vladnimi funkcijami (ob gostilni Lovec). Vhod vladne palače se uredi s tlakovano površino, ki sega v prostor vozne površine ulice. Ob sprejemu državnega obiska skozi glavni vhod, se ulico zapre za promet. Ob glavni in stranskima fasadama vladne palače se tlakuje pas uličnega prostora. V sami ulici se razširi linijski prostor za pešce in kolesarje ter zelenico z drevesi na račun parkirnih površin. Problem parkiranja reši parkirišče pod Trgom republike, Cankarjevim domom in zasebna parkirišča hiš ob Prešernovi. Podobni posegi v ulični prostor se zgodijo tudi na Cankarjevi, Gregorčičevi in Šubičevi ulici. V ureditvi Cankarjeve ulice se na njenem koncu (ob prelomu v Čopovo ulico) oblikuje cona za pešce z linijo dreves in ovalnim vodomatom. Ureditev Vegove ulice zajema predvsem Prostor Spomenika francoske revolucije. Slednjega tlakujemo in tako poudarimo vertikalni poudarek ter onemogočimo parkiranje neposredno ob spomeniku (visok tlak). Prav tako se s tlakom poudari prostor pred mestno hišo – Robbov vodnjak. Te spremembe se vnesejo v središče Ljubljane pri vseh treh predlogih.

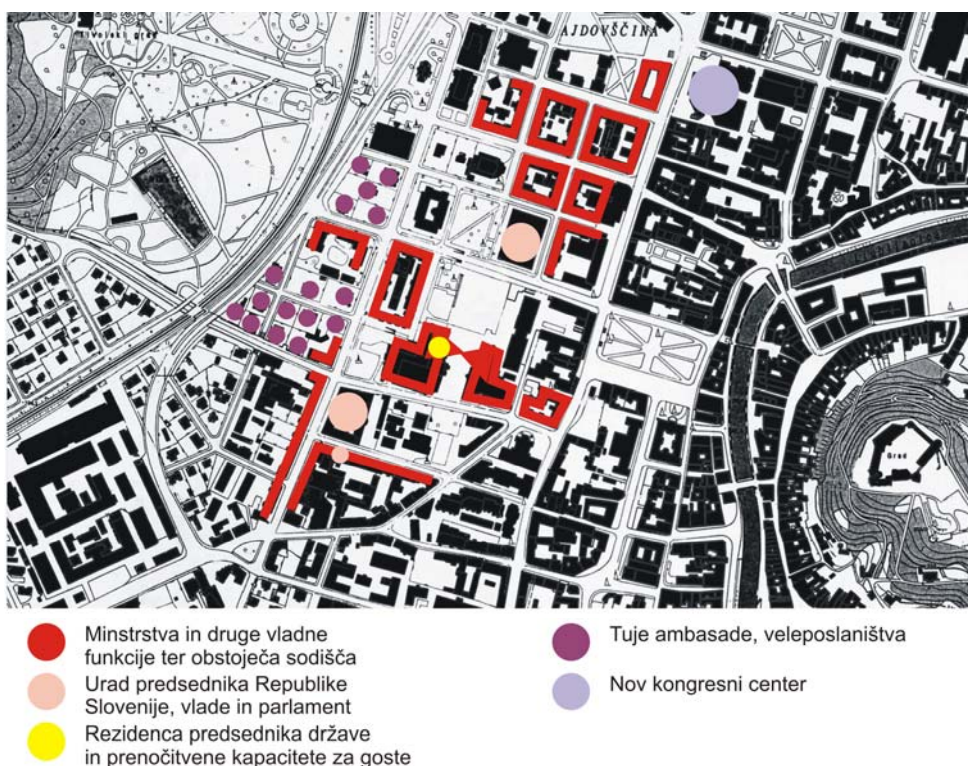
Slika 158: Bulevterij (175-164 pr. n. št.), Milet (Marinko, 1997: 210)

Na Trgu republike se izoblikuje prostor namenjen zboru in nagovoru množic. Okrogla oblika stopnišča in govorniškega odra se navezuje na protokolarni prostor, ki smo ga opredelili v nalogi kot enega izmed prvih v zgodovini. Mišljen je protokolarni prostor, ki je

nastal v stari Grčiji, v času tedanje demokracije. Vzor obliki je *bulevterij*, objekt, ki je stal ob agori in je bil namenjen zasedanju mestnega sveta. Poleg tega je oblika kroga interpretirana kot simbol za enotnost, popolnost, večnost oz. stalnost, ravnoesje in druge podobne dobrine, ki jih želi doseči vsaka (dobra) država ali jih nuditi državljanom.

Ovalno oblikovano stopnišče deluje amfietralno - gledalci imajo boljši vpogled na dogajanje v ospredju. Za stopniščem stoji figuralna skupina mož (Kardeljev spomenik), na dvignjeni ploščadi ob začetku stopnišča pa Spomenik revolucije. V ospredju (med stopniščem in parlamentom) stoji govorniški oder, ki je okrogle oblike, obkroža ga tlakovani pas in je dvignjen. Dostop nanj je omogočen s krožnim stopniščem, ki je v sprednjem delu (obrnjen proti stolpnicama) prekinjeno. Tu nastopi vodni motiv z vodnimi šobami, segmentni vodomet. Motiv vodometla lahko zasledimo v mnogih protokolarnih prostorih (Pariza, Bruslja, Washingtona D.C., Beograda...). Krožno zasnovo poudarjajo linije dreves ob stopnišču.

Prehod med Trgom republike in parkom Zvezdo se poudari z dvema dvignjenima parterjema, ki omogočata sedenje po svojih robovih. Vzporedna parterja sta zatravljena in zasajena z manjšim drevjem. Na njuni notranji strani stojijo stebri, ki se drugače nahajajo ob Maximarketu (in so zgolj postavljeni v prostor).

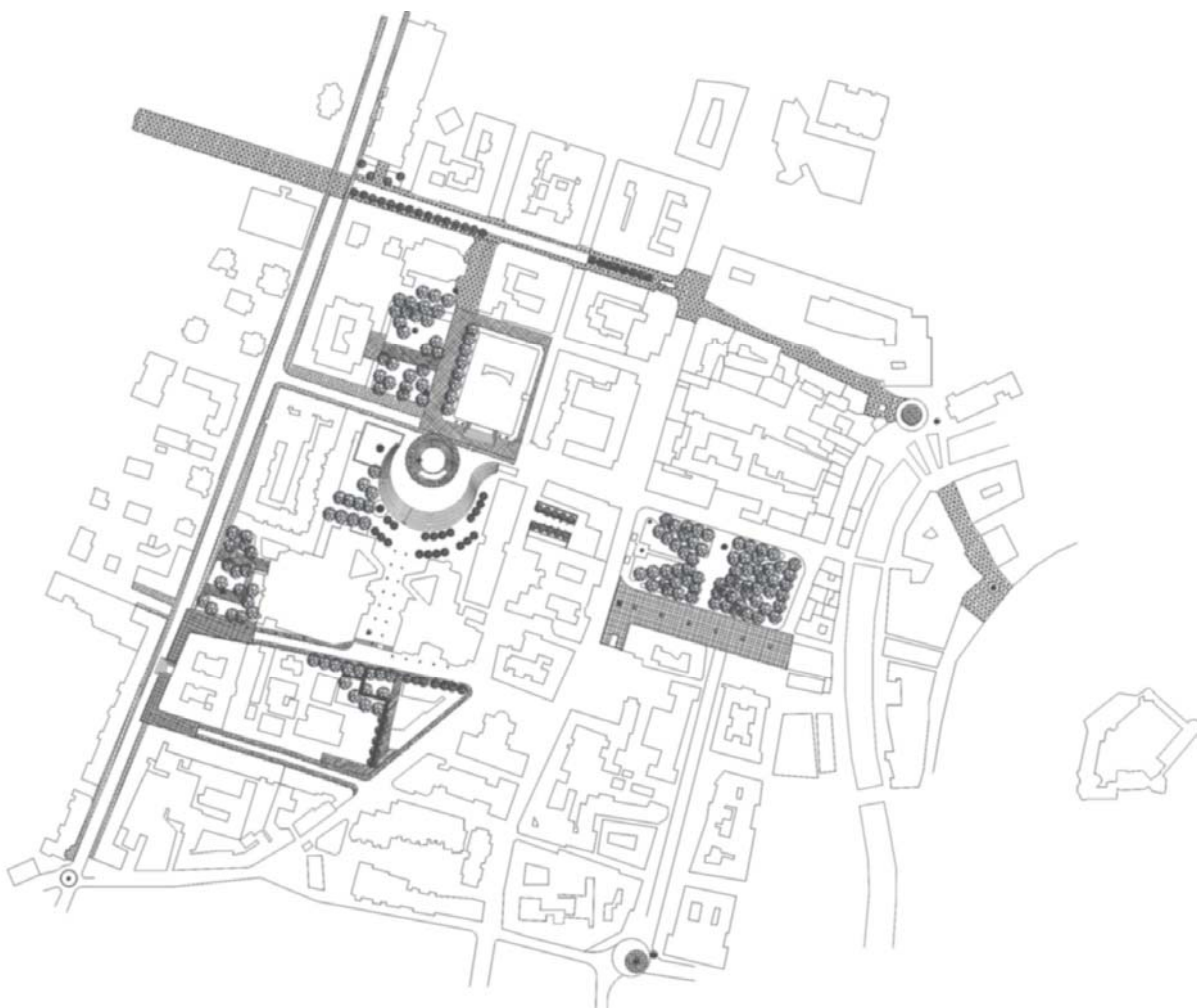
Slika 159: Razporeditev državnih funkcij v središču mesta, predlog A (kart. podloga: TTN, 1995)

Pri oblikovanju prostora Trga republike in Kongresnega trga se upošteva že omenjene spremembe; ponovi se Plečnikova zasnova trga in zvišata stolpnici. Na Kongresnem trgu se onemogoči promet s konfini (onemogočen promet s Slovenske, Vegove in Gosposke ulice), pri čemer se upošteva možnost drugačne izpeljave avtobusnih linij. Park Zvezda se v tem predlogu ureditve ne spreminja.

Pri vseh treh predlogih ureditve protokolarnega prostora so prisotne tudi naslednje spremembe:

- Ureditev Muzejskega parka oz. Parka herojev, kjer se s tlakovano površino poudari vhod v Narodni muzej,
- ureditev parka ob vladni palači s spomenikom Kidriču z novim tlakovanjem prostora spomenika (figuro Kidriča se obrne k vladni palači), ureditev vhoda in dovoza v Cankarjev dom,
- ureditev parka ob osnovni šoli M. Vrhovnik (ureditev je drugačna le pri tretjem predlogu),
- osvetlitev parlamenta z žarometi ob vhodu v stavbo in postavitve uličnih svetilk ob vladni palači, na Erjavčevi ulici ter pred vhodom v Narodni muzej,
- ureditev osvetljave na ulicah; Cankarjeva, Prešernova, Šubičeva (z uličnimi svetilkami)
- ureditev prostora pred vhodom v opero – tlakuje se celotna ulica, ki poveže Muzejski park s Cankarjevo ulico.

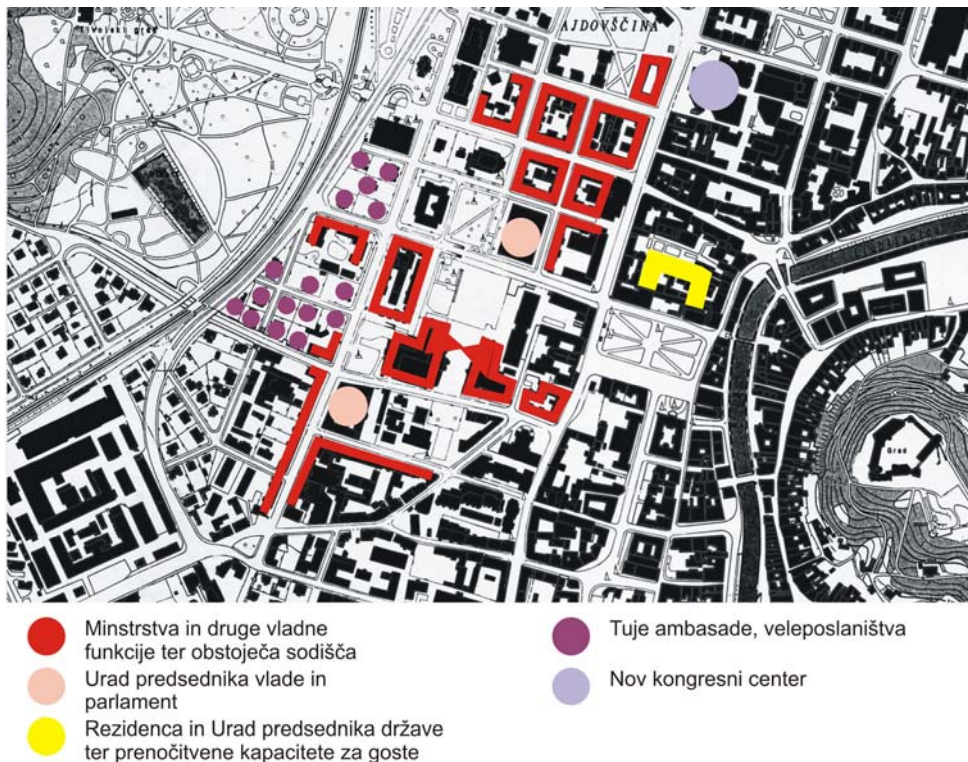
Osvetljava z uličnimi svetilkami se v predlogu A uredi tudi med dvema stolpnicama v dveh vzporednih linijah svetil. Svetilke na Kongresnem trgu so podobne (ali enake) tistim, ki jih je oblikoval Plečnik. Podobno oblikovane svetilke stojijo tudi v ostalem delu protokolarnega prostora Ljubljane.

Slika 160: Tloris ureditve protokolarnega prostora, predlog A (za natančnejši prikaz v merilu glej prilogo D)

6.2 PREDLOG B

V drugem primeru je v ospredju želja izraziti demokratičnost v obliki. V novejšem času se za takšno izkaže organska (nepravilna) zasnova. Vendar ob poskusu umestiti takšno ureditev v prostor središča mesta Ljubljane, se izkaže, da je organska zasnova težko izvedljiva. Organske oblike zahtevajo veliko prostih površin, več kot ortogonalne, saj morajo krivulje v zasnovi priti do izraza. Hkrati takšna zasnova ne omogoča prostora za množične manifestacije.

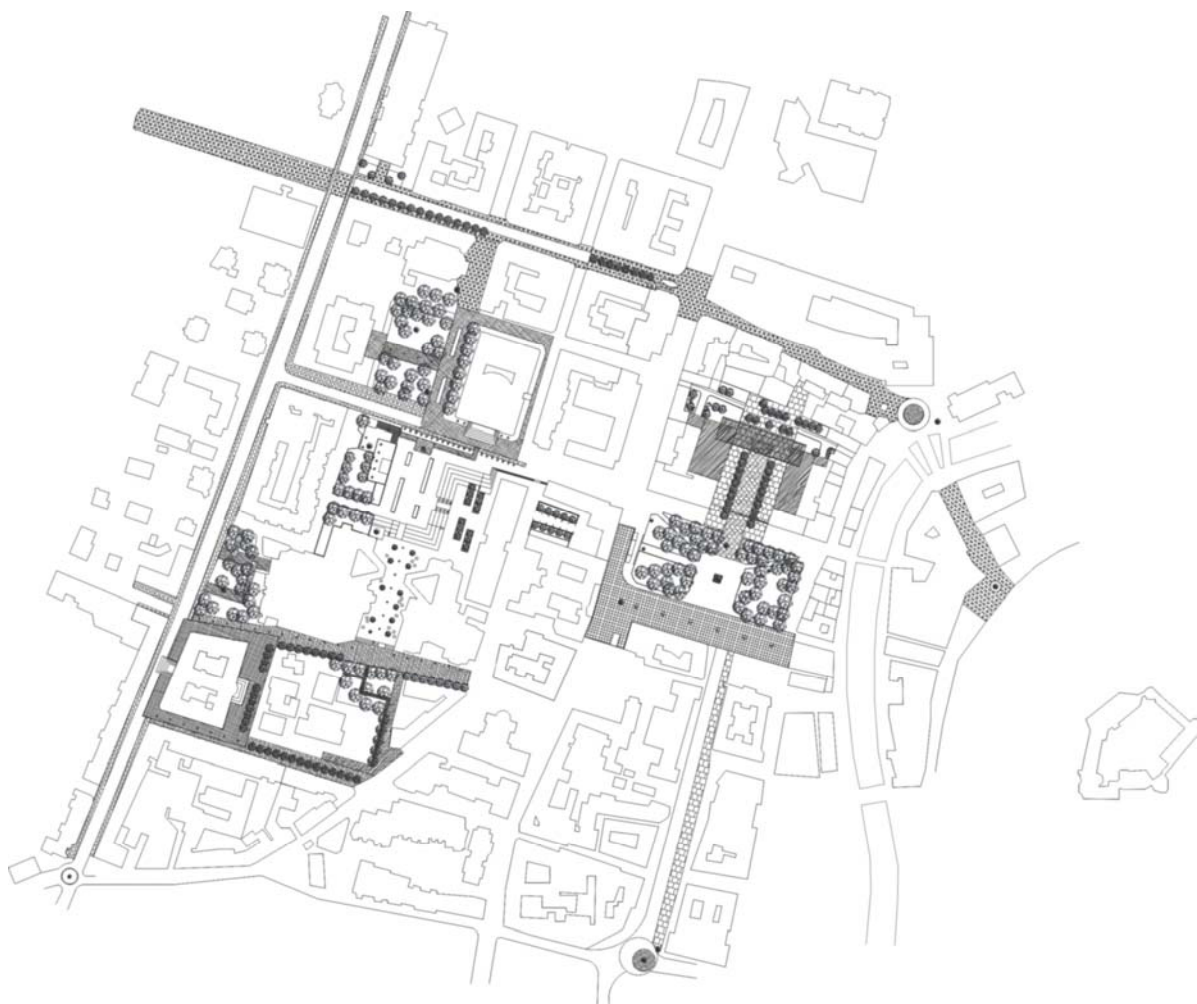

Slika 161: Razporeditev državnih funkcij v središču mesta, predlog B (kart. podloga: TTN, 1995)

Prostor v drugem predlogu je oblikovan z linijami, ki jih primerno poudarimo. Predlog izhaja v veliki meri iz prejšnjega, le da v tem primeru posežemo v park Zvezda in ustvarimo Južni trg. Vladne funkcije ostajajo na mestih, ki smo jih prikazali pri predlogu A, razen Urada predsednika vlade in Urada predsednika države. Urad predsednika vlade je v celoti lociran v vladni palači, Urad predsednika države pa se preseli v nove objekte na Južnem trgu, kjer je tudi rezidenca predsednika. Južni trg je obdan z novo stavbno opno v obliki črke U (notranja dela daljših stranic objekta sta zamaknjena nekoliko proti sredini – tako prostor perspektivno podaljšamo). V enem kraku te stavbe je Urad predsednika države, v drugem krilu pa so prostori namenjeni državnim obiskom oz. neke vrste luksuzni hotel. V osrednjem objektu, ki je višji od stranskih, nekoliko dvignjen (stoji na stebrih) in omogoča direkten prehod v Knafljev prehod, je uradna rezidenca predsednika države. Parkirne površine za potrebe uporabnikov novega objekta so pod stavbo in pod Južnim trgom. Iz tega trga vodita dve dublirani liniji, ki nakazujeta prostorsko vez s parkom Zvezda. To sta liniji dreves in uličnih svetilk. Po sredini Južnega trga teče drugače tlakovana ploskev, ki sega v prostor parka Zvezda. V južnem delu parka se prostor nekoliko odpre. V sredino te ploskve postavimo vertikalni element, ki bi ga lahko imenovali spomenik sprave ali spomenik osamosvojitve. Slednji pomensko poudarja bližino predsednikove rezidence in povezavo s Trgom republike (posredno s parlamentom). Ta

prostorski poudarek, ki sega v višino, ima obliko stožca na podstavku (paralela s »katedralo svetlobe«). Park Zvezda se tako slavnostno navezuje na Kongresni trg. Slednji ohranja Plečnikovo zasnovo. Tlak trga sega na Slovensko cesto in tako opozarja na pomensko povezavo Kongresnega trga s Trgom republike. Ta del tlakovane Slovenske ceste postane nov prehod za pešce.

Prehodni prostor med parkom Zvezdo in Trgom republike je tudi tu oblikovan z linijama dreves na dvignjenem parterju in z linijo stebrov. Tako oblikovan koridor nas vodi na Trg republike, ki se stopničasto spušča k osrednjem prostoru. Na nižji ploskvi trga so oblikovani linijski vodni motivi, katerih vzdolžna smer poudarja Ravnikarjevo linijo. Vodne šobe ne izstopajo iz osnovne ravni ploskve. Tako je omogočeno neovirano stojišče za množico ljudi. Motiv vodomotov, ki poudarjajo bližino protokolarnega objekta, se ponovi ob parlamentu v Muzejskem parku. Vodni motivi imajo tako reprezentativno kot uporabno funkcijo, saj omogočajo tudi igro otrok in hlajenje uporabnikov prostora v vročih dneh. Na trgu je ob vodnih motivih tudi v tlaku poudarjeno mesto za zastavo. V tlaku je oblikovana pot politikov od parlamenta do govorniškega odra. Ob tej poti je prostor za častno četo in žaromete, ki so vdelani v tla. Žarometi so nameščeni še ob parlamentu, ob Spomeniku revolucije in na govorniškem prostoru. Vertikalno usmerjeni snopi svetlobe delujejo kot prispodoba stebrov oz. stebrišča. Takšen slavnostni efekt je primeren za samo središče protokolarnega prostora.

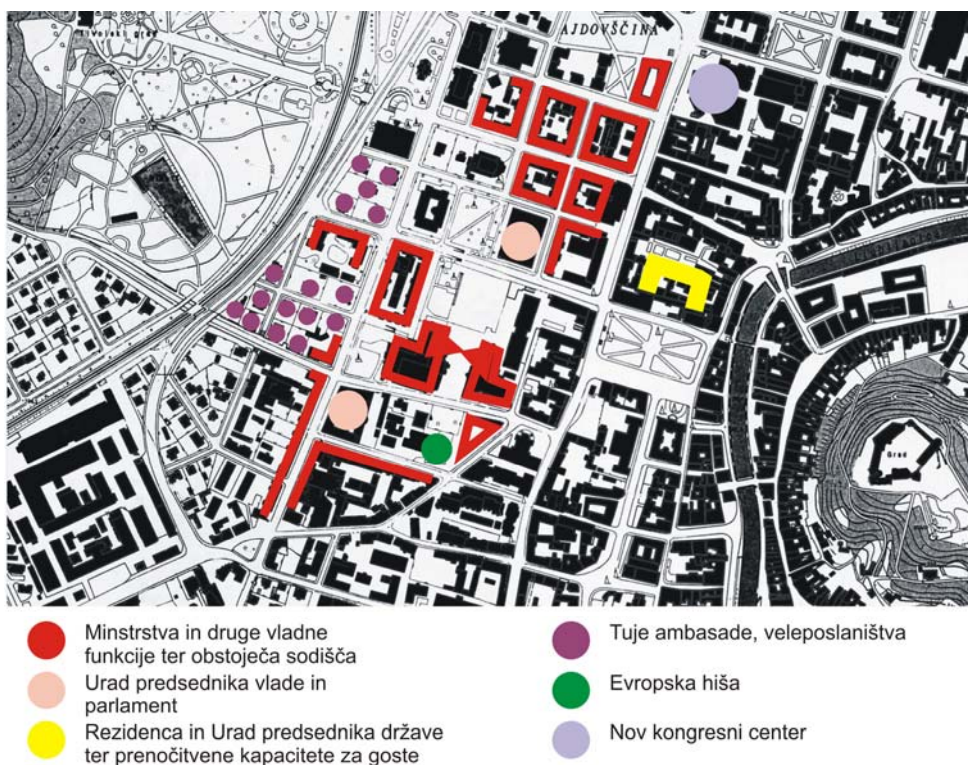
Slika 162: Tloris ureditve protokolarnega prostora, predlog B (za natančnejši prikaz v merilu glej prilogo E)

Muzejski park je oblikovan tako, da poudarja stavbo parlamenta in vhod v Narodni muzej. Zahodni del Trga republike je ozelenjen. Tu se nahajajo tudi figuralne plastike; za govorniškimi prostorom se dviga Spomenik revolucije, ob dvojčku pa stoji Kardeljev spomenik. Po sredini ploščadi med stolpnicama teče linija svetilk, ki ima na vsaki strani še linijo dreves in urejene prostore za sedenje.

Erjavčeva ulica je tlakovana in osvetljena. Vodi do vladne palače, kateri odstranimo garažni del. Uredi se tlakovana ploščad okoli palače, kar pomeni tudi ureditev drugega vhoda v palačo. Ta vhod se, tako kot glavnega, poudari z drugimi tlakovci. Ob vzhodni stranici palače stojijo drevesa v liniji, ki je pri mestu rimskih ostankov prekinjena in omogoča pogled nanje. Ureditve Prešernove ulice, prostora ob Spomeniku francoski revoluciji, Muzejskega parka, parka s spomenikom Kidriča (obrnjen k vladni palači) in parka ob osnovni šoli so enake kot ureditve v prvem predlogu (predlog A).

6.3 PREDLOG C

V tretjem predlogu ureditve je protokolarni prostor oblikovan kot povezan odprt prostor, kjer predstavljajo najmočnejši vezni člen med posameznimi deli prostora tlakovane ploščadi. Oblikovanje protokolarnega prostora v predlogu C se nanaša na prejšnja dva predloga s to razliko, da je v tem predlogu poseganje v prostor večje.

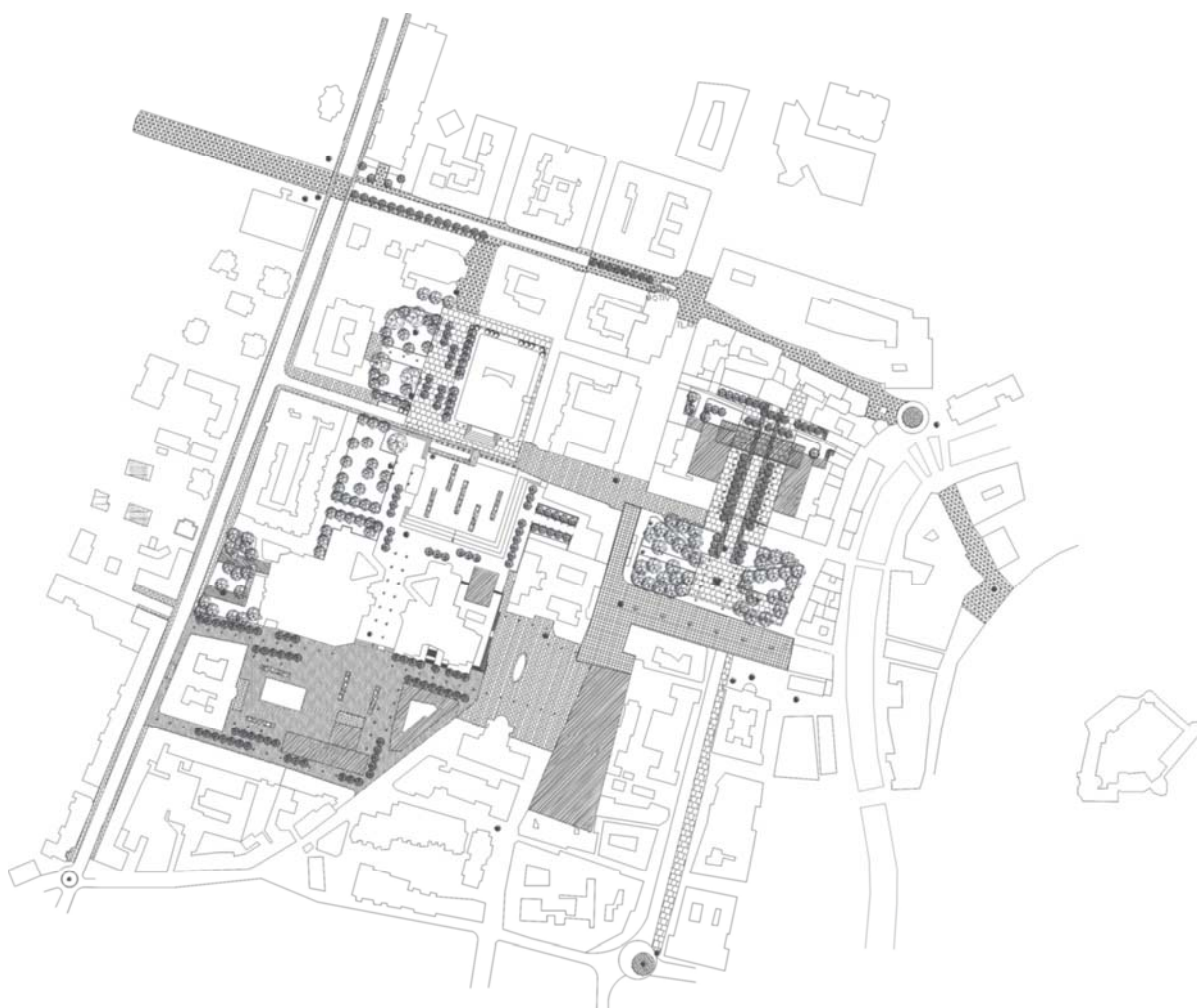

Slika 163: Razporeditev državnih funkcij v središču mesta, predlog C (kart. podloga: TTN, 1995)

Južni trg tudi tu obdaja objekt, ki je namenjen prostorom predsednika Republike. Sam trg sega v park Zvezdo in se odpira na Kongresni trg. V južnem delu trga stoji enak vertikalni element (spomenik) kot pri prejšnjem predlogu. Ta del parka je tlakovan, vanj pa so umeščena drevesa, med katerimi stoji Kobetov vodnjak. Kongresni trg še vedno sledi Plečnikovi zasnovi. Tlak trga sega na Slovensko cesto, vse do Novega Šumija in novo

oblikovanega trga pred Dramo. Objekt Novega Šumija vrišemo v prostor, saj nam predstavlja stavbno mejo protokolarnega prostora.

Prostori, ki povezujejo območje Kongresnega trga in Trga republike so Šubičeva ulica, Plečnikov trg in prostor pred Dramo. Tako se ustvarja občutek večje povezanosti celega protokolarnega prostora. Del Šubičeve ulice, od Južnega trga do Prešernove ulice, je tlakovan. Plečnikov trg, ki povezuje Trg republike in park Zvezdo, je oblikovan enako kot v prejšnjem predlogu. Posebno vez do ostalih vladnih objektov pa predstavlja nov trg pred Dramo (nastal z rušitvijo objekta pred Dramo). Slednji je oblikovan kot velika ploščad z vodnim motivom, ki je ponovitev motiva oblikovanega na koncu Cankarjeve ulice. Trg je osvetljen z uličnimi svetilkami. Linija svetilk pred vhodom v Dramo je del linije, ki osvetljuje Erjavčevo ulico. Objekt ob Drami in Igriški ulici je preoblikovan, dodana mu je tudi zahodna stranica.

Slika 164: Tloris ureditve protokolarnega prostora, predlog C (za natančnejši prikaz v merilu glej prilogo F)

Objekt ob Igriški ulici (namenjen vladnim funkcijam) gradi rob drugega novo nastalega trga, ki se razteza do vladne palače. Osnovne poteze novega trga slonijo na zasnovi foruma. Ortogonalni trg je zaobjet v stavbno opno in posamezne elemente, ki poustvarjajo vtis zaprtega trga s stebrišči. Za pridobitev tolikšne površine se odstranijo objekti med katerimi je tudi osnovna šola (prostore šole se premesti v območje Tobačne, kjer so predvidene funkcionalne in prostorske spremembe). Na osi, ki poteka med dvema

stolpnicama se postavi nov objekt t.i. Evropsko hišo. Funkcije slednje se navezujejo na delovanje Evropske unije. V vladni palači ostaja Urad predsednika vlade. Novi trg je obdan tudi z drevjem in žarometi v nivoju tlaku, ki simbolično predstavljajo stebrišča. Pred vhom v Evropsko hišo in vladno palačo stojijo vodni motivi – vodometi. Skoraj na sredini novega foruma so rimski ostanki. Nivo teh je nižji od nivoja trga, tako se preko njih položi steklena plošča, ki omogoča pregled nad ostanki in normalno prehodnost.

Ploščad med dvojčkoma je še vedno rahlo dvignjena. Dosega višino največ 0,5 m (tudi pri predlogu B) in je osvetljena z dvema linijama žarometov. Prazna ploščad omogoča jasno vizualno povezavo med Evropsko hišo in parlamentom.

Trg republike ima oblikovano široko stopnišče, ki omogoča posedanje ljudi in publike ob množičnih manifestacijah. Nižja površina trga je obrobljena s tlakom, ki nakazuje pot politikov iz parlamenta in vodi do dvignjene ploščadi, odra. Površine ob poti so namenjene postrojenim četam. Med to površino in parlamentom so v tleh montirani žarometi, na sredini ploščadi pa se ponovijo vodni motivi z novega trga (forum). Pred odrom je prostor za zastavo, za odrom se dviga Spomenik revolucije. Ozadje govorniškega prostora predstavlja ozelenjeni del z drevesi in izpostavljena lipa, ki je zasajena ob Spomeniku revolucije. Kidričev spomenik je na začetku ploščadi med dvojčkoma.

Stavbo Maksimarketa se poruši in na njenem mestu oblikuje višjo in po površini manjšo stavbo. Ta novi objekt je postavljen bližje Cankarjevemu domu in tako omogoča večjo vizualno povezanost s parkom Zvezda. Ima funkcijo gostinskega objekta z razgledno ploščadjo.

Ureditev parka s spomenikom Kidriča ostaja enak kot v prejšnjih dveh predlogih ureditve, le figura Kidriča se usmeri bolj proti novemu trgu (forumu). Muzejski trg ima večjo tlakovano ploščad, ki sicer sega okoli parlamenta. Ploščad je zasajena z drevesi v pravih potezah. Manjša površina, ki vodi proti vhodu Narodnega muzeja ima v osi vhoda ulične svetilke. Tlakovana površina pred opero še vedno ostaja vez med parlamentom in ostalimi vladnimi objekti (Cankrajevo ulico).

Koncept tretjega predloga ureditve izhaja iz Ravnikarjevega oblikovanja mestnega središča in skuša ustvariti zaokroženo prostorsko celoto prostih površin s posameznimi objekti. Novo pridobljene proste površine ustvarjajo tako bolj odprt prostor, katerega glavni vertikalni poudarki sta stolpnici oz. dvojčka ter zvonik Uršulinske cerkve. Samo površino pa oblikujejo ravne linije in različnost tlaka.

6.4 SKLEP

V nalogi smo večkrat poudarili pomembnost povezanosti državnega protokolarnega prostora in državnih dejavnosti, ki se na njem odvijajo. Potek teh dejavnosti ima pomemben vpliv na oblikovanje protokolarnega prostora. Zato se zdi samoumevno, da nas zanima potek državnega protokola tudi znotraj oblikovanja državnega protokolarnega prostora v središču Ljubljane.

Tako omogočajo urejene ploščadi pred in okoli vladne palače, parlamenta ter Urada predsednika države slavnostene sprejeme. Urejene ceste (poleg ploščadi) omogočajo razporeditev čet. Trg republike je oblikovan tako, da se publika lahko razporedi po prostoru (sede ali stoje), da je izpostavljen prostor za govornike (oder), »zarisana« pot za državnike (izstop iz parlamenta), poudarjeno mesto droga za zastavo. Tudi žarometi poskrbijo za slavnostno vzdušje med državnimi proslavami (poudarijo parlament in govorniški oder). Večjo reprezentativnost prostora nismo zgradili le z urejenimi tlakovanimi površinami in žarometi, ampak tudi z uličnimi svetilkami, drevoredi, vodometi in vertikalnimi prostorskimi elementi. Slednji so pomensko poudarili prostor na Prešernovi ulici (na začetku ulice), v parku Zvezda in na Trgu francoske revolucije. Na Trgu republike ni takšnega poudarka, saj vertikalni poudarek predstavljata Ravnikarjevi stolpnici.

Pri protokolu državnih proslav je pomemben tudi prihod garde in drugih vojaških enot. Ljubljana nima dolge linearne poteze, ki bi omogočala vizualno povezavo s protokolarnim prostorom. Tako lahko razmišljamo tudi o manjši vojaški paradi, ki bi jo sestavljala garda (častna četa, konjenica), del pehote, godba ter policijske enote. Takšna parada bi lahko tekla tudi v dveh delih (glej slike 166, 167). Eden bi prihajal iz severnega (Tivoli-Cankarjeva-Slovenska-Šubičeva), drugi iz južnega dela mesta (Prešernova-Šubičeva).

Pri oblikovanju samega prostora se nanašamo na značilnosti protokolarnih prostorov, ki smo jih spoznali v nalogi. V primeru zasnove prostora upoštevamo tisti zasnovi, ki sta se pokazali za osnovni (osna kompozicija in zasnova z večjimi tlakovanimi površinami). Ureditev prostora z osmi uporabimo predvsem pri ureditvi Trga republike. Trg republike je namreč nosilec osi, ki jo poudarjata stolpnici in vodi mimo zgradbe parlamenta v park. Če bi želeli to os vsebinsko poudariti, bi bilo najbolj samoumevno postaviti na konca osi pomembna objekta ali prostorska elementa. Na eni strani lahko postavimo objekt kot v predlogu C Evropsko hišo ali nek vertikalni poudarek. Pozidava Muzejskega parka na drugi strani pa bi zgolj zgostila grajeni obroč, ki bi za uravnoteženost v prostoru potreboval še druge dopolnitve. Če bi se odločili za vertikalni element v tem parku pa bi, zaradi orientacije stavb, deloval bolj kot poudarek muzeja in ne parlamenta.

Večjo tlakovano površino z grajenim okvirom prostora (zaprtost trga) je v danem prostoru težko ustvariti. Stavbno opno okoli trga samega nam uspe vzpostaviti le na Južnem trgu in na novo oblikovanem trgu (forumu) pri predlogu C. Dimenzije oblikovanih protokolarnih prostorov v Ljubljani pa so seveda manjše kot pri primerih, ki so bili predstavljeni v nalogi. Vzrok temu niso le manjše površine, ki so na voljo za ureditev, ampak tudi zgodovinsko pogojena shema mestnega jedra ter velikost celotnega mesta.

Na podlagi tega lahko rečemo, da je zadnji predlog, ki največ posega v mestno tkivo, uspel ustvariti prepoznaven protokolarni prostor; povezane tlakovane površine z vertikalnimi elementi. Za središče Ljubljane pa ta predlog ni najbolj sprejemljiv, saj močno poseže v obstoječe mestno tkivo. Prvi predlog ureditve, ki sicer najmanj posega v prostor, pusti v prostoru mesta največji pečat. Ovalne oblike Trga republike močno izstopajo iz

pravilne, ortogonalne sheme mesta. Drugi predlog ureditve se najbolje umesti v mestni prostor z oblikovanjem posameznih trgov (Južni trg, Kongresni trg, Trg republike, prostor Vladne palače) in povezovanjem le-teh z osmi (os Južnega trga, os iz parka Zvezde preko Plečnikovega trga, os med stolpnicama, os Erjavčeve).

Predlogi ureditve protokolarnega prostora v središču Ljubljane so logično povezani. Od predloga z minimalnimi posegi v prostor mesta do predloga z večjimi posegi. Tako je med njimi možna kombinacija. Možno bi bilo tudi oblikovanje prostora kot nadaljevanje predloga C s še večjimi posegi v mestno tkivo. Lahko bi namreč ustvarili enovito tlakovano površino večjih dimenzij tako, da bi odstranili (poleg že odstranjenih objektov v tem predlogu) Maksimarket v celoti, objekt na Igriški ulici, vse dele Cankarjevega doma razen stolpnic in ohranili le Uršulinski kompleks. Nastala bi velika ploskev iz katere bi izstopala dva izjemna vertikalna poudarka. Takšna prazna površina bi bila najverjetneje premočna zarez v mesto. Središče Ljubljane namreč sloni na starem srednjeveškem in baročnem grajenem delu, katerega merilo je drobno. Takšna novost bi ustvarila prevelik kontrast, ki bi sicer dal človeku občutek majhnosti, vendar bi »pomanjšal« tudi mesto.

Zadnji predlog oblikovanja protokolarnega prostora z večjimi posegi v središče mesta deluje nemara preveč agresivno za prostor Ljubljane. Prvi predlog, predlog z minimalnim poseganjem pa predstavi bolj zasilno rešitev. Za predlog B, ki se torej znajde (glede na posege v prostor) nekje vmes, pa lahko rečemo, da gradi prepoznaven protokolarni prostor, ki je za središče Ljubljane sprejemljiv.

Ustvariti reprezentančni prostor je v državnem interesu. Na to kaže nov projekt protokolarnega ambienta oz. kongresnega centra na gradu Brdo. Tako lahko posest Brda postane nov kvaliteten center za sprejem tujih delegacij in omogoči nastanitev in protokol (konference) le-teh. Vendar se trenutno zdi, da gre le za delno rešitev, ki bo omogočala posvete, zборе, omizja tujih državnikov, ne pa tudi njihovo namestitvev. Tako bo najverjetneje nov center rezultiral bolj kot dobra tržna niša za podjetja (srečanja, konference). Problem pomanjkanja gostom primernih kapacitet ne bo rešen. Hkrati se bo, z oddaljevanjem kongresnega centra, večala razdrobljenost državnih oz. vladnih funkcij, t.j. problem, ki je močno prisoten že znotraj mesta Ljubljana.

Na tej točki lahko omenimo še projekt mag. Andreja Černigoja. Projekt je bil predstavljen v sklopu letošnje razstave v Cankarjevem domu Arhitektura-Inventura 2004-06. V projektu z naslovom Južni park se je ukvarjal z novim upravnim središčem, ki ga razdeli v eni osi na tri dele. Severni del z objekti leži na robu mesta Ljubljana, v mestnem središču ostajajo pglavitni vladni objekti, tretji del pa leži na Barju. Ta zadnji del imenuje Južni park in je kot park tudi zasnovan. V njem naj bi se nahajal večji spomenik državi.

V zadnjem času so bili prisotni tudi natečaji, ki so se ukvarjali s Trgom republike in Kongresnim trgom. V letu 2005 je bil organiziran študentski natečaj za prenovo in oživitev Trga republike. V oktobru 2003 je bilo dano razpisno gradivo za natečaj za ureditev Kongresnega trga in parka Zvezda v Ljubljani. V marcu 2004 je bil znan izid. Zmagala je ekipa mag. Andreja Prelovška, Damijana Gašpariča in Maja Juvanca. Glavni poudarek natečaja je bil ureditev garažnih prostorov pod trgom. Prvonagrajeni projekt predvidi parkirne prostore, z možnostjo spremembe programa v njih. Uvozi in izvozi v garažo se nahajajo ob Slovenski cesti in ne posegajo na Kongresni trg. Želja ustvarjalcev je namreč bila, da se ohrani prosta površina, kateri se povrne reprezentančni izgled. Tako je Kongresni trg urejena ploščad, park Zvezda pa ostaja v svoji prvotni podobi z manjšimi dodanimi motivi (Trajekt, 2007).

Mnoga svetovna mesta so pridobila svoj protokolarni prostor z deli velikih vladarjev, ki so imeli zmožnost (bogastvo) ustvariti reprezentativne palače, trge in vrtove. Kot izjemo lahko naštejemo Združene države Amerike, ki so svoj prostor oblikovale v kratkem časovnem obdobju. Podobno velja tudi za Belgijo (Jubilejni park). Tudi Ljubljana bi morala ustvariti lasten reprezentančen prostor. Kot smo že povedali - Ljubljana nima le funkcije glavnega mesta države in mesta sedeža oblasti, ampak je tudi ena izmed evropskih prestolnic. Zato je potrebno ustvariti protokolarni prostor. Mesto in država se morata zavedati, da je podoba mesta tista, ki se obiskovalcem najbolj vtisne v spomin. Po tej bo tudi cela Slovenija prepoznavna. Pri usvarjanju reprezentativne podobe pa je potrebno paziti na mnoge manjše projekte. S tem so mišljeni projekti kot je Novi Šumi, Kolizej in drugi. Med oblikovanjem takih projektov in med oblikovanjem protokolarnega prostora je potrebno najti ravnovesje. Pri oblikovanju protokolarnega prostora se je potrebno zavedati še enega aspekta prostora – multifunkcionalnosti. Oblikovati protokolarni prostor ne pomeni samo pridobiti prostor za državne proslave in množične manifestacije. Dobro oblikovan prostor je lahko prizorišče raznolikih dejavnosti, tudi otroške igre.

7 POVZETEK

Glavni cilj naloge je oblikovati protokolarni prostor v središču Ljubljane. Ljubljana je namreč glavno mesto Republike Slovenije, kjer se nahajajo glavni vladni objekti in je hkrati ena izmed prestolnic Evropske unije. Ravno zato potrebuje protokolarni in reprezentativen prostor. To dokazujejo tudi mnogi primeri tujih mest, ki smo jih spoznali v nalogi.

V uvodnem delu je bil podrobneje raziskan splošni pomen besede protokol in državni protokol kot obred. Na podlagi teh pridobljenih podatkov in seveda na podlagi pregleda primerov tujih protokolarnih prostorov je bila oblikovana opredelitev državnega protokolarnega prostora. Definicija slednjega namreč ni uradno določena. Kot protokolarne prostore smo določili:

- prostore, ki so neposredno navezani na določene protokolarne objekte in druge državne objekte pomembne za protokol države,
- prostore na katerih se odvijajo množične manifestacije (vsebinsko vezane na državo) in
- prostore, ki so bili ustvarjeni za obeleževanje države.

Pri oblikovanju prostora je potrebno upoštevati zahteve, ki so navadno vnaprej določene. Za ureditev protokolarnega prostora pa takšnih zahtev ni podanih. Tako je bilo potrebno poiskati določene zakonitosti in pravilnosti, ki se v protokolarnem prostoru pojavljajo in zahteve, ki se postavljajo ob izvajanju protokolarnih dejavnosti (dogodkov). Zato smo naredili nabor primerov protokolarnih prostorov iz tujine in pogledali kakšni protokolarni prostori so skozi čas nastajali. Na podlagi zgodovinskega pogleda protokolarnih prostorov smo ugotovili, da se pojavljajo določene značilnosti. Slednje smo razvrstili v skupine, ki predstavljajo kriterije protokolarnega prostora in omogočajo paralelno primerjavo tujih izbranih primerov protokolarnih prostorov. Kriteriji so: dimenzije prostora, reprezentančni arhitekturni elementi, elementi odprtega prostora, spomeniki in kompozicija t.j. sinteza elementov grajenega in odprtega prostora.

Primere tujih protokolarnih prostorov smo izbrali na podlagi prepoznavnosti v svetu (Washington D.C., Pariz), pomembnosti v Evropi (Bruselj), različnosti družbene ureditve (v času nastanka protokolarnega prostora) in zgodovinski navezanosti na prostor Republike Slovenije (Dunaj, Beograd, Zagreb). Primerjave so pokazale, da se protokolarni prostori med seboj razlikujejo (velike dimenzije pariškega in ameriškega prostora, majhne v Beogradu, Zagrebu) hkrati pa kažejo veliko podobnosti v oblikovanju prostora (osne zasnove, večje tlakovane površine, klasični elementi - konjeniški spomeniki in vertikalni poudarki). To nam utemelji tudi dejstvo, da je (prostorski) izrazni jezik države klasicizem.

Pregled zgodovine Ljubljane je pokazal, da v mestu ni bilo protokolarnega prostora, ki bi obstajal kot tak skozi celotno zgodovino mesta. Izstopajo pa prostori kot je Emonski forum ali trg pred Trančo in magistratom, ki pa sta pomembna zgolj v okviru mestne (in ne državne) oblasti. Pomemben je nastanek Kongresnega trga, ki pomeni nastanek načrtovanega državnega protokolarnega prostora v Ljubljani. Kongresni trg je svojo funkcijo obdržal do danes, čeprav se le redko zapre javno parkirišče na trgu. Drugi pomembni premik v snovanju protokolarnega prostora je izgradnja novega upravnega središča oz. ureditev Trga revolucije (danes Trg republike). Ne moremo pa pozabiti na vsa Plečnikova dela in njegove predloge. Arhitekt se je ukvarjal s snovanjem novega parlamenta in magistrata ter z idejo Južnega trga. Ustvaril pa je tudi »demokratični« protokolarni prostor v Pragi.

Ugotovitve na podlagi pregleda vseh primerov protokolarnih prostorov so nas pripeljale do ločevanja zasnov in posameznih elementov teh prostorov. Omogočena je bila razdelitev protokolarnih prostorov na tiste s poudarjeno osno kompozicijo in tiste, ki imajo poudarjeno veliko tlakovano površino (ter zaprt robni prostor). V obeh primerih so prisotni tudi različni elementi poudarka, predvsem vertikalni elementi. Lastnosti, ki so bile povzete iz analiz obstoječih protokolarnih prostorov, pomenijo tudi smernice pri oblikovanju protokolarnega prostora v središču Ljubljane.

Predlog ureditve protokolarnega prostora Ljubljane je podan v treh različicah. Glavne razlike med njimi se kažejo v količini poseganja v mestno središče. Glavni poudarki pri predlogih se navezujejo na ureditev Kongresnega trga (po Plečnikovi zasnovi), Trga republike in prostora vladne palače (tudi Južni trg). V bližini teh prostorov se razmesti tudi vladne funkcije, ki so trenutno raztresene po mestu. Tako se zagotovi boljšo organizacijo delovanja vladnih funkcij in omogoči boljše vzdrževanje objektov v središču mesta. Prvi predlog ureditve, ki sicer najmanj posega v prostor, pa v pravilni shemi mesta deluje najbolj izstopajoče (ovalne oblike). Drugi predlog oblikuje mestni prostor s posameznimi trgi (Južni trg, Kongresni trg, Trg republike, prostor vladne palače) in povezovanjem le-teh z osmi (os Južnega trga, os iz parka Zvezde preko Plečnikovega trga, os med stolpnicama, os Erjavčeve). Največji posegi v mestno središče se zgodijo v predlogu C, ki ustvari povezano tlakovano površino z vertikalnimi elementi. Predlogi kombinirajo Plečnikov pristop oblikovanja z osmi in Ravnikarjev s ploskvami.

Ob oblikovanju prostora se upošteva tudi potek državnega protokola (postavitev častne čete, pozdrav predsedniku, izvajanje salvov, himne, dvig zastave ipd.). Predvsem na Trgu republike nas zanima postavitev vojske in policije ter prisotnost državnikov in publike. Državni protokolarni prostor je namreč sinteza svojega grajenega, prostorskega dela in dela, ki vsebuje gibanje – protokol. V sklepnem delu pa tudi ovrednotimo predloge protokolarnega prostora v središču Ljubljane. Kot najbolj sprejemljivega ocenimo predlog B, ki gradi protokolarni prostor predvsem na oseh.

8 VIRI

8.1 CITIRANI VIRI

- Anderlič J. 2006. Kako bi Ljubljana postala evropska prestolnica. Delo, Sobotna priloga, (11. mar. 2006). Ljubljana, Delo: 21-22.
- Arc de Septime Sévère, 2006. (Académie d'architecture, Paris, 6. dec. 2006).
www.archi.fr/AA/conservation/cartes.html (6. dec. 2006)
- Braunfels W. 1968. Die Welt der Karolinger und ihre Kunst. München, G. D. W. Callwey: 402 str.
- Brussels website, 2006. (Ville de Bruxelles, 7. dec. 2006)
<http://www.brucity.be/> (7. dec. 2006)
- Bundespräsident der Republik Österreich, 2007. (Präsidentschaftskanzlei, 29. jan. 2007)
http://www.hofburg.at/show_content.php?hid=5 (29. jan. 2007)
- Burke S. 2000. Washington, DC. London, Dorling Kindersley Limited: 224 str.
- Cazeneuve J. 1986. Sociologija obreda. Ljubljana, ŠKUC, Znanstveni inštitut Filozofske fakultete: 282 str.
- Connolly P., Dodge H. 1998. The ancient city, life in classical Athens & Rome. Oxford, Oxford University Press: 256 str.
- Delperrié de Bayac J. 1980. Karel Veliki. Ljubljana, državna založba Slovenije: 271 str.
- Destinacije, 2001. (8. okt. 2006).
<http://www.destinacije.com/date.asp?lang=hr&datum=08.02.2004.&pg=1> (8. okt. 2006)
- Dešnik S. 1995. Zgodovinski parki in vrtovi v Sloveniji – Historical Parks and Gardens in Slovenia. Ljubljana, Ministrstvo za kulturo, Uprava Republike Slovenije za kulturno dediščino: 155 str.
- Dirjec B. 1996. Pozdravljeni, prednamci! Ancestral Encounters. Ljubljana, Cankarjev dom, Mestni muzej: 118 str.
- Dunlop F. 1997. Pariz. Ljubljana, Mladinska knjiga: 96 str.
- Eder C. 2003. Dunaj. Ljubljana, Mladinska knjiga: 126 str.
- European and international institutions in Brussels, 2006.
<http://www.brussels.org/institutions/> (7. okt. 2006)
- Fallon S., Wheeler T., Robinson D. 1998. Paris. Hawthorn, Lonely Planet Publication: 237 str.
- Festival Ljubljana, 2002. Festival Ljubljana (8. okt. 2006).
http://www.ljubljanafestival.si/sl/ljubljanski_grad/e_razglednice/ (8. okt. 2006)
- Flegar E. 2002. Diplomatski protokol: diplomsko delo. Ljubljana, Višja strokovna šola za poslovne sekretarje: 36 str.
- Early Christian-Byzantine, 2004. (University of Pennsylvania faculty, 17. jun. 2004)
<http://www.arthistory.upenn.edu/smr04/101910/101910lecture9.html> (6. feb. 2007)

Francoska umetnost, 2006.

<http://www.french-touch-art.com/Sail.htm> (5. dec. 2006)

Gajšek M. 2006. Projekt Šumi v prostoru in času. V: Glasilo Ljubljana. 2006. Ljubljana, Mestna občina Ljubljana: 12-13.

Gazvoda D. 1996. Persistent Urban Landscapes, Ljubljana (Slovenia). Cambridge, M, Graduate School of Design, Harvard University: 295 str.

Golob N. 2005. »Konjeniški spomenik«. Ljubljana, Filozofska fakulteta Oddelek za umetnostno zgodovino (osebni vir, predavanja pri predmetu Umetnost srednjega veka v Zahodni Evropi, november 2005).

Golob N. 2006. »Karoliška obnova«. Ljubljana, Filozofska fakulteta Oddelek za umetnostno zgodovino (osebni vir, predavanja pri predmetu Umetnost srednjega veka v Zahodni Evropi, november 2006).

Grabrijan D. 1968. Plečnik in njegova šola, Spomenik kralju Aleksandru v Ljubljani. Maribor, Obzorja: 221 str.

Grad Beograd, 2001. Grad Beograd (7. okt. 2006).

<http://www.beograd.org.yu/cms/view.php?id=220> (7. okt. 2006)

Grad Snežnik, 2002. Pepelnjak (8. okt. 2006).

<http://www.zaplana.net/lzleti/Namigi/GradSneznik/> (8. okt. 2006)

Hofmann T. 2004. Wien = Vienna, Heute, today, oggi. München, Prestel: 96 str.

Horvatić D. 1999. Zagreb i okolica, Zagreb, Turistička naklada: 136 str.

Images de la Rome antique, 2006.

www3.dfj.vd.ch/~latin/Images/rome_antique_2.htm (6. okt. 2006)

Index Stoke Imagery, 2007.

http://www.indexstock.com/store/search.asp?Syn=&ImageList=&Pagemode=srh&osd=&CA=&Printable=&FFID=&SearchStr=royal+guard&NarrowSearch=&pi=&rr=&pi=&cf=&mp=&sm=&ftp=&ID=1&Maxhits=133&P=5&dept_id= (31. jan. 2007)

Javni gospodarski zavod protokolarne storitve republike Slovenije, 2006. Javni gospodarski zavod protokolarne storitve republike Slovenije
<http://www.brdo.com/> (7. okt. 2006)

Kongehuset, 2006. (Danska monarhija, 7. dec. 2006).

http://kongehuset.dk/artikel.php?dogtag=k_dk_slotte_amalien (7. dec. 2006)

Korošec B. 1991. Ljubljana skozi stoletja: mesto na načrtih, projektih in v stvarnosti. Ljubljana, Založba Mladinska knjiga: 235 str.

Kunliga Slotten, 2006. (Švedska kraljeva hiša, 7. dec. 2006).

<http://www.royalcourt.se/> (7. dec. 2006)

Krautheimer R. 2000. Rome: Profile of a City, 312-1308. Princeton, N.J., Princeton University Press: 389 str.

Krečič P. 1992. Jože Plečnik. Ljubljana, Državna založba Slovenije: 479 str.

Krečič P. 1997. Jože Plečnik: branje oblik. Ljubljana, Državna založba Slovenije: 228 str.

- Krečič P. 2003. Imaginarij prestolnice in izjemne lokacije. V: Art.si: trimesečnik o likovni umetnosti, arhitekturi, oblikovanju in fotografiji. 2003. Ptuj, ZRS Bistra: 60 - 64.
- Kršinar I., Puc I. 2005. Intervju predsednika republike dr. Janeza Drnovška za revijo MAG. MAG.
<http://www.up-rs.si/up-rs/uprs.nsf/dokumentiweb/8E144AC9DA813EFBC12570C900440397?OpenDocument> (22. nov. 2005)
- Lateranska palača, 2006.
www.romeartlover.it/Vasi34.html (5. dec. 2006)
- Levey M. 1997. Florence: a portrait. London, Pimlico: 498 str.
- Les Pages de Paris, 2006.
<http://www.paris.org/parisF.html> (7. dec. 2006)
- Malá V. 1997. Josip Plečnik – An Arcitect on Prague castle. Praga, Prague Castle Administration: 663 str.
- Marinko J. 1997. Antična arhitektura. Ljubljana, Družina d.o.o.: 391 str.
- Matos U. 2002. Skromnost ali razkošje. Mladina.
<http://www.mladina.si/> (22. nov. 2005)
- McNally Rand (korporacija). 1991. Washington D.C. Bern, Hallwag (kartografsko gradivo).
- Mesto Ljubljana, 2005. Mestna občina Ljubljana (8. okt. 2006).
<http://www.ljubljana.si/> (8. okt. 2006)
- Meteer D. 2000. Courts, patrons, and poets. New Haven, Yale University Press, in association with the Open University: 383 str.
- Mihelič B. 1983. Urbanistični razvoj Ljubljane. Ljubljana, Partizanska knjiga: 83 str.
- Mihelič B. 1994. Vodnik po Ljubljani. Ljubljana, Državna založba Slovenije: 118 str.
- Mihelič B. 2001. Kongresni trg z Zvezdo – spomenik urbane umetnosti zgodnjega 19. stoletja. V: Zbornik za umetnostno zgodovino (Nova vrsta). 2001. Ljubljana, Slovensko umetnostnozgodovinsko društvo: 114-145 str.
- Ministrstvo za obrambo: Generalštab slovenske vojske: Enota za protokol. 2007. Zloženka Gardni bataljon in Predstavitev Gardne enote Slovenske vojske. Ljubljana, Ministrstvo za obrambo.
- Mumford L. 1969. Mesto v zgodovini (1. zvezek). Ljubljana, Državna založba Slovenije: 439 str.
- Na Brdu pri Kranju nastaja nov objekt (8. avg. 2006). 1997. Siol (14. okt. 2006).
<http://www.siol.net/> (8. avg. 2006)
- Odlok o ustanovitvi javnega gospodarskega zavoda protokolarne storitve Republike Slovenije. Ur. l. RS št. 97-4803/01
- Ogrin D. 1993. Vrtna umetnost sveta. Ljubljana, Pudon: 400 str.
- Osrednja državna proslava ob dnevu državnosti »15 let Slovenske države«: Sporočilo za javnost, 2006. Urad vlade za informiranje RS (23. okt. 2006).

- <http://www.uvi.gov.si/slo/> (22.06.2006)
- Palazzo Vecchio, 2006.
http://www.toscanaviva.com/Firenze/palazzo_vecchio_firenze.htm (5. dec. 2006)
- Palača Medičejcev, 2006. (3. jun. 2003).
easyweb.easynet.co.uk/.../micheloz/pic8.htm (5. dec. 2006)
- Plečnikova šola v Ljubljani: Katalog razstave (Jože Plečnik - arhitektura za novo demokracijo, Praga, maj-september 1996). 1996. Ljubljana, Arhitekturni muzej: 94 str.
- Plesničar-Gec L., Bregant T. 1961. Antična Emona v srcu moderne Ljubljane. Ljubljana, Mladinska knjiga: 14 str.
- Présidence de la République. 2004. Présidence de la République (22. sep. 2006).
http://www.elysee.fr/elysee/elysee.fr/anglais/the_elysee_palace/history_of_the_elysee_palace/history_of_the_elysee_palace.20248.html (7. okt. 2006)
- Protokol Republike Slovenije, 2006. Vlada Republike Slovenije (13. nov. 2006).
http://www.vlada.si/?gr1=vldSlz&gr2=pro&lng=slo#temeljna_delovna_podrocja (13. nov. 2006)
- Repše R. 1991. Južni trg v Ljubljani: diplomsko delo. Ljubljana, Fakulteta za arhitekturo: 136 str.
- Royal Family, 1998. Royal family (31. jun. 2006).
<http://www.royalfamily.org/> (7. okt. 2006)
- Rowe P. 1997. Civic realism. Cambridge, Mass., London, The MIT Press: 225 str.
- Sattin A., Franquet S. 2000. Bruselj in Brugge. Ljubljana, Mladinska knjiga: 96 str.
- Selan M. 2000. Vodnik po Rimu. Ljubljana, Založba Tangram: 254 str.
- Siena, 2002.
<http://www.elet.polimi.it/conferences/siena2003/home2.html> (10. okt. 2006)
- Sklep o določitvi protokolarnih pravil. Ur. l. RS št. 36-1478/94
- Slana L. Grad Snežnik, 1997. (3. okt. 2006).
http://www2.arnes.si/~lcokl/vanda/strani_hm/grad_sneznik.htm (3. okt. 2006)
- Slovenska vojska, 2006. (Republika slovenija, Ministrstvo za obrambo, 9. okt. 2006)
<http://www.slovenskavojska.si/poklicna/enote/gssv/garda.htm> (31. jan. 2007)
- Smole J. 1992. Spomini titovega sekretarja 1968-1970. Ljubljana, Enotnost: 107 str.
- Snežnik, 2005. Burger.
<http://www.burger.si/Loz/GradSneznik/GradSneznik.htm> (3. avg. 2006)
- Spletišče Vlade Republike Slovenije, 2006. Vlada Republike Slovenije (13. nov. 2006).
<http://www.vlada.si/nadlani/index.php?gr1=vldSlz&gr2=pro&gr3=&gr4=&id=&lng=slo> (13. nov. 2006)
- SSKJ: Slovar slovenskega knjižnega jezika. 1994. Ljubljana, Državna založba Slovenije: 1714 str.
- Stopar I. 1996. Grajske stavbe v osrednji Sloveniji: Gorenjska: Knjiga 1, ob zgornjem toku Save. Ljubljana, Viharnik: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete: 166 str.

- Summerson J. 1998. Klasični jezik arhitekture. Zagreb, Golden Marketing: 153 str.
- Šijanec F. 1961. Sodobna slovenska likovna umetnost. Maribor, Obzorja: 550 str.
- Tepina M. 1936. Alexandrove Propyleie: diplomsko delo. Ljubljana, Fakulteta za arhitekturo: ilustr.
- The Mall, 1997. University of Virginia.
<http://xroads.virginia.edu/~CAP/MALL/home1.html> (7. okt. 2006)
- The Palace of the Parliament, 2006.
<http://www.cdep.ro/pls/dic/site.page?id=27> (12. okt. 2006).
- Tillier A. 1993. Paris. London, Dorling Kindersley: 432 str.
- Trajekt, 2007. Zavod za prostorsko kulturo Trajekt (2. apr. 2007)
<http://www.trajekt.org/> (2. apr. 2007)
- TTN: Temeljni topografski načrt: 1:5000. 1995. Ljubljana, Geodetska uprava Republike Slovenije.
- Turner R. 1997. The Renaissance in Florence: the birth of a new art. London, G. Weidenfeld and Nisolson: 176 str.
- Veliki splošni leksikon: druga knjiga. 1997. Ljubljana, Državna založba Slovenije: 5005 str.
- Vila Bled, 2006. Sava Hotels and Resorts Bled Slovenia (29. avg. 2006)
<http://www.vila-bled.com/si-index.html> (7. okt. 2006)
- Vlada Republike Slovenije, 2006. Vlada Republike Slovenije (21. okt. 2006).
<http://www.vlada.si/index.php> (21. okt. 2006)
- Vladna palača, 2000. Vlada Republike Slovenije (7. okt. 2006).
<http://www.vlada.si/index.php?vie=cnt&gr1=vldPlc> (7. okt. 2006)
- Vukadinovič R. 1995. Diplomacija. Ljubljana, Arah Consulting: 262 str.
- Zgodovina Slovenije, 2003. Zorko Vičar (17. sep. 2006)
http://www2.arnes.si/~gljsentvid10/oseb_stran/zgo_si_osebni_pogled.html (9. okt. 2006)
- Washington D.C. District of Columbia, 2006. (8. avg. 2006)
<http://www.thedistrict.com/> (7. dec. 2006)
- Webb M. 1990. The city square. London, Thames and Hudson: 224 str.
- Wikipedia, 2006. Wikimedia Foundation (10. okt. 2006).
http://en.wikipedia.org/wiki/Main_Page (10. okt. 2006)

8.2 DRUGI VIRI

- Chester C. 1996. Dunaj. Ljubljana, Državna založba Slovenije: 127 str.
- Gorenčič V. 1990. Južni trg in hotel: diplomsko delo. Ljubljana, Fakulteta za arhitekturo: ilustr.
- Kopriva S. 1989. Ljubljana skozi čas. Ljubljana, Založba Borec: 287 str.

Mušič M. 1986. Znameniti Slovenci, Jože Plečnik. Ljubljana, Partizanska knjiga: 251 str.

Ruck A. 1997. Francija. Ljubljana, Mladinska knjiga: 288 str.

Sutcliffe A. 1993. Paris, An Architectural History. New Haven in London, Yale University Press: 221 str.

Tomšič G. 1999. Dogodek na Južnem trgu: diplomsko delo. Ljubljana, Fakulteta za arhitekturo: ilustr.

Zorko D. 2000. Ljubljana. Ljubljana, Mladinska knjiga: 96 str.

ZAHVALA

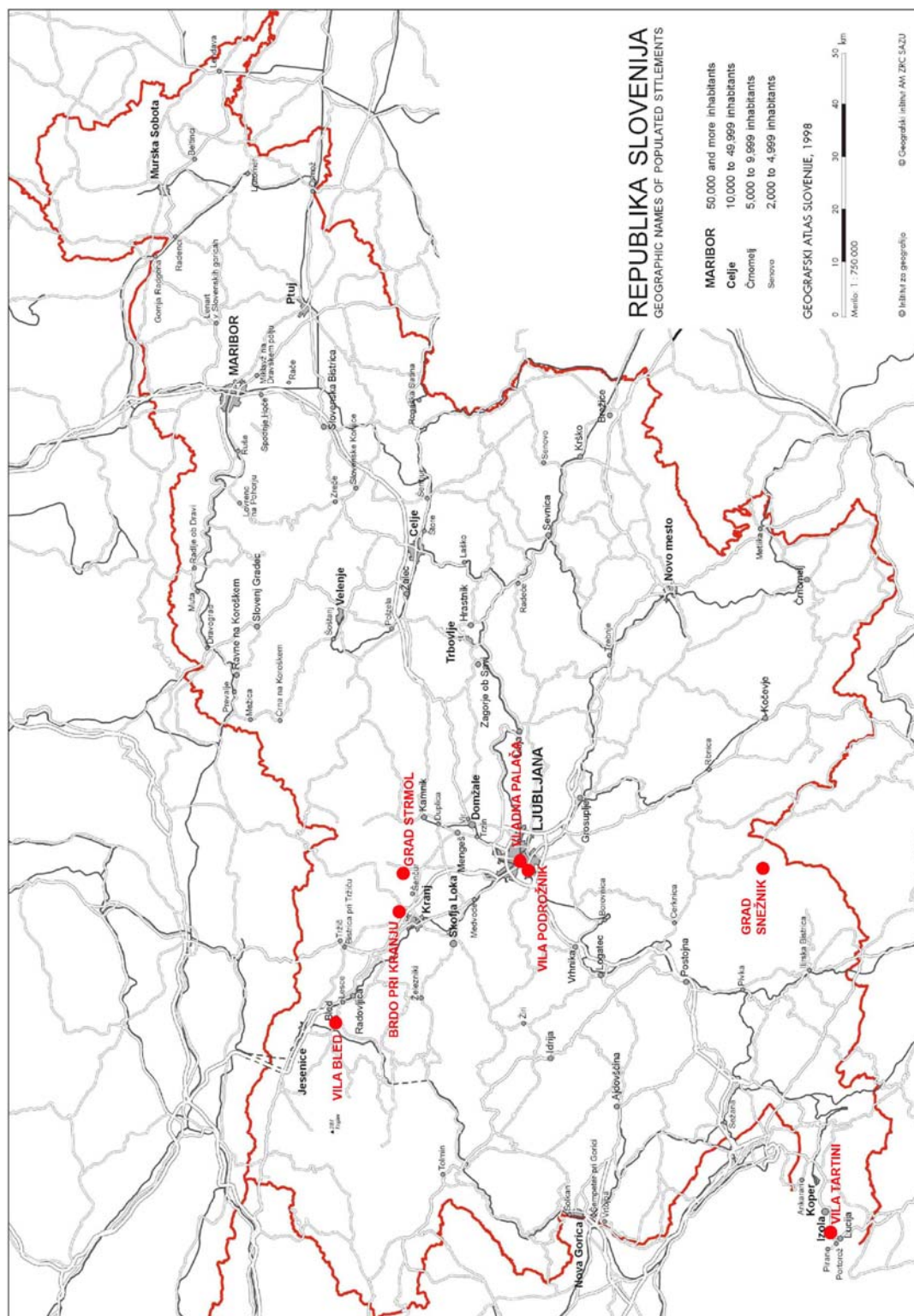
Mentorju prof. dr. Davorinu Gazvodi se zahvaljujem za pomoč in strokovno usmerjanje pri izdelavi diplomskega dela.

Prof. dr. Petru Krečiču se iskreno zahvaljujem za recenzijo diplomskega dela, strokovno usmerjanje in nasvete.

Pravtako se iskreno zahvaljujem prof. dr. Nataši Golob za strokovno usmeritev in pomoč, kustodinja plečnikove zbirke Ani Porok za pomoč pri zbiranju podatkov o Plečnikovih delih in zgodovini Kongresnega trga, iskreno se zahvaljujem tudi poročnici Viktoriji Virag za posredovanje gradiva o Gardni enoti Slovenske vojske in vodji poslovne enote Ljubljana JGZ za protokolarne storitve Ivu Pepelniku za posredovanje gradiva o slovenskih protokolarnih objektih.

PRILOGA A

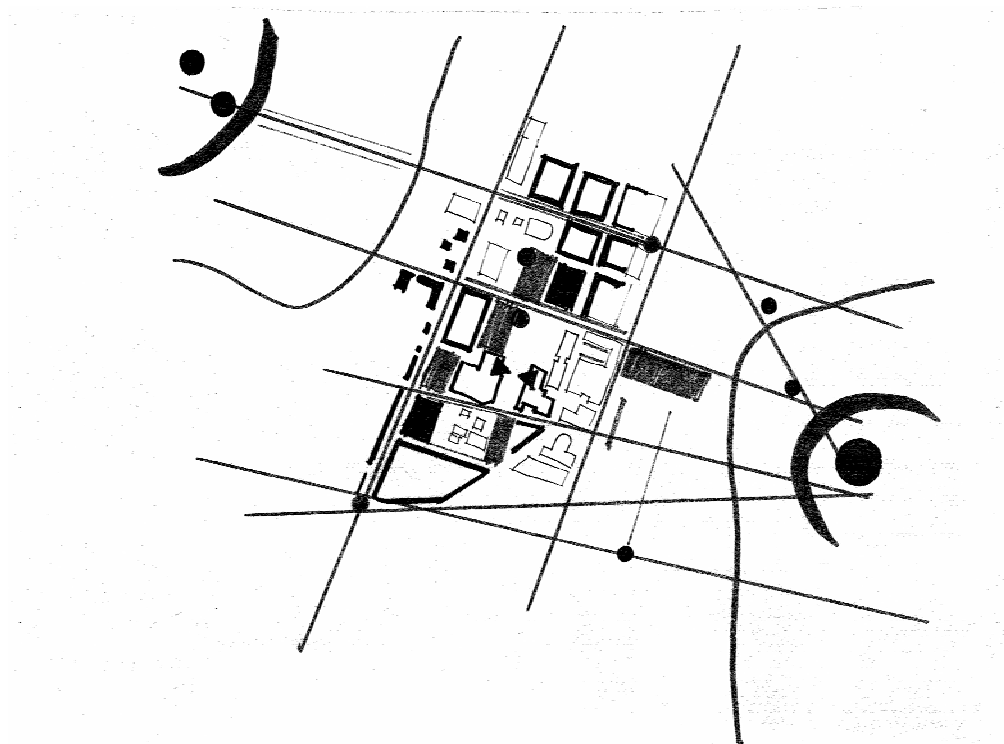
A

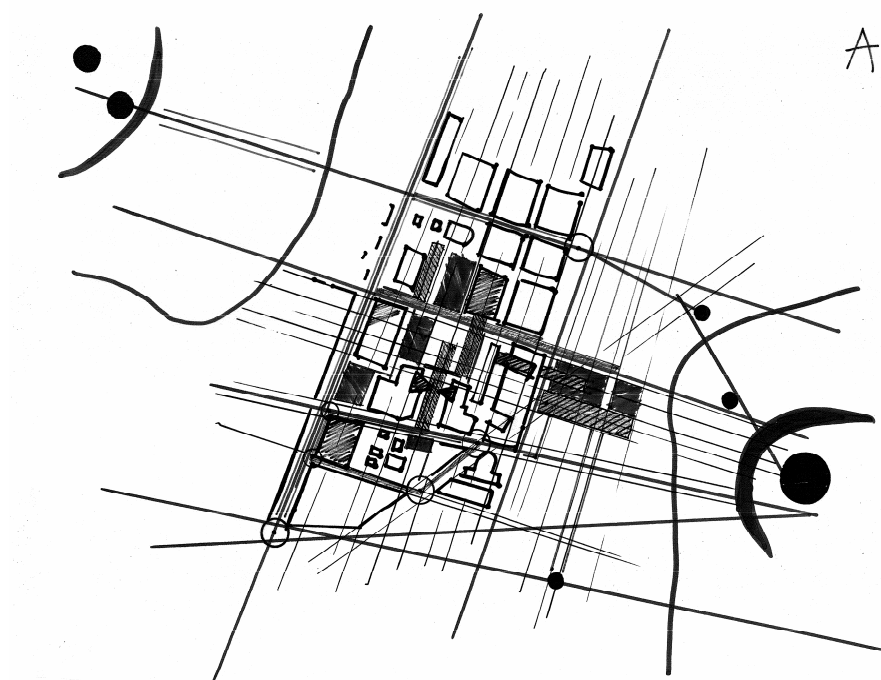
Prikaz lege protokolarnih objektov v Republiki Sloveniji

PRILOGA B

B

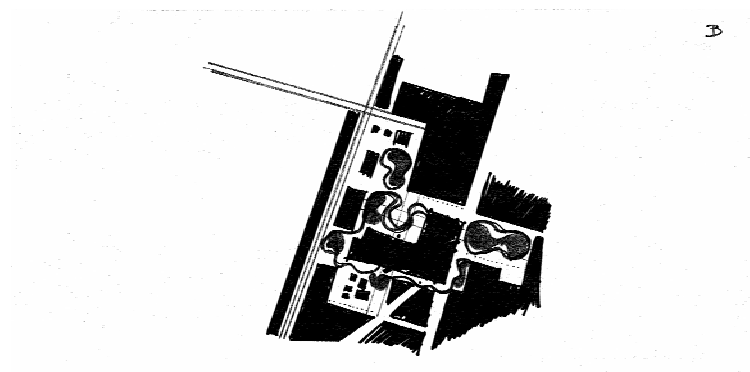
Shematični prikaz glavnih značilnosti in linij prostora središča Ljubljane

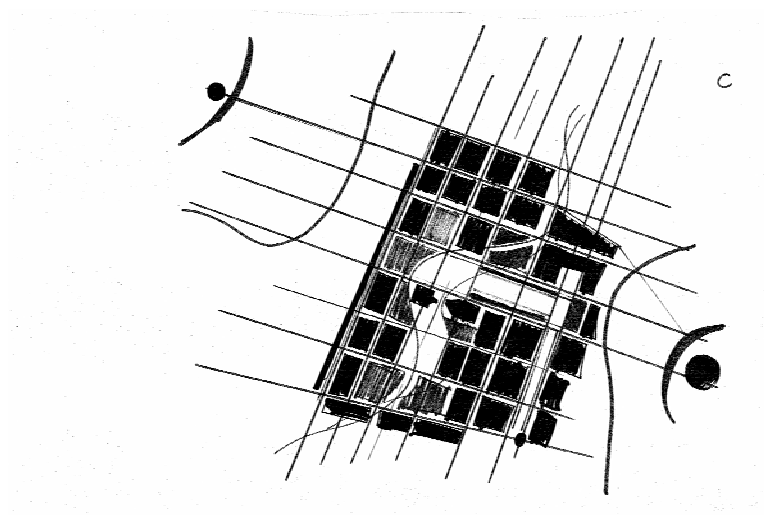
Shema predloga A

PRILOGA C

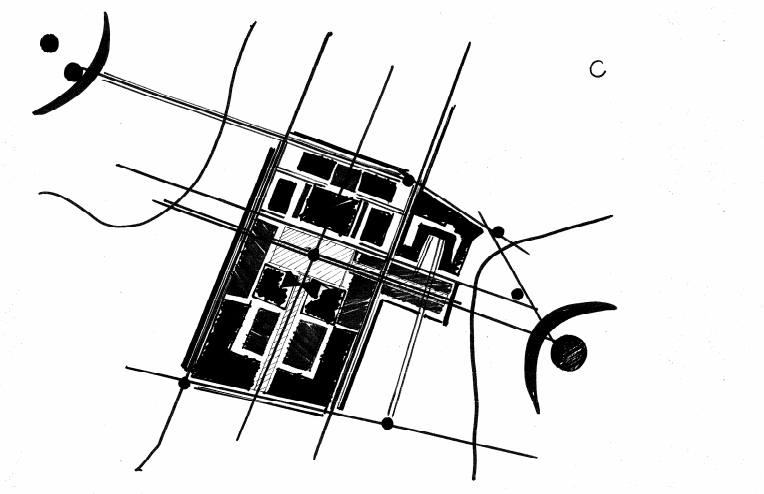
C

Poskus vnosa organskih oblik v središče mesta

Shema možne ureditve mesta pri predlogu C

Shema možne ureditve mesta pri predlogu C